

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 12
Година LVII

Редакциони одбор
Д-Р ЈОВАН РАДОНИЋ, Д-Р СТЕВАН ПОПОВИЋ, Д-Р ВЕТИМИР
МИХАИЛОВИЋ, Д-Р ЖИВАН ЛУКИЋ и РАЈИЦА МАРИНКОВИЋ

Уредник
БУРО БАЊАЦ

Децембар
1939 године

САДРЖАЈ

Чланци и студије:

- Београдски Калмици [Колонија Монгола у Београду] — Д-р Стеван Поповић 749
- Београд у перспективи векова — Буро Бањац 755
- Основан је у Београду Савез српских спортских савеза — Љубомир Вукадиновић 761
- Уређење радња са животним намирницама — Радисав Игњатовић 765
- Рад Школске поликлинике у Београду — Д-р Рудолф Кениг 767

Књижевни додатак:

- Син капетана Петровића, браниоца Београда — Д-р Марија Илић-Агапов 769
- Слике из београдског робовања 1914—1918 — Деца јунаци — (наставак) — Даринка Ђосић 777

Разговори са београдским уметницима и књижевницима:

- Сликар Милан Миловановић — Звонимир Кулунџић 782

Прилози за историју Београда:

- Капетан Миша Анастасијевић — Драг. Ј. Ранковић 792

Друштвена хроника:

- Слава Краљевског дома 798
- Прослава Првог децембра у Београду 798
- Скупштина и слава Удружења носилаца Карађорђевог звезде 801
- Слава Југословенске речне пловидбе и Српског бродарског друштва 802
- Отаџбина изнад свега [Поводом прославе двадесетпетогодишњице ватреног крштења Скопског ђачког батаљона из 1914 г.] — Страхиња М. Дамјановић 803

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Социјална хроника:

Прослава Материца у Двору	808
Прослава „Оцега” у Градском дому дечје заштите	811
Материнско удружење у Београду	814

Уметничка хроника:

Споменик Милану Ракићу	817
Један поглед на уметност Сташе Беложанског — Звонимир Кулунџић	819
Изложба немачке књиге у Музеју Кнеза Павла	821

Правна хроника:

Одлуке Државног савета — Љуб. Ж. Јевтић	825
Правна хроника у 1939 години (Регистар питања расправљаних одлукама Државног савета, које су објављене у „Београдским општинским новинама”)	828

Приватни огласи

Слика на корицама: „Поглед на Палилулу из мог атељеа”, уметнички рад сликара
г. Милана Миловановића.

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

Излазе једанпут месечно као часопис, и једанпут недељно као службени орган Општине града Београда.
Преплата: годишње 150'—, полугодишње 80'— динара. Поједини број 10'— дин.
Цена огласа: Цела страна 800'—, пола стране 500'—, четврт стране 300'— дин. Огласи на корицама 50%/о скупљи.
 Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.
 Уредништво и администрација: Книгиње Љубице 1/II — Телефон 26-242.
 Уредник прима сваког радног дана од 9-13 часова. — Ручкописи се не враћају.

Чланци и студије

Београдски Калмици (Колонија Монгола у Београду)

Далеко тамо, иза „Цветкове Механе”, у Малом Мокром Лугу, где су генерације Београђана, које још и данас живе, одлазиле све до пре Светског рата у лов, — бачена валом Руске револуције, настанила се је Београдска Калмичка колонија. Тај крај се све више изграђује. Он све више постаје Београд, ма да за сада још чува одлике некадање старе Палилуле или Дорћола...

У Београду се слабо примећују. Овде пак, у часове када се долази са рада, види се мало већи број њих, њихових жена и њихове деце. Има их око три стотине. Никад бучних објашњења, никад ларме, никад пијанства а анали Београдске полиције нису забележили ни једнога Калмика. Њих је, међутим, три стотине а ту су већ 20 година!.. Београд мало што зна о њима и не запажа их. Како догађаји иду

Калмичка колонија у Београду

Тихи, нечујни, са њиховим косим обрвама, спљоштеним носевима и монголским лобањама, сусрећу се ту, по Учитељској, Козарчевој, Мис Ирбијевој, Црнопоточној и другим улицама насеља Краља Александра ови синови Амура. Мирни, радни, они пролазе нечујно, као бојећи се да се некеме не замеће, да некеме не учине што на жао...

последњу годину дана муњевитом брзином, може се десити да и наши београдски Калмици оду поново на обале Дона. Овом чланку је циљ да Београђане упозна са том вредном и трудољубивом колонијом жуте расе и да остави у Општинским новинама трага о бављењу ових монголаца међу нама.

*
* *

Калмици имају своју заједничку историју са Монголима, чији су саставни део и били све до 1628 године, када их је њихов вођа „но-јон” — Хо-Орлек довео у Русију. Већ раније било је ушло у обичај код монголских кнежева да траже заштиту и помоћ од „Белог Цара” ради разрачунавања са непријатељима. Последњи борац за монголску независност, Амур-Санан, после пораза у рату против Кинеза, бежећи у Русију испред победилаца, попео се (легенда каже) на једно велико брдо и узвикнуо: „Ја одлазим сада тамо где влада Бели Цар, али знај Монголијо, да ћу се ја још вратити и да ћу те ослободити твојих окова!”. И данас још Монголи верују у овај завет и очекују да ће ослобођење од мрског кинеског јарма доћи из Русије. Дух вође — Амур-Санана препорађа се у синovima Калмичког народа који живи у Русији и пре или после дух ће се вратити у поробљену отаџбину и ослободити је...

Ову веру руска влада искористила је за време монголске резолуције (1910—1912 год.) Она је упутила у Монголију једног Астраханског Калмика, по имену Ца-Лама давши му потребне инструкције. Било је довољно да Ца-Лама по својој доласку у Монголију изјави да је он главом Амур-Санан из легенде, да становништво са ентузијазмом помогне његову акцију на протеривању Кинеза.

Огромни комплекси земљишта били су тада у Русији ненастањени, неискоришћени. Владало је правило: „Земља и вода су Божји”. Руске власти примиле су Калмике врло предусретљиво наградивши богато њихозе вође. Оне су знале да ће Калмици бити поуздани браниоци јужне границе Русије од непрестаних најезда татара и горштака. Појавивши се прво у Сибиру, Калмици су постепено продрли на Урал, а затим и на Волгу.

Крајем XVII и у току целог XVIII века калмички Канови су на захтев руских царева извршили преко двадесет великих ратних похода на обале Црног, Азовског и Каспијског Мора, на Кавказ, у Персију и у Кину. Њихово учешће у проширавању и учвршћивању Руске власти на јужним границама било је знатно.

У главном су у Русији Калмици били настањени у Астраханској и Ставропољској губернији; у Донској области, на Тереку, Уралу и у Оренбургу. Тек у последње време се почела код њих развијати пољопривреда и то нарочито код Ставропољских и Донских Калмика. Иначе главно њихово занимање је одгајивање коња и чувене „калмичке стокe”. Калмички коњ и по снази и по издржљивости тешко да има такмаца. Одлични у пољопривреди, незамењиви у војсци и у рату, калмички коњи су увек били на гласу.

Рођен уз коња, Калмик у њему гледа све, гледа део себе самога. Он се без коња осећа слаб, ништаван; онога момента, када уз себе има свога коња, он је већ други човек — способан да изврши и најтеже задатке. Отуда у народним песмама Калмик увек поред свога епског јунака опева коња, највернијег пријатеља, друга и слугу.

И сада, у емиграцији, они су се настанили тамо, у Малом Мокром Лугу, где се могу држати штале, где се могу гајити коњи. Све жеље Калмика по доласку у Београд сводиле су се на једну: — доћи до коња. Они су стрпљиво радили најтеже, кубикашке радове, копали земљу, туцали камен, гурали мала колица штедећи динар по динар. Циљ је био купити коња. У целој породици одвајало се од уста, штедело се, јер — Калмик без коња не може. Онога дана када је купио коња, скромна кола, и почео сам превозити земљу коју је дотле товарио на туђа кола, Београдски Калмик је постао задовољан — сретан. Један по један постали су тако сопственици коња и кола и данас они задовољно кочијаше на својим коњима. Треба их гледати са каквом се нежношћу они опходе са својим коњима, како их они негују. Друштво за заштиту животиња нема са њима муке које му задају београдски кочијаша, који нису Калмици.

*
* *

Већ у Русији Калмици су били изашли из номадског стадијума. Имали су своје административне области — „станице”, т.ј. козачка села, „ајмаке” и „улусе”. Сви су били имућни. По неки од њих имао је и преко десет хиљада коња. Степа нема пролетера. Она их не познаје.

Колико је било Калмика у Русији? На то питање лепо је одговорио Др. Ердне Николајев (факултетски образовани београдски калмик). Он је дао одговор који се приписује нашим Црногорцима: — „Нас и Руса 180 милиона.”

Калмици су живели у својим административним јединицама на челу којих су стајали људи изабрани од Калмика али су иначе били укопчани у живот Руса, без икаквих ограничења. Учили су исте школе са Русима, служили заједно са њима у истим пуковима и положаји у свима државним установама и Министарствима били су приступачни Калмичима под истим условима. Калмички кнежеви Тундукови и Тјумени школовали су се у аристократским привилегованим школама — први у Пажевском корпусу а други у Александровском лицеју. Вера и традиције не забрањују Калмичима мешовите бракове којих је било доста. Генијални адвокат и чувени говорник Плевако, познат под именом „Московски славуј”, био је по мајци Калмик...

Религија Калмика је будистичка. Они су будизам примили у XV веку из Тибета у облику ламаизма. Суштина будистичког учења огледа се у четири свете истине:

- 1) Постојање сваког бића је патња, т.ј. у животу има више патње но среће.
- 2) Извор постанка је жудња за животом.
- 3) Уништавањем жудње за животом уништава се постојање живог бића (у смислу даљег препорода).
- 4) Жудња за животом уништава се ступањем на нови пут, који се састоји из осам делова, праве вере, правих тежњи, истините речи итд. Идеал свакога правог будисте је стање „Нирване”. Нирвана није одрицање живота. Она је одрицање земаљских патњи. Морални препорођај човека у смислу савлађива-

дан је тиргиским и тунгуским језицима. У њему влада једна жуборећа хармонија сугласника. Слова има двадесет и пет. Свако слово има три облика за писање, према месту на коме је написано, т.ј. у почетку, у средини или на крају речи. Пише се одозго на доле и са леве на десну страну. Праве књижевности Калмици немају али зато имају врло богата и разнолика усмена предања, народне песме, бајке, легенде, приповетке, пословице, загонетке итд.

Калмичка народна скаска у многоне личи на руску скаску, као што и калмички степски епос има интимну везу са руским народним епосом. Донски козаци су чак примили од Монгола и неке ратне коњичке тактике. Од одећа и оружја козаци су узели од Монгола: „нагај-

Калмичка игра

ња трију страсти: телесне жудње, мржње и заблуде. „Нирвана” није људски, земаљски мир одмор и беспосличје. Она је божанско-људски, високо морални идеал. Душа се после смрти сели али не из човека у животиње, као што то мисле широке масе. Будизам учи да се душа сели из човека у човека и то према његовим заслугама.

И код наших београдских Калмика може се запазити верност будизму. Њихове главне прославе су: пролетња прослава даровима природе и јесењска прослава: — победа духа над материјом. Много више духа и обожавања природе, Божанске природе. Бежање од телеснога, од материјалнога.

Језик Калмика је у главном монголски. Он припада групи Урало-Алтајској, а срод-

ку” (корбач), „чекмењ” (кафтан), лук (тетиву), сабљу и копље. Прави старовремски Донски козак и данас носи минђушу у увету, што је такође примио од Калмика.

Калмици су деца степе... Њихов карактер је миран, покрети спори. И овде у Београду у њиховим песмама и играма одише мирис степе, осећа се укус истока. Играју соло и у паровима. Игра је без имало примеса еротике, без имало црначког дивљег жара. Ноге се ритмички крећу на прстима. Лепота је у гипкости и пластичности покрета струка, тела и руку а не у фигурама које изводе ноге.

У пркос будистичкој философији, Калмици воле живот. Они и овде чувају свој јуначки епос. „Дангар” који најбоље изражава монголски дух.

У Русији су имали привилегисан положај јер их нису Руси освојили по цену неких напора. Калмици су дошли сами и признали добровољно руску власт над собом. Они су били захвални за повластице које су им Руси дали и када су 1917 године бољшевици ударили на ред који је у Русији владао и на Белог Цара, захвални Калмици су устали са оружјем у руци противу бољшевика. У тој борби Калмици су изгубили 60 од сто свога становништва.

Један део је избегао у Француску, Чехословачку, Бугарску — код нас. Видимо да су осим Француске, потражили азил у Словенским земљама. Ја сам присуствовао њиховој прослави „Цагана“ у београдском будистичком храму и чуо говор њиховог првосвештеника „бакше“. У њему је он са узбуђењем говорио и широкогрудости са којом је Руски народ био прихватио Калмике. „Бакша“ је нарочито изразио срећу и задовољство београдских Калмика, што су и у великој трагедији која их је задесила услед бољшевичке револуције, ипак имали срећу да овде, међу Србима, нађу исту широкогрудост и исто топло гостопримство које су имали у Русији. Навикли на Словене, они су опет дошли међу Словене, хришћане и тако су мање осетили промену и лакше поднели губитак своје домовине и својих зелених степа.

Синове степе варош гуши. Високе зграде смањују им видике. Варошка прашина им смета. Они су навикли на зеленило. Зато су отишли на периферију Београда. Тамо, где још има необрађених њива, где се још жути пшеница у лето и где шушти кукуруз при ветру, они се боље осећају. Па и тамо им је необично. Њихов сан би био да колонизују неко наше село. Ту, у пуној природи они би гајили своје коње, своју стоку, радили земљу и били би најзадовољнији. Можда тај сан и није нестварљив?...

Њихово велико задовољство је њихова Будистичка црква. Један београдски индустри-

јалац видео је живот београдских Калмика. Њихову вредноћу и поштење. Њихов јако морални живот и јаку приврженост природи и вери својих отаца. Он им је дао земљиште. Дао им је и доста грађевинског материјала. Калмици су својим колима пренели сав материјал, радили, дали прилоге и — црква, њихова, будистичка црква, осванула је једног дана 1929 године овде у Београду. Једини будистички калмички храм у Европи! Београд може да буде поносан...

Скроман је тај храм, али он има и Буду и олтар и све што је потребно за обављање обреда. Ту у њему прослављају они своје празнике и одржавају своју децу у вери. Тај њихов храм је понос Калмика. У њега долазе Калмици из најудаљенијих земаља када наиђу на Београд, јер је једини у Европи. Има ви-

Олтар у будистичком храму у Београду

ђених београђана који су стални посетиоци храма приликом будистичких празника. Уз храм су сазидане и скромне просторије за школу али оне стоје празне, јер колонија нема средстава да издржава школу ма да има око четрдесет деце пристигле за школу. Деце која су рођена овде у Београду. Она иду у српску, иду и у руску школу. Има их по 20 у једној и другој школи. Родитељи су желели да им деца не забораве језик и веру дедова. Без помоћи нису могли да остваре своју школу. Ипак по подне у недељу мали Калмици кроз житко блато Мокрог Луга долазе до сво-

Будистички храм у Београду

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

га храма, где у једној малој собици два сата слушају наставу свог језика, наставу своје вере. Учитељ нема плате, школа нема скамија, нема учбеника, осим две-три старе, пожутеле велике књиге, понете сигурно из отаџбине. Постоји табла на којој учитељ исписује хиероглифе. Деца гледају, уче, поред старе пожутеле књиге. И на крају добију и оцену из веронауке јер учитељ мора да достави ту оцену нормалној школи.

Требало би мало средстава да њихова школа постане права школа. То је заостала жеља Београдских Калмика...

У средњим школама има око 20 ученикаца Калмичких. Сви су у Руској гимназији, осим једне девојке која посећује сваки дан IV разред Српске гимназије у Краљице Наталије улици.

Има их већ и на Универзитету. На Београдском 6, од којих 3 на пољопривредном, 1 на ветеринарском, 2 на техничком факултету. Један студира фармацију на Загребачком Универзитету. Сви се они муче без средстава али раде жељни науке и надају се да је ово избеглиштво само једна пролазна етапа. Надају се да ће се једнога дана вратити на обале Дона и Терека и хоће да тамо примене науку коју су поцрпели у избеглиштву.

У самоме храму свештеници спремају два дечака за свештенике. Ови добијају сталну помоћ од наше Уније за заштиту деце...

У мају месецу прослављају Калмици свој велики празник „Ова” или „Цаган”. Интересантно је објашњење њиховог првосвештеника. То је дан, када је савршени, непогрешиви Буда срео на једном брду Делкен-Езен-Цаган-Авгу (преведено: Бели Старац Владалац Света). Цаган је био старац са белом косом и дугом брадом. Имао је велики штап са дршком у облику аждајине главе.

Буда, који га дотле није знао, запитао га је:

— Зашто се ти сам овде бавиш?

— Ја сам покровитељ целог света и целе земље... Све болести зависе од мене. Све биље и животиње, па и дужина човечијег живота, зависи од мене...

— Добро. Мораш ми обећати да ћеш ту своју моћ вршити праведно и онако како ко заслужије...

У дан, када Цаган-Авга (Бели Старац) силази са неба да обиђе све крајеве света где живи његов верни народ, да би му поделио благослов, како би његов народ провео целу годину у здрављу и обиљу — слави се „Ова”. Како су Калмици и у Београду, то свакако Цаган-Авга обиђе и Београд и зато се сваке године у тај дан окупе Калмици у Мокролушком храму да га замоле за његов благослов.

И ако сиромаси, тога дана они долазе у храм у празничном руху, са женама и децом.

Калмичке девојке у празничном руху

Улазе са рукама склопљеним на срцу и дотичу се челом шарених предмета поређаних око олтара и Будиног кипа. Клањају се уједно и Цаган-Авги, чији лик тога дана, окићен зеленилом, стоји десно од Буде. Видели смо и неколико наших жена да одају почаст, као и Будисти. Тако смо и дознали да има десетак Југословенки које су се у Београду удале за Калмике. Из тих мешовитих бракова има и деце. Ова физиономијом више нагињу монголском типу, ма да има и деце која више личе на белу расу.

На два ниска стола у олтару постављене су „жртве”. Жито, кукуруз, шафран, обична и обојена вода, зејтин, печена овча глава итд. Служе три свештеника од којих двојица у орнату. Трећи је у цивилу. Нема пара да купи одежду наранџине боје. Свештеници дуго шапућу, мрморе. Преврћу по оним даровима грироде, прелију их мало зејтином. После их разбацују по храму а дају и вернима да их и они разбацују. За то време на олтару горе танке свећице од кедрa. Верни седе на клупама са склопљеним рукама за молитву.

Затим се износи из храма икона Цаган-Авге на украшеној мотки, шкroupи се дуго млеком уз звоњење звонџета и дим тамњана. За то време верници изговарају: „Цев-цук, цев-цук”. За време ове молитве помиње се и Југославија и Краљ Петар. Верници моле Цаган-Авгу да и на њих простре свој благослов.

Тамо, у степи, ова се прослава прославља на врху неког брда, из успомене на сусрет Буде и Цаган-Авге. После обреда долазиле су витешке игре на коњима, рвање, скакање, трчање и друге. Победиоци су добијали награде. Сада, овде, у Мокром Лугу витешке игре се не обављају. Колико да се обичај одржи, игре изводе деца. Калмици им весело аплаудирају и тако се дан „Ове” и у Београду заврши радосно...

Главна брига наших Калмика је да обезбеде сигурно школовање својој деци. Они ни у Русији нису били богати са интелигенцијом. Број школованих људи био је мали. Сада би желели да се користе страним научним завођама и да у Отаџбину одведу што образованију омладину. Треба их видети са каквим поносом они говоре о својим студентима на Београдском Универзитету.

Будизам је утицао на Калмике да се ослободе старог обичаја крвне освете и наслеђеног непријатељства према странцима. Они поштују туђу веру и врло су кротки. Ја сам сигуран да ће сваки Београђанин који мало ближе упозна ту велику децу са наивним погледима на свет и живот, морати да их заволе, као што смо их заволели и ми који смо их донекле упознали. А они су захвални и кад год могу помогну својим сиромашним комшијама на периферији Београда.

Д-р Стеван Поповић

Прослава десетогодишњице будистичког храма у Београду

Београд у перспективи векова*)

Постоје трагови да је ова висораван на ушћу Саве у Дунав — која се за последњих једанаест столећа назива Београд — била насељена људима још у тамно преисторијско доба. При копању темеља за Бајлонову пивару нађена је и једна људска лубања неандерталске расе, која је живела у палеолитско доба, пре 30 до 50.000 година.**)

На периферији Београда и његове најближе околине***) пронађени су предмети и насеља и из млађег преисторијског, неолитског доба, који су смештени у музеј Кнеза Павла.

Пронађене ископине сведоче да су Београд и његова околнина били насељени непрекидно кроз целу преисторијску и најстарију историјску периоду.

Најстарије и најзначајније насеље, за које знамо, било је Винча, на обали Дунава, 14 км. далеко од Београда. Основали су је рудари и металурзи из Егеје негде у XIV или XV веку пре Христа. У околини су вадили из рудника руде живе, олова и авалита, довозили у Винчу и прерађивали их. Полупрерађене руде, или готове предмете за употребу, транспортовали су низ Дунав, преко Црног и Егејског Мора, у Егеју и даље у источне земље, а уз Дунав и његове притоке за Средњу Европу.

Предмети ископани досад у Винчи, — који се налазе у Универзитетском археолошком музеју — сведоче о високом културном нивоу њених прастановника.

У IV веку пре Христа једно келтско племе, Скордисци, сагради на ушћу Саве у Дунав, на платоу данашњег Горњег Града и Калемегдана, утврђени градић, који назва Сингидунум. Келти, храбар ратнички народ, знали су да изаберу погодна места за твођаве и трајна насеља. Они су саградили и Париз и Лондон.

Келти су основали и други град на ушћу Саве у Дунав, Таурунум, данашњи Земун, који је свакако имао већи привредни него војнички

значај. После борбе од неколико векова, Келти су подлегли боље организованом и савршеније наоружаном војсци Римљана.

Римљани су заузели Сингидунум и Таурунум око 33 године пре Христа. Сингидунум је постао седиште IV римске легије Флавија Феликса.

На рушевинама келтског логора, Римљани су изградили нови солиднији логор, који се постепено развијао у град. Градско право добио је Сингидунум за цара Хадријана, у другој половини II века.

Сингидунум је био важно војничко седиште, које је служило за одбијање честих гапада Варвара на Римско царство, као и база за даља римска освајања на југоистоку Европе.

При новој административно-војничкој подели земаља на десној обали Дунава, Сингидунум је постао једна од главних северозападних тврђава Горње Мезије и подигнут је на степен колоније. Ту се развила јача хришћанска општина, која је дала читав низ мученика за време прогона Хришћана. Овде се инсталише седиште аријевског епископа Урзација, одржава се чувени аријевски сабор 366 год.

Један римски цар, Јовијан, био је родом из Београда.

Од старе римске тврђаве сачувало се врло мало, неки делови темеља код Небојше и Сахат куле. Али многобројне ископине, — надгробни споменици, урне са пепелом римских грађана, пагански жртвеници и други верски споменици, старе римске вазе, римски новац, мермерне статуе, остаци друмова и водозода, једно јавно купатило са централним грејањем и др. — речито говоре о развијеном културном животу у римском Сингидуму. Већи део тих предмета смештен је у Музеј Кнеза Павла.

Римски Сингидунум заузимао је простор предратног Београда. Имао је велики број јавних грађевина, споменика, палата и вила, слика и кипова високе уметничке вредности.

Било је нечег космополитског у овом римском насељу, мешавине истока и запада, римске и грчке културе са одликама источњачких трговачких и многих варварских народа.

При подели римске империје, Сингидунум припада источном Римском царству. Велика сеоба народа и све жешће навале „Варвара“ на римске покрајине потресају темеље Сингидунума. Освајају га Хуни, Сармати, Источни Готи, Херули, Гепиди, пљачкају га и душмански руше Авари, затим Франци. У тим

*) Предавање одржано на београдској краткоталасној радиостаници на дан 20 децембра 1939.

**) Према саопштењу д-р Ђ. П. Јовановића, та је лубања имала „јакo забачено чело, развијене обрвине луке и развијену слепоочну кост“. Д-р Јовановић је убраја у дугоглаве лубаље „из прве периоде људског становања“.

***) У Макишу, Вишњици, Великом Селу, Жаркову, Реснику и Рињу.

рушевинама покопано је и његово старо име. У VII и VIII веку Сингидунум пада у историјску таму.

Васкрсава у IX веку са словенским именом Бјелград. Постаје седиште православног епископа. У њему се задржава један део ученика Грирла и Методија при бегству из Паноније и Моравске. У XI веку Београд постаје опет византијски. Кроз њега поилазе крсташке чете два пут: први пут у XI, други пут у XII столећу. У току целог XII века воде се крваве борбе о Београд између Византије и Мађара, који су држали Земун. Византијска и мађарска власт смеђују се више пута у Београду, док га Грци не изгубе сасвим падом Византије (1204). У једној борби продру у Београд и Срби, као савезници Мађара, под вођством Стевана Немање (после 1180).

У овим борбама Београд и Земун — које и географски услови, и економски интереси, а доцније и истоветност крви њихових становника, упуђује на заједнички живот — постају у рукама туђинаца супарници. Ти чудни каприси судбине понављаће се, у разним видовима, и доцније, кроз целу историју, све до стапања у једну општину у Краљевини Југославији.

Важан моменат за историју Београда јесте година 1284, када га је мађарски краљ Ладислав IV уступио своме зету српском краљу Драгућину, који је напустио престо у Рашкој. Драгућин је добио и североисточну Босну (тузлански округ) и Мачву. Од Београда је направио престоницу. Београд први пут у својој историји постаје српски град и српска престоница. У њему се развија и културни живот. Књижевник епископ Данило помиње у тадашњем Београду митрополијску саборну цркву са чудотворном иконом Богородице.

После Драгућинове смрти воде се борбе о Београд између Срба и Мађара. Најпое га држи коаљ Милућин. Од њега га отимају Мађари 1319 и пале. Задржавају га дуже у својој власти. Изгледа да га је једно време држао и Драгућинов син Владислав, претендент на српски престо, кога су Мађари помагали. Ове борбе око Београда продужавају се и за време цара Душана у чијој се држави претежно налазио и Београд. Тек после Душанове смрти Мађари се утврђују у Београду 1359.

Мађари уступају Београд 1402 деспоту Стевану Лазаревићу, једном од најпросвећенијих владара тога доба, зато што је напустио савез са Турском и пришао Мађарској. Али уговором утврде да после деспотове смрти Београд опет буде враћен Мађарској. Деспот Стеван преноси овамо своју престоницу (1405). Тако Београд поново постаје српска престоница, али овог пута целе слободне Србије.

Деспот реконструираше и проширује војна утврђења, подиже чврсте зидине, капије, куле, пушкарнице, покретне мостове, обнавља ро-

Београд Деспота Стевана (XV в.)

вове око целе тврђаве. Улепшава варош многим јавним зградама (дивним дворима, међу којима се нарочитом лепотом истицао деспотов двор, велелепном саборном црквом, кућом за странце, болницом и до.). Подиже привреду, нарочито трговину. Проглашује Београд за слободан град, ослободи његове трговце царине, изради нарочите повластице за њих од мађарског краља и суседних локалних власти. Насељава у великом броју дубровачке трговце, дајући им нарочите повластице. Дипломатски и трговачки саобраћај разви се вољо живо између Београда и Дубровачке Републике. Деспот подиже и велику флоту на Дунаву.

Култура процвета у деспотовој Србији. Књижевност и уметност развише се до завидних висина. Деспотов двор у Београду и његов величанствени манастир Манасија на реци Ресави пружали су научницима и уметницима ванредне услове за рад. Златно доба римског Сингидунума опет се врати, али сада са чисто српским обележјем. Један од најзначајнијих писаца тога доба, деспотов биограф Константин Филозоф, описао је живо и детаљно тадашњи Београд. Он му се диви и поређује га са Цариградом, Јерусалимом и Вавилоном.

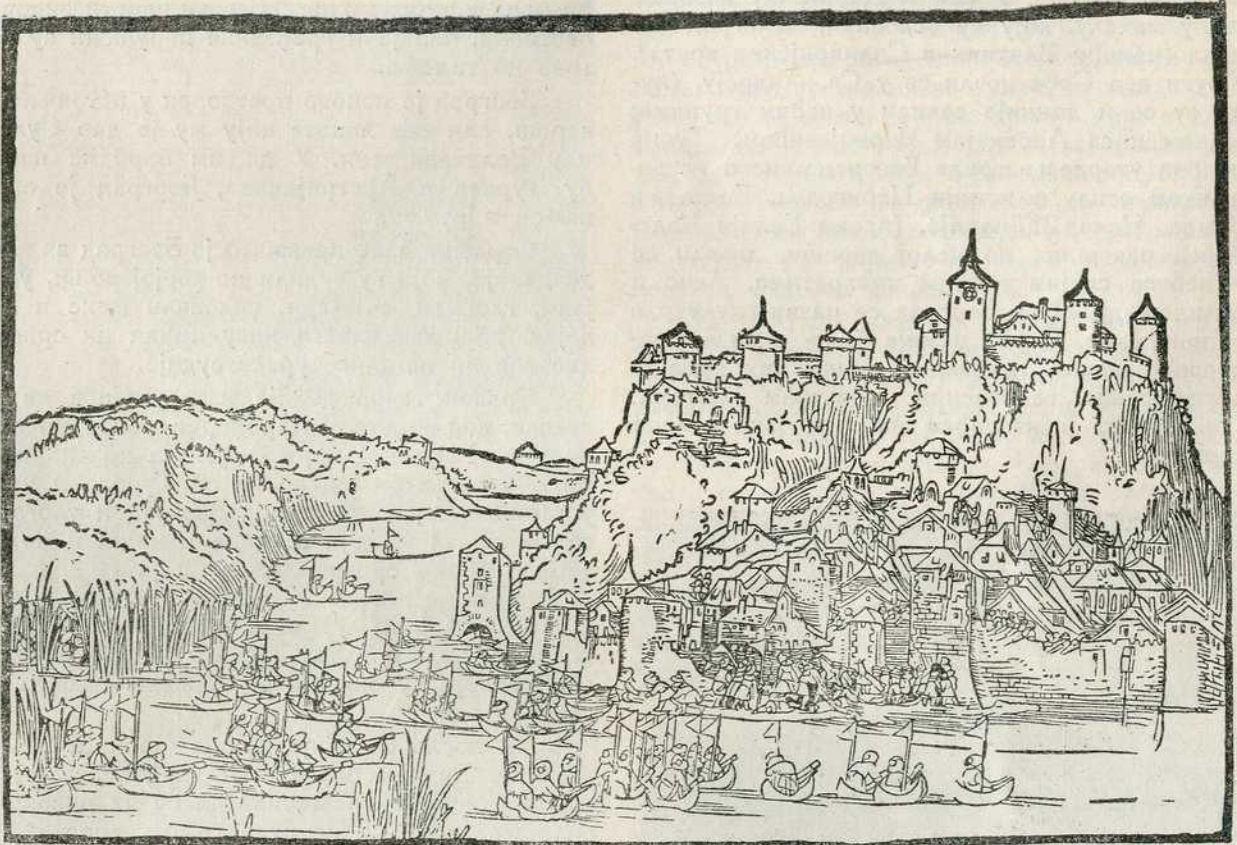
Нажалост, једино према овим Константиновим описима и другим писаним документима из тог доба можемо реконструисати деспотов Београд. Порушене су све деспотове грађевине, да ни камен на камену није остао. Наилазимо само на трагове његових утврђења.

После деспотове смрти Мађари узеше Београд и поведоше крваве борбе са Турцима око њега. Турци се бацше свом снагом на Београд, да отворе себи пут ка Будимпешти, Бечу и Риму. Срби се боје храбро, као мађарски савезници, за свој Београд. Одбраном руководи чувени војсковођа Јован Хуѓали, Сибињанин Јанко из наших народних песама. Фрањевачки калуђер Јован Капистран, са крстом у руци, учествује у најжешћим борбама и својом фанатичном храброшћу и вером чини чуда. Води шарену војску — састављену

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

од ђака, калфи, шегрта, мајстора, калуђера и попова, наоружану секирама, косама, чекињима и ножевима — уз певање црквених песама неустрашиво напред против троструко веће модерно наоружане војске Мухамеда II „Победника”, освајача Цариграда. И баш у моменту кад редовна мађарска војска почиње да бежи испред Турака, који су продрли у тврђаву, Капистран са својом шареном гоми-

лом јуриша на Турке, у дивљој борби сузбије их са градских зидина и у победоносном налету истера их из вароши. Освајач Цариграда, рањен, повлачи се испод Београда. Остварило се чудо из старих легенди. Дан те победе, 6 август 1456, слави се и данас у свима хришћанским црквама. (Као успомена на тај дан, сваког дана у подне звоне звона у свима католичким црквама на свету.)

Београд 1521. У стари град продире победоносна војска Сулејмана Величанственог

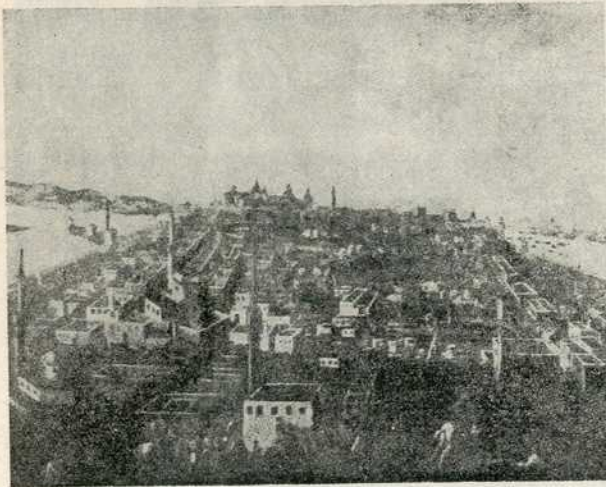

Београд Сулејмана Величанственог (XVI в.)

www.unilib.rs Београд добива назив *antemurale christi-anitatis* — бедем хришћанства.

Сулејман Величанствени прикупи много већу војску, добро је наоружа и опреми и лично са том војском опколи Београд 1521 год. и заузео га после месец дана крваве борбе.

Црни дани наступили су за Србе Београђане. Један део Турци силом преселе у околину Цариграда, где Срби оснују село Београд, које и данас постоји. У самом Цариграду назваше једну махалу, коју су основали, Белиград-Махала (између Златних и Силвирских врата). Други део Срба исели се у Св. Андреју, (куда су се и доцније селили у већим групама; једном и са Арсенијем Чарнојевићем). Турци поново утврде и изграде Београд у чисто источњачком стилу, по копији Цариграда, Багдада и Каира. Неких 217 џамија, (према Евлији Челебији), расејаних по целој вароши, дизало се у небеса својим витким минаретима. Лепо и солидно изграђен, Београд се развио културно и привредно. Поред џамија било је више раскошних јавних грађевина, приватних кућа и летњиковаца, са зеленим и цветним баштама. Горњи град је изграђен опет као јака и лепа тврђава.

Београд из 1688. Рад сликара Дегена

После турског пораза под Бечом, око Београда се развише поново крваве борбе између Турака и Аустријанаца. Београд је мењао господаре, и при свакој је промени немилосрдно рушен, а становништво је страдало. Аустријанци, предвођени славним војсковођом Евгеном Савојским, однесоше најзад коначну победу и задржаше Београд од 1717—1739. Срби су се борили за свој Београд и у војсци Евгена Савојског, као добровољци.

Град је поново утврђен по систему чувеног француског инжењера Вобана. Подигнути су многе лепе јавне грађевине, — дворци, цркве, касарне, споменици. Донедавна су постојали у Душановој улици остаци величанствене палате принца Александра Виртембер-

шког, која је била узор тадање европске архитектуре, позната у нашем народу под именом „Пиричанана”. И до данас се сачувала триумфална капија Евгена Савојског, ремек-дело барокног стила. И римски бунар је остатак из тог доба.

Али ни овај Београд, изграђен у западњачком стилу, није се могао дуго одржати. Таман кад је архитектонски ванредно изграђен, привредно и културно унапређен, морао је прећи опет у турске руке. Његови чврсти зидови, бастиони, капије и грађевине порушени су готово до темеља.

Београд је поново претворен у источњачку варош, али без лепоте коју му је дао Сулејман Величанствени. У даљим борбама између Турака и Аустријанаца, Београд је опет паљен и рушен.

Страшне дане преживео је Београд за владе дахија, који су судили по својој вољи, убијали, глобили, отимали, силовали жене и девојке. Никакве власти нису имали ни српски кнезови ни легалне турске судије.

Крвави терор дахија натера Србе на устанак, под вођством Карађорђа, ванредно храброг и генијалног војсковође. За кратко време Шумадија би очишћена од Турака и цела устаничка војска паде под Београд и улогори се на Врачару, који постаде и војни и политички центар српске државе која се рађала. Дахије побегоше из Београда у Адакале. Ту их побије Карађорђевић изасланик Миланко Стојковић и њихове главе посла у исти олај Београд у који су они слали отсечене главесрпских првака.

Ни после погибије дахија Срби се не умирише. Врхови београдске тврђаве, које су сваки дан посматрали, као да су их инспирисали за борбу до потпуне самосталности. Ту на Врачару Срби одлучише да ступе у борбу и са легалним турским властима. Одбише да пропусте у Београд Хафиз-пашу, кога је Порта именovala за новог београдског поглазара, и разбише га у чувеној битци на Изанковцу. После победе на Мишару, Карађорђево име постаде страх и трепет за Цариград. Порта закључи мир са Србима 1805. Али, како турски заповедници Београда и Шапца не признадоше овај мир, Карађорђе одлучи да заузме Београд оружјем. На Првозваног Андреју, 30 новембра 1805, у праскозорје, јуришају Срби са две стране на београдску варош. Под предвођењем Конде и Узун Мирка продре српска војска кроз Сава-капију у варош. Истодобно Срби изврше јуриш на масивну и тврду Стамбол-капију, где погибе чувени јунак Васа Чарапић.

Силним налетом, коме нема разна у историји, Карађорђе освоји београдску варош до 10 сати изјутра. Оно што су раније једва изводили Аустријанци са више од стотину хиљада и Турци са више од 300.000 извежбаних и добро наоружаних војника, Карађорђе је извео

са 15 до 20.000 слабо наоружаних усташа, од којих огромна већина није знала ни за какву редовну војну обуку.

Срби су опколили београдску тврђаву и присилили ускоро Халил-агу Гушанца, — заповедника београдске тврђаве и вођу разбојника — да се преда. 27 децембра, трећи дан Божића, напусти тврђаву и Сулејман-паша, признајући Карађорђеву победу.

Данашњи Београд — улица Краља Милана

Најлепши Божић који су Срби после неколико векова дочекали! Београд је постао опет српски и престоница нове српске државе. Запуштен и порушен, као небројено пута у историји, али слободан. Београд постаје центар нове српске државе, седиште војда Карађорђа и Управног савета. Одавде се саопштава Порти да „Србија сматра себе као независну државу”. Ту борави преставник Русије. Одавде се склапају савези са Русијом, организују се ратови Срба против Турака, кад год Русија ступа у рат.

Када је Карађорђе заузео Београд, Срби почеше у великом броју да га насељавају. Турци су се са породицама морали повући у град или напустити Београд, а њихове крајеве су заузели Срби. Најживљи крајеви Београда постадоше тако брзо србизирани.

Карађорђева влада предузима мере да подигне Београд, да развије трговину и унапреди

просвету у њему. Најлепши културни споменик тога доба јесте Велика школа, која је отворена 1 септембра 1803 у једној старинској турској кући у Јевремовој ул. бр. 21

Овај полет Београда прекинут је српском трагедијом 1813, када је сломљен први српски устанак.

Срби су морали да напусте све заузете куће у дунавском крају вароши и да беже из Београда главом безобзирце. Све те куће по Зереку и Дорћолу заузели су поново Турци.

Турци опет заведоше крвави терор над Србима. Срби су терани на кулук, мучени и убијани, као за време дахија. Српске жене и деца продавани су јавно на пијацама као робље. Један од храбрих освајача Београда из 1806 г., Станоје Главаш, би погубљен на превару и његова глава јавно изложена на београдским бедемима, на којима је често излагано по десетак српских глава.

Ти злудуми изазваше други српски устанак под вођством Милоша Обреновића. После успешних борби са Турцима, Србија доби аутономију. Али је турски паша и даље седео у београдској тврђави, а по градовима су били турски гарнизони. Београд није могао постати престоница аутономне Србије, него је то био Крагујевац, који је био далеко од турског везира и његових топова.

У Београду су постојале и српске и турске власти. Срби и српске власти добивали су сваким даном надмоћ, Турци су се све више повлачили у тврђаву.

Данашњи Београд (поглед са Сајмишта)

Јаче изграђивање Београда отпоче 1830, када је у Београду прочитан хатишериф (својеручно султаново писмо), којим се проширује и гарантује аутономија Србије. Срби откупљују имања од Турака и насељавају се у свима крајевима вароши. Тако Београд, још под врховном турском влашћу, постаде српски.

Кнез Александар Карађорђевић пренесе престоницу Србије у Београд 1842, и тиме даде новог полета његовом изграђивању, вредном и културном подизању.

Овај савремени Београд, српски и доцније југословенски, треба да буде предмет засебног чланка.

* * *

Београд се радо упоређује са митолошком птицом Феникс, која из свог пепела васкрсава. То је само делимично тачно. Београд је заиста васкрсавао више пута из свог пепела, али никада исти. Увек је то био нови, сасвим другачији Београд, који је са старим

гради га као узор средњовековног европског града са потпуно српским обележјем. На рушевинама Деспотовог Београда Сулејман Величанствени подиже муслимански источњачки град, укусну копију најлепших својих градова. На рушевинама овог малог Стамбула Аустријанци подигоше западноевропски хришћански град, са тврђавама и палатама које изазиваху дивљење. Из његових рушевина подиже се опет турски град, а из рушевина овога разви се постепено нови српски Београд са широким улицама и лепим зградама, са но-

Данашњи Београд (поглед са Саве)

Београдом имао само исти географски положај. Једном је, при том, чак и име променио.

Из рушевина примитивне келтске тврђавице подигао се и развио величанствени римски Сингидунум. Из рушевина његових подиже се словенски Бјелград, који често мења господаре и своју урбанистичку физиономију. Деспот Стеван подиже Београд из основа, из-

вом животном енергијом. Као органска целина, поред свих рушења за време светског рата, развија се пред нашим очима из предратног српског садашњи југословенски Београд, — велик, напредан, богат својим лепотама, симбол снаге и вечитог стремљења ка вишем, бољем. Београд који привлачи и очарава.

Ђуро Баџац

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
С
К
И
Б
И
О
Т
Е
К
И
С
Т
И
Т
У
Т

Основао је у Београду Савез српских спортских савеза

Акција за реорганизацију нашег спорта узима све више маха. Оно о чему се није ни мислило пре годину дана, данас се енергично спроводи у дело. Тежња за потпуном реорганизацијом и аутономијом спортских савеза обухватила је све спортске кругове и окупила све спортске раднике.

До пре неколико месеци имали смо у Београду само један српски савез. То је био лоптачки. Футбалери су, наиме, први који су реорганизовали свој савез и поделили се у три савеза, на чијем челу стоји врховни ногометни савез Краљевине Југославије. Реорганизација осталих савеза наступила је одмах после тога.

Оснивање Савеза српских спортских савеза

У тој ери реорганизације, осетила се потреба једног саветодавног тела које ће упућивати поједине спортске организације шта треба да раде у данашњој ситуацији. Опозивало се, наиме, да поједини спортски радници, окупљени по разним организацијама, нису вични задатку који се одједном поставио испред њих. Немајући довољно искустава у једном проблему који је веома обиман и компликован, они су већ у почетку правили погрешке, које су могле да буду непоправиме. Да би се то отклонило, на иницијативу једне групе истакнутих спортских радника, покренута је акција за оснивање једне централне српске спортске организације, чија ће дужност бити да саветује и упућује све оне који намеравају да изврше реорганизацију својих савеза, да им даје упутства и потпомаже их у њиховим настојањима.

Потреба за оснивањем једне овакве организације указала се због тога што се у Загребу показала тенденција да се реорганизација изврши на тај начин да остане све по старом, наиме; да досадашњи спортски савези, који се налазе у Загребу, задрже пуну власт. То значи, да реорганизација, онаква какву су је замислили Загрепчани, не би донела никакво побољшање осталим спортским организацијама. Они који су до сада водили наш спорт преко појединих спортских савеза, сматрају да је потребно оним савезима који су остали у Загребу сачувати пуну власт, како би могли да делају као и раније, дакле, такве савезе уредити на централистичкој основи, а што се тиче савеза који се налазе изван Загреба, организовати их на бази што је

могућно шире аутономије појединих племенских савеза.

Оваква тенденција, наравно, није примљена симпатично у осталим спортским круговима и због тога је поведена противакција, која је већ у самом почетку показала извршне резултате.

Ми смо већ у једном ранијем чланку истакли да ће Загрепчани знатно добити у фудбалском спорту, јер реорганизација на бази широке аутономије племенских савеза, и потпуне њихове равноправности, доноси знатне користи хрватском спорту који они раније, код старе организације нису имали. Да би то постигли Загрепчани су уложили много труда и водили непоштедну борбу против бившег ЈНС. Најзад, успели су у томе, највише због тога јер је целокупна наша спортска јавност потпомагала Загрепчане у њиховим праведним захтевима.

Међутим, добијајући у фудбалском спорту, Загрепчани су реорганизацијом нашег спорта морали да изгубе у свим другим спортовима. И то смо подвукли у ранијем чланку, истакавши том приликом наду, да ће загребачки спортски кругови иступити и у другим спортовима исто онако као и у фудбалу, наиме с истим програмом и са истим начелима. Нажалост, преварили смо се у томе. Загребачки спортски кругови настојали су свим силама да сачувају власт у другим спортовима, иако су добили широку аутономију у спортовима чија су се седишта налазила у Београду. Футбалери и веслачи одазвали су се захтевима Загрепчана и реорганизовали своје спортове на бази потпуне равноправности.

Да би се постигла праведна реорганизација свих осталих спортова и да би била омогућена потпуна праведна расподела спортских компетенција, да би се с ове друге стране радило плански и заједнички, наравно, само по најиделнијим принципима правде и поштења, покренута је акција за оснивање Савеза српских спортских савеза.

У чему се састоје захтеви Београђана

Иницијатива за реорганизацијом нашег спорта потекла је из Загреба и дуго времена иако је било јасно да ће у томе Београђани само добити, а Загрепчани изгубити, престонички спортисти одупирали су се овим захтевима. Када се, међутим, више није могло из-

дожати, с обзиром да је ситуација била све несношљивија, београдски спортски радници пристали су на реорганизацију, жртвујући извесне користи у фудбалском спорту, добијајући знатно више у свим осталим спортовима.

Убрзо су, међутим, наишле прве тешкоће. Као што је познато, још пре званичне реорганизације нашега спорта, оснивани су хрватски савези готово из свих спортова. Ови савези водили су акцију за реорганизацију, припремали су нова правила и вршили пропаганду за реорганизацију онакву какву су они замислили.

Затим је ова акција, добро организована, отпочела свој рад. За све савезе, који се налазе у Загребу, направљена су скоро истоветна правила. Разне организације бивших савеза, као потсавези, добили су из Загреба пројекат нових правила по којима је требало да се ти потсавези реорганизују, наиме да оснују племенске савезе.

Београђани су били запрепашћени када су добили пројекат оваквих правила. Навешћемо само неколико карактеристичних примера из појединих спортова.

Боксерска комисија у Београду, која је потпадала под Југословенски боксерски савез, а која је имала да се растури и место ње да се оснује Српски боксерски савез, добила је већ припремљена правила по којима би требало основати Српски боксерски савез. По тим правилима, територија Српског боксерског савеза обухватала би територију предратне Србије и Црне Горе. Све остале покрајине, као Војводина, Босна и слично, претстављале би тако звану „неутралну територију”. Клубови са овог подручја сами би се определили коме би савезу приступили.

Сем тога, Српски боксерски савез имао би под својом контролом само аматерске клубове и боксере, док се за контролу професионалних боксера оснива при врховном савезу специјални одбор, који је потпуно аутономан и конституише се сам од себе! Тај, тако звани технички одбор, имао би при сваком савезу свој одбор, који би контролисао професионалце на тој територији и потпадао би директно и искључиво само под технички одбор при Врховном савезу у Загребу. Другим речима, овај одбор при Врховном савезу био би у ствари нека контрола свих племенских савеза.

За неупућене на први поглед ово не изгледа много важно. Међутим, тај проблем је скоро од судбоносног значаја за опстанак Српског боксерског савеза, а ево због чега.

Професионални спорт развио се у Београду последњих година на завидну висину. Приређује се врло често боксерски мечеви, а одзив публике је знатан. Данас се са сигурношћу може рачунати на најмање три хиљаде гледалаца на једној великој интернационалној приредби. Развој професионалног бокса у Београду ишао је, на жалост, на штету

равоја аматерског бокса. Разне боксерске организације, тако зване боксерске комисије, које је постављао савез у Београду ради контроле и убирања прихода, нису имале никакву власт нити икакве могућности да пропагирају и помажу развој аматера. Потпуно зависне у материјалном погледу од савеза, ове боксерске комисије морале су да ограниче свој рад искључиво на чисто административну улогу. Савез им није признавао ни најпотребније трошкове, тако да су чланови ових комисија, из љубави према боксерском спорту, из свога џепа плаћали просторије у којима су се састајали, материјал за администрацију, чак и поштарину и слично.

Од прихода који је био знатан, савез није ништа давао Београду. Сав тај новац употребљен је за развој и помагање аматерског боксерског спорта у Загребу, а исто тако и знатне државне помоћи. Све што би добили од Министарства за физичко васпитање народа, а те субвенције биле су знатне, савез је делио загребачким аматерским клубовима, загребачком потсавезу, и расипао новац на репрезентативне трошкове. Дешавало се, на пример да је долазио делегат у Београд и остајао по неколико дана, да су приликом међународних утакмица одлазили као вођи по пет и више савезних делегата и слично.

Као што се види, професионални спорт у Београду, наиме приходи које је он доносио, омогућавао је развој аматерског спорта у Загребу. Другим речима, Загрепчани су баш због тога форсирали професионални боксерски спорт у Београду, што су од њега имали користи, а радили су свим силама на томе да сви покушаји на потпомагању аматерског спорта угуше, јер би у том случају морали, макар и у најмањој мери, да помажу београдске аматерске клубове.

Приликом реорганизације боксерског спорта, Београђанима је било много стало да задрже контролу над професионалцима на својој територији, јер би од прихода, који би од њих добијали, били у могућности да потпомажу и развијају аматеризам. Професионални боксери плаћају прилично велике чланарине, исто тако и боксерски менаџери, и тај новац омогућио би Српском боксерском савезу да оснива и популарише аматерски бокс у унутрашњости и Београду. Ако би био лишен овога прихода, онда би Боксерски савез био немоћан као и до сада, јер би сав приход од професионалаца опет ишао у Загреб и трошио би се на потпомагање загребачког аматерског бокса.

Ето, у томе је настало размимоилажење између боксерских кругова Загреба и Београда. Београђани сматрају, после званичног преуређења државе, после оснивања Хрватске бановине, да Хрвати на свом подручју, у границама своје бановине, могу да уређују своје спортске савезе и организације онако како желе, али нека оставе нама, Србима, да на свом

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

подручју уређујемо своју спортску кућу онако како ми сматрамо за најбоље. Сасвим је, усталом, логично и праведно да све користи са наше територије уживамо ми, наиме, да кад већ имамо одличне професионалне боксере и развијен боксерски спорт у Београду, користи које од тога произилазе искоришћујемо за помагање аматерског спорта.

Сем тога, Београђани никако не могу да пристану на одређивање територије Српског боксерског савеза онако како су Загрепчани одредили. Када је већ основана Хрватска бановина, онда клубови са те територије припадају Хрватском боксерском савезу, а све остало, сем Дравске бановине, припада Српском боксерском савезу.

Сличне захтеве поставили су Загрепчани и свим осталим спортским организацијама које делују у Београду. Наравно, нико на то није хтео да пристане. А да би се сви ови проблеми решили онако како је једино могуће, на чисто равноправној основи, основан је Савез српских спортских савеза, чија је дужност да ту реорганизацију нашег спорта спроведе на најправеднијој основи.

Још један важан задатак Српског спортског савеза

Овај савез има још један важан задатак. Његова ће бити дужност да води рачуна и да решава многе спортске проблеме о којима се досада није водило рачуна. Спорт је данас тако значајна чињеница у животу једнога народа, толико задире у његов културни, национални, па чак и економски живот, да му је потребно посветити највећу пажњу.

Једна централна српска спортска организација, као што је Савез српских спортских савеза, имаће за дужност да бдије над правилним развојем спорта, не задирући, при том, у потпуну аутономију појединих савеза. Ове организације ништа се не тиче чисто стручно делање појединих савеза, али она ће морати да се брине да, што је могуће пре, буду отклоњени многи недостатци у нашем спортском животу. Поред тога, што ће се настојати да се подижу спортска игралишта, да се изграђују пливачки басени, да се изграђују школска спортска вежбалишта и слично, она ће да решава и друге, исто тако значајне проблеме.

Досада се код нас није водило рачуна о моралном одгоју спортске омладине, бар не у оној мери како је то требало. И осигурање спортиста није спроведено онако како би требало. Код нас још увек постоји забрана да се ученици баве спортом и многи професори, застарелих појмова, строго кажњавају ученике који се баве спортом. Таквих примера имамо безброј. Онда се појављује проблем организовања рада на подизању спортске класе код нас и проблем отклањања извесних недоста-

така у општем раду спортских организација. Појављује се исто тако и проблем стварања и штавише школовања спортских радника. Онда треба приступити решењу здравственог проблема спортске омладине и осигурању лекарског стручног спортског кадра, који ће омогућити нашој спортској омладини да се спортом бави по строгим медицинским прописима. Потреба спортских стручних лекара осећа се у сваком спорту, било у погледу спортских повреда, било у начину тренинга или слично.

Има још пуно проблема о којима треба водити рачуна и који очекују своје решење. Њима може да се позабави само једна централна спортска организација, као што ће бити Савез српских спортских савеза. Његово оснивање поздрављено је у свим београдским спортским круговима с великим одушевљењем. Раду се приступило с много воље и улаже се пуно енергије и труда да ова толико потребна организација изврши потпуно свој задатак.

Акција за грађење спортске палате у Београду

У низу последњих догађаја, вредно је забележити и једну корисну и лепу акцију, која је поведена последњих дана и која ће по свој прилици, ценећи по људима који су јој приступили, ускоро бити и остварена.

У престоници се већ одавно осећа недостатак једне спортске палате, једне грађевине у којој би се одржавала разна спортска такмичења и лети и зими.

Оваквих спортских палата има у свим већим европским градовима. Милионски градови имају шта више и неколико спортских палата, у којима се одржавају разна спортска такмичења.

Спортска палата омогућава развој многих спортских дисциплина. Питање терена или сале за вежбање претставља највећи проблем спортских организација, с обзиром да изграђивање оваквих спортских објеката стаје врло много новаца.

Зидање спортске палате у Београду, замисљено је на бази акционарског друштва. Једна група људи, која сада води међусобне преговоре, изјавила је жељу за улагање капитала у једно овакво предузеће. Ова спортска палата била би прилично велика и у централној сали могло би да стане око пет хиљада гледалаца, а тај број је моментано довољан за престоничке потребе. Извођачи овог плана намеравају да инсталирају и апарате за вештачки лед, тако би се омогућило упражњавање клизачког спорта и увођење најлепшег и најузбудљивијег спорта — хокеја на леду.

Оваква замисао, макар да захтева знатне материјалне жртве, у финансијском погледу исплатила би се врло брзо. Сва такмичења могла би се одржавати у једној оваквој сали, а акционари би, наравно, од тога имали користи. Организатори бокс мечева могли би у том

случају да приређују и велике борбе, да ангажују европске боксерске прваке и да чешће, чак и три пута месечно, приређују бокс мечеве.

Тениски клубови, за чије би се потребе изградили тениски терени, могли би преко зиме да одржавају разне турнире и значајније тениске утакмице.

Сем тога, разна гимнастичка друштва могла би да одржавају у једној оваквој сали своје приредбе, које би свакако привлачиле велики број гледалаца.

Преко зиме, ипак, највећу корист акционари би имали од леда. Увођењем инсталације за прављење вештачког леда, омогућило би се омладини да се клиза. Хиљаде Београђана воле овај спорт и још хиљаде би се заинтересовало, само кад би имали где да се клизају и када би им потребан комфор био осигуран. Сем, тога, приређивање такмичења у уметничком клизању изазвало би велико интересовање. Од свих спортова, уметничко клизање на леду је најлепши.

О хокеј утакмицама и да не говоримо. За врло кратко време, Београд би био освојен хокејом на леду. Футбал, који се код нас сматра за најужбудљивији спорт, не може се ни упоредити са хокејом на леду, у коме спорту су акције толико брзе, узбуђење тако велико, да је потребно присуствовати само једној хокеј утакмици, па остати сталан присталица овог спорта.

Сем овога, у палати спорта биле би изграђене споредне сале за тренинг и свлачионице. Зимски тренинг разних спортских дисциплина био би у том случају омогућен. И са те стране, акционари би били материјално обезбеђени.

Из свих ових разлога, подизање спортске палате, ма колико то изгледало на први поглед као врло смео подухват, финансијски би се потпуно исплатило, а нашем спорту донело би недогледне користи.

Љубомир Вукадиновић

Сташа Беложански: Мотив из Борче крај Београда.
(Са изложбе у Уметничком павиљону „Цвијета Зузорић“)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Уређење радња са животним намирницама

Здравље је највеће богатство, како појединаца, тако породица и државе. Само здрав човек претставља пуну вредност. Ово треба и мора да зна сваки грађанин. Познавање хигијене потребно је сваком човеку; јер без тога нема здравља, а без здравља не може бити успеха у раду, па ни задовољства ни среће у животу. Но ни само познавање хигијене није довољно, ако се она стално не примењује у свакодневном животу. Зар је мали број оних који познају све хигијенске прописе, па најалост, опет не живе хигијенски.

И ако су у већим градовима, услед развијеног друштвеног живота и густог насеља, хигијенски услови тежи, јер има много елемената који негативно утичу на здравље, ипак санитарске власти, уз сарадњу свесног грађанства, скоро све то могу отклонити или свести на минимум.

Како су многи наши градови у сваком погледу већ модерни или су на путу да то постану, то ни у хигијенском погледу не треба да изостану, а то у многоме зависи од самих грађана.

Једна народна пословица каже: „Чистоћа је пола здравља“, а друга: „Снага на уста улази“. Али не треба заборавити, да и многе болести, са загађеном, нездравом и зараженом храном, такође на уста улазе. Животне намирнице, поред тога што служе за храну, у многим случајевима служе и као средство за преношење клица заразних болести.

Сами трговци и продавци животних намирница, као и грађанин-потрошач, могу много допринети, да се хигијенске прилике поправе.

Сопственици радња са животним намирницама, треба нарочиту пажњу да обрате на уређење просторија у којима је радња смештена, као и на исправност самих животних намирница.

Сви локали и просторије у којима се животне намирнице израђују, прерађују, чувају, пакују или продају, морају строго одговарати свима санитарско-техничким прописима и условима: да су довољно пространи (висина и кубатура), осветљени, да је омогућено проветравање, да су суви итд. Зидови морају бити лепо окречени или омалани, а у месарницама, млекарама, пекарницама, кухињама и сличним радњама, да су обојени масном бојом или поплочани белим керамичким плочицама у висини 1.80 м.

Под треба да је подешен за лако чишћење и да је увек чист. Месарске и друге сличне радионице треба да су бетонирани или поплочани.

Вода мора бити спроведена у свакој радњи са животним намирницама, ради одржавања чистоће локала, прибора, алата, особља и намирница.

Алат који се употребљава у раду мора бити од исправног материјала и увек чист.

Прибор за јело и пиће мора бити исправан и чист, а после сваке употребе поново прати топлом водом.

Апарат за хлађење мора имати свака радња у којој се држе намирнице подложне брзом квару (месарнице, млекаре, народне кухиње итд.). Апарати се морају одржавати увек у чистом стању.

Судови у којима се држе намирнице морају бити од исправног материјала, увек чисти и покривени.

Намештај у хотелима и свима осталим радњама мора бити исправан и чист.

Клозети морају бити исправни и чисти. Под у њима мора бити подешен за лако чишћење, зидови окречени, офарбани масном фарбом или поплочани. Инсталација за испирање водом добро да функционише.

Мерила (ваге, теразије итд.) морају бити исправна и чисто одржавана.

Особље које ради са животним намирницама мора бити здраво и првенствено одржавати чистоћу тела. Рубље и одело на њему мора бити увек чисто и беле боје. Са животним намирницама се не сме радити у уличном оделу. Особље мора носити за време рада мантиле или кецеље. Особље запослено у месарницама, млекарама, кујнама, пекарницама итд. мора носити беле мантиле или кецеље, као и беле капе на глави (женско особље беле мараме).

Сјавање или одмарање особља у радионицама, продавницама, магацинима или другим одељењима радње, строго је забрањено, као нехигијенска појава.

Излавање намирница у отвореним изложима и ван радње забрањено је. Намирнице се морају довољно заштити од спољњег загађивања, (од прашине, инсеката, нарочито мува преко лета). Држање намирница на поду или на земљи забрањено је.

Додиривање и пијање намирница од стране купаца најстрожије је забрањено. Продавац, а и сваки грађанин, има право и дужност да несавсне купце, који пипају намирнице, опомене или достави најближем санитарском надзорном органу или власти, ради казне.

Порекло животних намирница не сме бити из места у којима влада зараза или из кућа у којима има болесника од заразних болести. Намирнице анималног порекла, из места где влада сточна зараза, забрањено је доносити ради продаје.

Транспортовање намирница мора бити подешено тако да не изгубе ништа од свог својства, да се споља не загаде, запрљају, и заразе клицама заразних болести или услед неподесне температуре не покваре. Стога превозна средства морају бити хигијенски саграђена, а посуђе и сви предмети који долазе са намирницама у додир потпуно чисти.

Сирови материјал за израду и прераду намирница мора бити свеж и исправан.

Додавање намирницама разних састојака ради поправке мириса или укуса строго је забрањено и противно хигијенским захтевима.

Конзервирање намирница недозвољеним средствима забрањено је.

Фалсификовање намирница, ма у ком виду, најстрожије се кажњава. Дужност је сваког свесног грађанина да сваки случај фалсификовања намирница, за који дозна, одмах достави санитарској општинској или управној полицијској власти. Име достављача се држи у највећој тајности.

Цене животних намирница у свима радњама, продавницама и пијацама морају бити видно истакнуте. Продајне цене морају бити у сразмери са куповним (зарада не сме прећи 25%).

На пијаци дозвољено је доносити и продавати само исправне и здраве намирнице. Све покварене, труле, буђаве и за исхрану неупотребљиве намирнице морају се одмах однетити са пијаце и поништити на одређеном месту.

Тезге на којима се продају животне намирнице морају бити увек чисте. Испод тезге, позади и испред ње забрањено је држати намирнице, као ни друге предмете или отпатке.

Освежавање поврћа дозвољено је само чистом пијаћом водом.

Прекуљивање намирница на пијаци пре 10 часова строго је забрањено.

Сељаци произвођачи и доносиоци животних намирница на пијаци треба да их беру, спремају, пакују, преносе и продају само у чистим судовима, корпама, сандуцима итд.

Воће и поврће мора бити зрело, здраво и чисто.

Руковање са животним намирницама дозвољено је само здравим и чистим особама.

За време бављења на пијаци и продаје својих производа сељаци се морају строго придржавати свих санитарско-полицијских прописа, који су за њих предвиђени.

У продавницама и другим просторијама, где се држе животне намирнице забрањено је држати артикле који би својим испаравањем, јаким задахом или непријатним мирисом мењали природан мирис, укус и својство намирница.

Намирнице за живот дозвољено је стављати у промет и продавати само ако су у сваком погледу исправне, како у квалитативном тако и у здравствено хигијенском погледу.

Уверења о здрављу мора имати свако лице које је запослено у радњама животних намирница. Сопственици радња морају имати прописно таксирана лекарска уверења, помоћно особље не плаћа лекарски преглед, а констатација о стању здравља врши се у нарочитој здравственој легитимацији. За неиспуњење ових прописа одговарају власници радња.

Све неисправности у радњама са животним намирницама треба што пре отклонити и радње довести у исправно стање, како би се избегле казне, које су осетне и често пута много више коштају него издаци за уређење радње.

Власници радња, и уопште сви они који су запослени у промету животних намирница, треба да упознају санитарско-полицијске и грађевинске прописе, који се односе на радње и животне намирнице, како би избегли казне и друге непријатности.

Само потпуно разумевање и примењивање хигијенских прописа од стране сопственика радња са животним намирницама и грађанства, као и строга контрола санитарских надзорних власти, могу побољшати прилике у овом погледу, а тиме подићи и општи културни ниво код нас.

Радисав Игњатовић

Рад Школске поликлинике у Београду

Сва школска деца у Београду налазе се под сталним здравственим надзором Школске поликлинике.

Од онога дана када дете први пут ступи у школу, па у току целог свога школовања, налази се оно стално под стручним здравственим и хигијенским надзором, који врше школски лекари као органи Школске поликлинике.

Пошто са ступањем у школу код детета наступа велики преокрет како у душевном тако и у телесном развоју, то је дужност школског лекара нарочито деликатна: он има најбудије да прати све промене које се код школске деце појављују и у исто време да води рачуна о томе, да се деца сачувају од штетних и неповољних утицаја, којима би она могла бити изложена. Тај рад је веома сложен и разноврстан, јер се он не сме да односи само на просту регистрацију стања здравља и телесног развоја код ученика, већ се има да прошири и на здравствену заштиту, а такође и на васпитно деловање, и то како на саме ученике тако и на њихове родитеље.

Да би се сви ти задаци могли да остваре, спроведена је организација рада по појединим одељењима школске поликлинике на врло целисходан начин, и то одвојено за ученике свих основних школа у престоници, а одвојено за ученике средњих и стручних школа.

Главни основ рада свих поликлиничких одељења чине систематски прегледи ученика и ученица, који се врше у почетку школске године. Резултати тих прегледа се уносе у здравствене ћачке листове, који остају за све време школовања у сталној евиденцији. Сва она деца, код које се утврде ма каква обољења или малаксалости услед недовољне исхране или других узрока, подвргавају се контролним прегледима, и то у оној мери у којој те промене то изискују.

Поред систематских прегледа, врше се стално по одељењима поликлинике и редовни амбулантски прегледи — за сву ону школску децу која оболе од неке болести у току школске године.

У целом свом раду, школски лекари се налазе у тесној вези са ћачким родитељима и са наставницима појединих школа, којима дају потребна упутства и обавештења.

I Здравствена заштита ученика основних школа

У Београду има 34 основне школе са укупно 19.817 ђака. Здравствени надзор над ученицима основних школа врше 4 интерна одељења школске поликлинике у којима је запослено 7 лекара, специјалиста за дечју и школску хигијену. Рад лекара школске поликлинике, којима је поверено вршење здравствене заштите школске деце, када се претстави бројевима, показује следеће цифре за школску 1938/39 год.: систематски је прегледано око 17.000 ученика; контролних прегледа је извршено око 12.000; амбулантно је прегледано 32.000 ученика. Свега прегледа је изшено преко 60.000 — у току једне школске године.

Са ћачким родитељима је одржавана стална сарадња, која је такође била обимна. Број родитељских посета поликлиници је изнео око 25.000, и то било по позиву било да су родитељи долазили и сами ради конзултовања због своје деце.

У обим овог пословања спада и рад са школском децом у превентивном смислу, који се нарочито односи на пелцовање деце против великих богиња и против дифтерије. У 1938/39 пелцовано је против великих богиња укупно 7.374 ђака, а против дифтерије 2.210 ученика-ца.

Од нарочитог значаја је, поред заштитног пелцовања, и рад школског епидемиолошког отсека, који се стара о сузбијању различитих болести код свих ученика основних школа у престоници. Тај рад се показао као врло ефикасан и изводи се по школама и по кућама оболеле школске деце од стране школског епидемиолога и школских сестара, одређених за тај рад од Дирекције за социјално и здравствено старање Градског поглаварства у Београду. Поред старања о деци у школама, школске сестре врше и посете по кућама оболеле деце у циљу контроле и благовременог обавештавања школског епидемиолога у потребним случајевима. У току прошле школске године школске сестре Градског поглаварства извршиле су 7.974 посете по кућама школске деце, док је школски епидемиолог извршио 1.127 посета.

Као што се из изложеног може закључити, тесна сарадња Дирекције за здравствено старање и Отсека Јавне хигијене Градског поглаварства у Београду са Школском поликлиником дала је врло плодне резултате. Она добија свој израз и у одржавању млечних кухиња у појединим основним школама. У 1938/39 школској години одржавало је Градско поглаварство у Београду о свом трошку 24 млечних кухиња у 24 основне школе. У њима је свакодневно добијало 1.976 ученика и ученица, сиромашног стања, одређене оброке топлог млека за доручак. За целу школску годину издато је, у свима млечним кухињама укупно 29.000 литара млека.

Осим тога, Градско поглаварство је врло много допринело поправци здравља слабуњава, а сиромашне школске деце и тиме, што је о свом трошку послало на месечни опоравак преко лета 1.400 ученика и ученица у за то одређена летовалишта. Та деца су поглавито изабрана и прегледана од стране лекара школске поликлинике у Београду.

II Здравствена заштита ученика средњих школа

На сличан начин је организован и рад на здравственој заштити ученика и ученица средњих школа. У Београду има 29 средњих и стручних школа са укупно 19.500 ђака, који се налазе под сталним здравственим и хигијенским надзором школских, поликлиничких лекара.

У току школске 1938/39 год. извршено је на одељењима школске поликлинике за ученике средњих и стручних школа преко 17.000 прегледа, и то систематских и контролних прегледа 13.000, а амбулантних нешто преко 4.000.

Саветовања са родитељима је учињено 2.520. Нарочита пажња се при свим тим прегледима стално обраћа на туберкулозу. Сви сумњиви ученици се издвајају и контролишу на специјалном, Грудном одељењу поликлинике, које је у прошлој школској години водило надзор над 556 ученика-ца. Од тих ученика, упућено је 90 на санаторијско лечење.

Поред здравствене заштите која се врши на интерним одељењима школске поликлинике у Београду, изводи се и специјална лекарска делатност од стране специјалистичких одељења, којима располаже поликлиника. Та одељења указују специјалну помоћ у сваком случају потребе. Постоје следећа одељења: очно, које контролише стање вида код школске деце и указује потребну помоћ; зубно, које контролише стање зуба и врши све потребне зубне интервенције; одељење за болести грла, уха и носа, које указује стручну помоћ ученицима код обољења тих органа; рентгенско одељење и најзад одељење за зрачење кременом светлошћу. Ове године, школ-

ска поликлиника у Београду добила је и једно ново одељење: одељење за спортску медицину, које има да води нарочити надзор над ученицима средњих и стручних школа у вези са њиховом спортском делатношћу. Како се код нас ученици често врло нерационално баве спортом и како често долази у до повреда и до штетних утицаја у опште, то ће се на том одељењу, поред лечења, давати ученицима и стручни савети о спортовима и телесним вежбама.

Поред изложене здравствене профилактичне делатности поликлиничких лекара, Школска поликлиника је и у сталној сарадњи са Бачком Трпезом Њ. В. Краљице Марије, којој упућује на исхрану слабо ухрањене а сиромашне ученике средњих школа (нижих разреда). У току прошле школске године у Трпези се је хранило, свакодневно 300 ученика, а за целу школску годину је издато укупно 46.645 obroka.

Школска поликлиника у Београду, којој је поверена здравствена заштита школске деце у престоници, изводи ту заштиту, као што се види из изложеног, радом на једној широкој основи, примењујући све мере и могућности које јој стоје на расположењу, за добро најмањих престоничких грађана, а захваљујући у многоме и знатној помоћи, коју јој у циљу те заштите, пружа београдска општина. Београдска општина одржава о своме трошку једно поликлиничко одељење за основне школе — школску поликлинику на Смедеревском Бџерму, а осим тога се потпуно стара о огреву и осветљењу свих одељења школ. поликлинике. Градско поглаварство преко Дирекције за здр. и социј. старање оди. преко Отсека Јавне Хигијене и Референства школске хигијене набавља за потребе поликлинике и сав материјал за пелцовање деце — вакцине, игле, бризгалице и др. — као и пропагандни материјал и све потребне формуларе.

Колаборација Градског поглаварства са Школском поликлиником Централног хигијенског завода, која је основана на законским прописима, изводи се и у школама и на терену. Теренску службу, у циљу сузбијања разних болести, врше школске сестре Градског поглаварства, које су за овај рад додељене Епидемиолошком Отсеку, и школски епидемиолошки лекар. Школске сестре осим тога помажу и школским лекарима, при систематским и контролним прегледима школске деце — ученика и ученица основних школа у престоници.

Као што се из изложеног рада види, делатност школске хигијенске службе и здравствене заштите наше школске деце је обимна и многострука и има да послужи своме главном задатку: да потпомогне правилан телесни и душевни развитак школског детета и да од њега отклони све штетне утицаје.

Д-р Рудолф Кениг

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Син капетана Петровића, браниоца Београда

ГЛАВА I

Крвава предигра

Један низ случајних, мени врло драгих и милих околности, дао ми је могућност да се поближе упознам с једном дирљивом историјом везаном за Београд. Дирљиви карактер ове историје повећавала је у мојим очима веза између старијих и млађих јунака који у њој играју главну улогу, као и њена интимна веза са новијом историјом Београда. Савремени писци истичу да је лице Београда лице енергичне младости. То се не да порећи, али без сумње поред те младости, као нешто исто тако велико и привлачно, постоји и прошлост Београда. Посматран кроз овај срећни дуализам, Београд постаје не само много разумљивији, већ и много дубљи, садржајнији, истинитији и ближи.

Главном делу ове историје претходи велика и крвава предигра, светски рат, који се усекао у новију историју Београда, као клин у живо месо. Непосредне последице за сам град и његову историју у ужем смислу једва се могу набројати и довољно оценити. Али се те последице осећају и ван тога круга. Дозлазе непредвиђеним и врло замршеним путевима. Као што се око камена бачена у воду стварају концентрични кругови који су то ширири што су даљи од места где је камен пао, тако и рат делује не само у центру збивања, већ своје деловање шири и изван ужег круга. Тако је он везан и за живот јунака историје коју ћемо изнети.

Кад лампа изненада задрхти над столом, или нам се под заљуља под ногама, сви знамо да је то земљотрес, макар да му је епицентар врло далеко; ако нам се услед тога кућа сруши, силу не тражимо у њој, већ ван ње...

Како је било психичко и фактично доживљавање светског рата у Београду, о томе говоре многе књиге. Београд је већ првог дана улетео у рат. Није било времена да се предахне. Рат је објављен 28. јула 1914; те исте ноћи уследила је страшна детонација на Сави, руши се мост на мирној и љупкој реци, која се под Београдом сва предаје у власт старијег брата, великог Дунава.

Земља је задрхтала.

Мирне и беспомоћне животиње осетиле су страх.

Људи су отворили прозоре, погледали према небу у даљину, послушкивали, док су се из таме шуњале сенке наказне и страшне, апокалиптични јахачи који сеју смрт.

— Затвори, чедо, прозор, — рекла је стара бака, прекрстила се и стала пред икону, пред којом у ћошку собе пуцкета пламен кандила. Младост је друкчија, мање је искусна од опрезне старости. Бакини мезимци су изишли на улицу, иако је она за њима плакала. Једни су ставили на руку знак црвеног крста, други су окитили главе венцима; једни су се спремили да видају ране, а други да понесу ране. Баки није остало ништа друго него да се моли Богу и да чека оне који ће јој се вратити, и оплакује оне које неће више никада видети...

Судбина Београда је увек била ванредно тешка, тим више што он по свом природном положају није заштићен. Пред њим нема ни планина, ни брда, ни утврђења; само две реке, истина огромне, широке и велике, али што је то за модерне хаубице, мерзере, велике челичне птице, аероплане, нови дар бога рата. Стари град, тврђава, више је успомена на прохујале векове, више једна сјајна, меланхолична и романтична кулиса, него ли заштита од напада.

И у светском рату истакло се питање, о коме је и раније писано, треба ли бранити Београд?! — Има ли смисла почињати бој са неједнаким снагама, сумњајући у успех, бранити оно што се не да одбранити. Добро је све то, али је то аргументисање логично и филозофско. Срећом, увек поред тога постоји и расуђивање емоционално, осећајно, расуђивање срца, које није тако опрезно као разум, али је често исто тако мудро, и обично видовитије од разума.

У овом дијалогу између срца и разума, победило је срце, оно велико и топло срце града које га је из прашине и на хриди подигло и које је и сад устало да га брани. Стари Сингидунум, Бјелград, Даролчихад бранио се, јер су тако решили његови грађани, чије је срце проговорило у његову корист.

Два пута је био сав у крви. Још је једном руком држао затворену једну рану, кад је задобио другу. Кад је пао, славно је пао. И зато је овај пад раван победи. Јуначка смрт искупљује пораз и уздиже га до највише апотеозе славе. У љутим и тешким бојевима гинули су за ње не само добровољци и комите, пешаци и коњаници, жандарми и официри, већ

и деца. Па чак и они које је закон одбацио из људског друштва — робијаши — жртвују се за Београд и уздижу до легендарних јунака дајући целокупној историји Београда онај њен толико сугестивни и привлачни значај.

Наша историја везана је нарочито за оне крваве дане 1915 године кад је борба и патња Београда достигла свој врхунац и кад је број жртава и херојских подвига превазишао све што обична фантазија може замислити. Не треба се чудити што јунак историје, коју износимо, толико потпада под сугестију тих дана. Срце је увек отворено двоструком упливу: прошлости и будућности. Који су елементи јачи, не зависи само од наше психичке конституције, већ исто тако и од снаге и моћи самих елемената.

С овим ћемо прећи на нашу историју.

ГЛАВА II

У Осмом кварту

Шта да кажемо за Београд, ако се само мало осврнемо уназад?! За последњих циглих сто година у њему се дешавају чудеса као у оној причи о обешањачком арапском дерану Аладину, који само што удари ногом у земљу, земља се раствара, и из ње излази огромни џин, који онда за трен ока врши све што његов господар зажели.

Узмите коју било књигу, који било опис старог Београда од пре сто година, па ћете видети, како је некад било све друкчије. Тад су се тек назревали први почеци његове садашње културе и цивилизације, а о садашњем мору његових кућа, начину живљења, држању и одевању људи, ни говора. То је уистини један чаробан процес, какав су у стању само градови да пруже пред нашим задивљеним очима. Велимо градови, јер градови имају те велике могућности, материјалне и моралне природе, које су за оваква чудеса потребне. Узмите, само, како кажу, да се још четрдесетих година прошлог века на Славију ишло „у лов на патке"... Данас је већ Славија центар, а где је периферија?!... Она је помакнута сасвим далеко, где је у то доба почињала права дивљина. Расејала се изнад Хује, по Душановцу, Бањичком и Топчидерском Брду, па и још много даље... Па ни то све није доста. Ето, гледамо на своје очи. Мирна, премирна улица. Тиха и спокосна. Доселиш се у њу у нади да ћеш „идилично” живети, кад на једанпут само тек нешто приметити: неки инжењери, неки предузимачи дођу, огледају, премеравају, а ти чисто не верујеш. Па зар ту, у овој нашој мирној улици, где је све тако хармонично и лепо, где су се као на острвцу задржале старе лепе једносратнице са зеленим вртovima истуреним напред у улицу, зар ту да се нешто дира и квари...

Па јест, Бога ми, касније видиш, да је баш тако, да ће се ту баш копати, рити, да ће се данима и месецима по твојој мирној улици и рано и касно кретати тешки теретни камиони који ће довозити: циглу, песак, креч, бетонске трегере, даске за скеле, а безбројни радници да ће исто тако данима и месецима, и рано и касно, одмицати испод прозора с комадима хлеба или бурека, и по цео дан, тако рећи, висити на грађевини, и ти ништа не можеш против тога. То је закон новог времена; има, или да се иселиш, или да останеш. Па штогод се може и забележити, јер је ово чудо занимљиво. Има неку заразну снагу. И ти је осећаш. То је као оно копачи злата у Северној Америци, само што овде место злата грозницу изазива „златна земљишна рента”. Земља поскупљује, јер треба много стана, треба нових кућа. Људи су се доселили у Београд, нема више ништа од идиле и живота у затвореном простору, све се растворило као велики чаршав кад се размота; свака на њему хоће да нађе своје место и да живи.

Тако ето догодило се и с једном од најмирнијих београдских улица нашег Осмог кварта. Била је мирна и тиха. Сад да је видите и погледате, не бисте својим очима веровали. То: та и та улица?! Па није могуће, рекли бисте, ви се шалите, или сам ја залутао! Неко је испретурао табле са натписима! Али није, Бога ми, није на часну реч, баш је ово наша улица, велим ја и нема друге, гледајте шта се ту ради...

Наша улица носи једно мало чудновато име, нарочито за улицу која се овако радикално подмлађује: „Баба Вишњина”. Налази се у Осмом кварту око ког се с десна и с лева ређају суседни, концентрични квартави. Улице које сачињавају границе нашег Осмог кварта претстављају не само административну, већ у исто време и неку врсту духовне, донекле и историјске границе; суседни квартави разликују се од нашег и по спољашњем изгледу, и по начину како се у тим квартovima живи. На северу Александрова улица, та стара београдска артерија чији се трагови називу још у прадавном римском доба, дели наш квартал од једног сасвим посебног дела Београда. Већ с ону страну Александрове улице нижу се мале радње и раднице, а тамо даље надовезују се још неизграђени простори, а још даље наша гробља, град мртвих који уноси своју дубоко туробну ноту. Хартвигова улица дели га од најизграђенијег дела Београда у ком се велеградски живи и осећа. Булевар ослобођења и Карађорђевог Парка одвајају га у исто време и од тихог и мирног Врачара, и од Медицинске вароши, и од улаза у сиротињску Јатаган-малу. Друге границе, са југа Господар Вучићева улица, са југоистока улица Престолонаследника Петра — одвајају га од оних делова Београда у којима превлађују куће и кућице сиротног, малог света, који ће

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.ulti.rs у другој, или трећој генерацији ући у „велики“ живот.

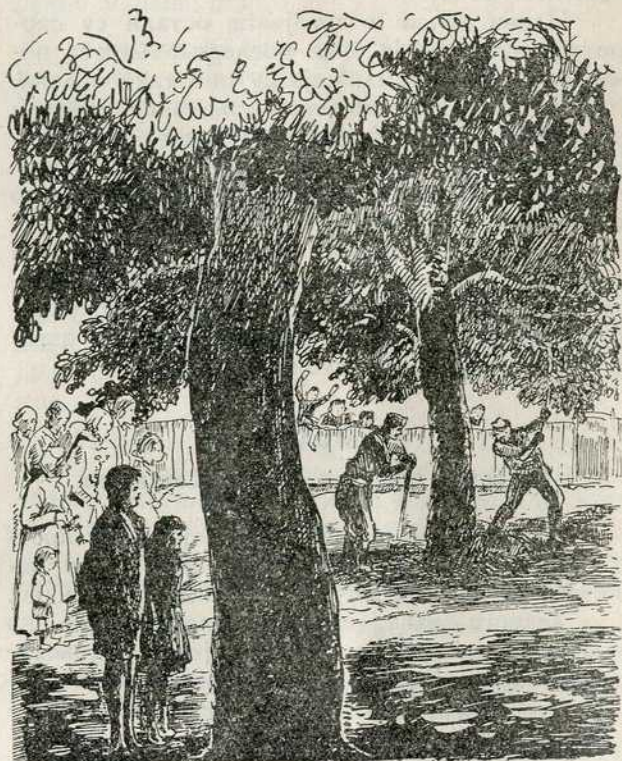
Заузима доста велики простор, иако није највећи београдски квартал. Улице су се по том простору распевале десно и лево шарајући га као неки фантастични вез. Горди се наш квартал тим што се у њему на завршетку лепе Светосавске улице подиже један од највећих храмова у целој нашој држави, храм св. Саве, али и тим што је у називима његових улица исписана такорећи цела историја нашег Првог и Другог устанка. Тако је једна од тих улица добила и име „Баба Вишња“, јер се тако звала мајка вође другог устанка, кнеза Милоша Обреновића. О њој се не зна много. У доба кад је живела ова добра, а сигурно и храбра жена, јер су онда само такви људи и жене могли живети, мало се ко бринуо о писању историје. Историја је тад била на врелу и стварала се. Гора је кућа јунака, оружје пушка, а не перо и хартија, па тако и о Баба Вишњи није остало много забележено, осим то да је два пута била удата, први пут у нахији рудничкој, у селу Брусници за Обрена, с којим је родила два сина: Милана и Јакова и кћер Стану, а онда, кад је обудовила, у дала се у село Добрињу у нахију ужичку за Теодора Михајловића, с којим је родила Милоша и још два брата његова: Јована и Јеврема. Била је сиромашна. Своју прву децу није могла собом повести, па и онда кад су сами к њој дошли, није их могла примити, већ су морали ступити у службу, као што је случај био и с кнезом Милошом у млађим годинама...

Ево, име баш ове жене носи наша улица.

Скромна, тиха и мирна, она је у себи и мала нешто господствено и патријархално у исто време. Али је без сумње у целој улици била најпривлачнија кућа број седамнаест, не само за то што је већ сама та кућа по себи врло удобно и лепо изгледала са својим великим прозорима поређаним у фронту једне лепе једностратнице, и због особито лепе баште која се протезала до на саму улицу, већ нарочито због двеју прекрасних липа, једне старије и једне млађе, којима се башта завршавала и које су не само делимично скривале ову лепу кућу, већ и благо сенчиле целу улицу. И ето сад немир, који је захватио целу Баба Вишњину улицу, захватио је и кућу број седамнаест, иако би се свак закleo да ће се пре цела улица срушити, него ли на овоме месту што изменити. А да ће заиста доћи до те промене, то су сви схватили и поверовали тек онда кад су ударци одјекнули по старим липама, поносу становника Баба Вишњине улице...

Ту сечу гледало је и двоје деце. Плав, висок дечак од шеснаест година и девојчица нешто млађа од њега. Такођер плава и висока, иако мања од дечака. Дан је био суморан, дувала је кошава и с времена на време дизала по улици облаке прашине.

Сваки ударац који је падао по старим липама, узбуђивао је све више и више дечака и девојчицу. Као на неку даћу, искупила се цела улица. Старе жене које су скоро с овим липама век провеле, биле младе и лепе онда кад су липе тек добијале прве чврсте гране, хтеле су да свака добије бар по једну гранчицу; деца, начичкана по плоту супротне куће, сваки пут како би одјекнуо који јачи ударац и пала по која већа грана са шумом и треском на припремљену грађу за зидање нове куће, због које се све ово догађало, узвикавала су и пљескала рукама.

„Ту сечу гледало је и двоје деце...“

Није прошло ни пола сата, а већ је све грање, пуно сочног зеленог лишћа, лежало на земљи. Што је мање остајало грана на дрвету, то су лепа лица плавокосог дечака и плавокосе девојчице била све тужнија. У самој ствари слика је и била веома жалосна. Старе липе, — које су се одржале преко сурове зиме и целу зиму сневале како ће доћи пролеће и окитити их новим зеленим лишћем, како ће у њиховим крунама птице опет градити своја гнезда и међу њиховим грањем певати, — сад су биле изненађене овом немилост судбином која је прекинула њихов сан и пресекла њихове наде у корену... Кад је све грање било сасечено и од једне и од друге липе остали су само патрљци. Раскошни украс дрвета није више постојао. Девојчици је изгледало као да су се липе претвориле у монахиње. Сасечено грање чинило јој се као коса искушенице одрезана оштрим маказама у часу пострига.

Кад су се радници мало одморили, стали су сећи и само дебело старих липа. Ударци су били још јачи него ли док су секли грање. Рана која се стварала у кори дрвета и полако ишла све дубље и дубље према сржи, зјапила је и изгледала тако жалосно као да ће из ње крв потећи... Сад су већ сви били снажени, чак и дечади, који су најпре двркултали као врапци са свог плота, сад су се умирили, мало затим гомила се полако стала разилазити. И сами радници као да су осећали тежину момента, ударили су све брже и брже да се и сами што пре склоне по завршеном послу.

Плави дечак и девојчица остали су скоро до краја. То је била последња њихова почасти старим липама, које су они тако волели. Кад је све било свршено, полако су кренули у правцу улице Кнегиње Персиде, носећи у руци по једну гранчицу старих липа.

Било је то њихово последње заједничко вече пред растањем. Журили су се, јер их је чекао још један велики и веома узбудљиви и значајни заједнички доживљај. Његове елементе они су унапред одредили. Мистичне околности под којима су га канили извести давале су му нарочиту дубину и драж.

ГЛАВА III

Несретан случај и сретно познанство

Плави дечак и девојчица, које смо у претходној глави споменули, упознали су се заиста под нарочитим околностима. Ево како.

Једнога дана, који је много личио на овај дан, пре нешто више од једне године улицом Цара Николе журила се ученица трећег разреда Друге женске гимназије, Бисенија Јовановић, иста ова плава девојчица.

Увек је била тачна, а данас је задоцнила, јер се у школи десио неки изванредан случај. Журила је највише због мајке, која се увек узбуђивала кад би девојчица мало закаснила. Задубљена у мисли о томе дођањају, није обраћала довољну пажњу на саобраћај, који је у овој улици увек доста жив. Тако се десило да није ни запазила како јој у сусрет јури ауто и девојчици, која се баш спрема да пређе улицу, даје знак трубом да причека. Кад је девојчица запазила ауто, било је већ доцкан. Несрећа је била неизбежна. Нервозно труљење сирене, један, па затим одмах други врисак узбудили су читаву улицу. Сви су полетели да виде шта се дешава, унапред спремни на какву саобраћајну несрећу, које овде нису тако ретке. Оно што су људи угледали, дирнуло их је много више него што се могло замислити.

Лепа, висока девојчица, коју су сви познавали из виђења у Цара Николе и у Баба Вишњиној улици, стајала је сметена пред аутомобилом који се није могао зауставити. Вриснула је на сав глас. У исто се време чуо ош-

тар и болан узвик. Један дечко, нешто виши и мало старији од девојчице, ког су често запажали како је у растојању прати, узвикнуо је такође и у истом часу прискочио девојчици да је повуче на страну, али било је већ доцкан; дечак је девојчицу одгурнуо, али је зато ауто налетео на њега. Ударац је био тако страشان да је дечак одмах као мртв пао на земљу. Девојчица, одгурнута ру-

„Дечак је девојчицу одгурнуо, али је зато ауто налетео на њега...”

ком дечака, лежала је по страни, на тротоару, угрувана, али неповређена.

Не знам да ли сте кадгод видели саобраћајну несрећу, али је то увек језива слика. Наједанпут само видите како неко падне, често измрцварен на најстрашнији начин. Кад су у питању деца, онда је слика поготово жалосна.

Пролазници су притрчали. Настала је вика и галама. Неко је посавао шофера, други су се дивили дечаку, који је, не мислећи на себе и на оно што му се морало неминовно догодити, прискочио и стао пред девојчицу примајући сам ударац који је њој био намењен.

Док се ово дешавало на улици, родитељи су девојчицу све нервозније очекивали.

Она је била кћерка инжењера Јовановића, ком је припадала споменута лепа кућа Број Седамнаест у Баба Вишњиној улици. Била је јединица, много вољена од оца, и мајке, и деке и баке, с којима је у заједници живела. Као да је нешто предосећала, госпођа Нила, девојчицина мајка, тог јутра је за њом нарочито дуго гледала. Никад јој се није учинила тако лепа као тог дана. И сад, кад је није било тако дуго, узрујала се и забринула, а и сви остали. Знајући којим се путем девојчица враћа кад иде кући, отац јој је пошао у сусрет, само да би их све умирио. Кад је на углу улице угледао како стоји ауто и око њега гомила света, осетио је како му се ноге одузимају.

— Нила је имала право, помислио је, нешто се с Бисенијом морало догодити. Савлађујући се и напрежући сву своју вољу, пошао је према гомили.

Његова лепа девојчица лежала је на тротоару, а пред аутом дечак, непомичан, коме је из уста текао танки млаз крви. Гомила се размакла. Сви су познавали инжењера Јовановића. Породица је била стара, угледна и позната у целој улици. Без и једне речи, отац је одмах све схватио. Требало је децу што пре поћи и пружити им помоћ. Одмах је позвао један други ауто, који је наишао, сместио у њ и дечака и девојчицу и заповедивши шоферу да што пажљивије и што лаганије вози, упутио се с децом кући.

Држећи за руке своју чудом спашену девојчицу, инжењер је нетремице гледао у младића, који је још увек био у несвести. Да њега није било, шта би било с Бисенијом?... Инжењер се стресао од помисли. Како би то преживели, он, Нила, дека и бака!...

Одело дечаково било је скромно, али чисто и уредно. Црте су му биле правилне и мушке, чело високо и паметно. Валовита коса била је плава и изванредно лепа. Све је у њему, и овако измучену и опружену у полусамртничким мукама, показивало неко стремљење, као код младе јеле или високог бора, којима није никад доста до небеса.

Бисенија је неколико пута погледала крадомице свога спасиоца, али је сваки пут поглед нагло скретала. И страх, и туга, и дивљење, све се наједанпут измешало у њеној души и сви су осећаји били подједнако јаки.

Кад се ауто зауставио пред кућом, инжењер Јовановић је најпре пажљиво сдустрио своју кћерчицу, а затим је, помоћу шоферовом, изнео дечака. У кући су одмах опазили да се нешто изванредно десило. Сви су долетели у башту, и госпођа Нила, и старамажка, и верна стара служавка Мила. Изглед дечаков зауставио је свима речи на уснама. Обгрливши једном руком Бисенију, госпођа Нила је сама отварала врата, старамажка се журила да што боље и угодније намести јастуке на лепом великом канапеу у црвеном породичном салону, где је увек владала највећа тишина и где су прозори тако рећи обрасли у ружама.

Тек пошто је у највећем узбуђењу позвао лекара, објаснио је инжењер Јовановић како је дошло до несреће и шта је плави високи дечак учинио за Бисенију. По стоти пут љубила је госпођа Нила своју кћерку, једва се савлађујући од плача; старамажка је седела у својој наслоњачи и није могла уопште да се дигне, толико је ово на њу деловало.

Лекар је наскоро стигао. С њим је ушао у дечакову собу само инжењер Јовановић. Друго су тамо остали. По који пут је само ула-

зила служавка Мила, али се видело да је и она дубоко потресена. Сваки пут кад би изашла носећи сад хладну воду, сад крпе за облоге, брисала је сузе крајем своје кецеље. Тек после читавог једног сата изашао је лекар с господином Јовановићем. Сад су сви сазнали да су дечакове повреде ванредно тешке, и то тим горе јер су биле унутрашње природе. Приликом ударца дошло је до контузије и повреде унутрашњих органа. Ауто је ударио дечка у прса, а затим га одбацио. Да је био само мало слабији, остао би на месту мртав. Да му утиша болове, лекар му је дао инјекцију морфија и препоручио највећи мир.

— Болест ће бити дуга и само највећа пажња и нега могу га спасти, — рекао је лекар. Препоручивао је да га однесу у болницу, али госпођа Нила није хтела ни да чује за то. Исто тако ни инжењер Јовановић није могао да се помири с мишљу да дечак лежи ван њихове куће. Знао је да ће му овде бити указана највећа пажња и нега.

Пошто се мало умирила, госпођа Нила ушла је с Бисенијом у дечакову собу. Седећи поред прозора, наслоњене једна на другу, гледале су према дечаку који је непомично лежао.

Међутим, било је још једно врло важно питање: — Ко је дечак?! Требало је чим пре обавестити његову породицу о несрећи која се десила, као и о томе где се дечак сад налази. Док је о томе размишљао, запазио је инжењер Јовановић дечакову школску торбу.

Нехотице му је рука задрхтала. Лепо сложене, једна до друге, налазиле се у торби књиге ученика петог разреда Прве руско-српске гимназије. Доста исписаним, читким рукописом, на првој страни књига, писало је дечаково име: Саша Марков. На једној књизи била је наведена и адреса: Петроградска улица бр...

Дакле, није било сумње, дечак је био Рус, и исто тако гимназијалац као и Бисенија. Очигледно се враћао из гимназије и наишао баш у часу кад је ауто налетео на девојчицу.

Господин Јовановић је често говорио да не воли много Русе. У самој ствари то није било тачно, он је само сматрао да су Руси непрактични. Као изванредно практичном човеку, то му је много сметало. Сад је међутим морао изменити своје осећање, јер ево пред њим је лежао руски дечак који је ставио и живот на коцку да спасе његову кћерку. Гледајући дечака још у ауто, инжењеру је међутим пало у очи, да је дечак, поред свега што је плав, ипак изразити српски тип. Нарочито му је пала у очи извесна мушкост и енергичност, која се чудно мешала с једним у исто време сањарским изгледом.

ГЛАВА IV

Седми квартал

Ништа није природније него да се Седми квартал налази поред Осмога. То тако налаже већ сама логика бржева; али скоро она иста разлика која постоји између наших централних квартава, Другог и Првог, и већ описаног, нашег, — постоји и између ова два суседна кварта некадашње наше далеке периферије. Наш квартал нема облакодера, његове су улице у главном улице за становање, али се он велеградски изградио. Као и његов Котеж Неимар, и он има све особине велеградског предграђа. Седми квартал, међутим, живи сасвим засебним животом. Има тамо улица лепих, као што има и лепих кућа, али се живи друкчије. Има тамо нешто од карактера села и сеоске, или, малограђанске нетрпељивости. Становници још нису прешли у онај стадиј односа према својим суседима кад им је сасвим свеједно што суседи раде и како раде. Ако добро живе, овде то изазива завист, ако лоше живе, то изазива задовољство, и тако редом по скали још необузданих људских осећања што се развијају на првим степенима великоварошке утакмице за бољи и културнији живот.

Није никакво чудо да се ноћу становници целе улице пробуде због галаме ради неке неугашене светиљке на степеницама, немарно затворене капије, или какве друге сличне грешке, која изазива срџбу необузданих власника нових кућа које су тамо подигнуте. Мени крај био неки „рефугиум пекаторум“ — уочиште грешника — наше београдске интелектуалне сиротиње. Уопште ко није могао да се свикне на сасвим сиромашан стан у центру, тај се селио у Седми квартал, у илузији да добро станује и да станује у граду. Југозападном страном, граничним улицама, Престолнаследникџвом и Сиађелићевом, он се сасвим приљубио уз Осми; са јужне стране од предграђа Војводе Степе дели га изванредно дугачка улица Господар Вучића, а са источне и североисточне стране наслеђен је на улицу Краља Александра. Има форму скоро правилног троугла.

Петроградска улица, у коју се упутио инжењер Јовановић, правила је на око леп утисак, па и кућа пред коју је према дечаковој адреси дошао, није му се учинила ружна. У ствари то је била страћара дотерана и премазана. До оправке зграде скоро у целој су становале разне руске емигрантске породице. Откад је оправљена, две руске породице, које су остале, преселиле су се у преуређене појеруе, а две су се иселиле, јер је кирија и у подрумима сад била знатно већа од њихових материјалних могућности. У приземљу се најпре настанила породица једног занатлије, али како није била у стању да уредно плаћа ки-

рију, морала се иселити, пошто је већи део ствари остао заложен за преостали дуг. Место занатлија дошла је једна мирна и тиха породица, која је истина уредно плаћала кирију, али је била једна друга невоља с овом породицом услед које је опет долазило до сталних свађа. Ево у чем је била ствар, — мало невероватна, али истинита. Трошили су одвећ много воде. Или је тако било, или се газдарици само тако чинило, али се по дворишту скоро сваки дан чула галама:

— Ето, опет тече вода у купатилу, ено сад у кухињи!..

— Ови људи као да су црвљиви, увек се перу...

Мира није било никако. Због те воде, а да би киријције што више заплашила, газдарица је лети свако после подне по читаве сате седела под прозором њихова стана близу купатила тако да их „ухваги“ на делу, да чује чим се славине у купатилу отворе. Зашто је ова породица морала плаћати онако високу кирију, кад се није смела ни купати, то остаје отворено питање!..

На спрату су биле невоље друге врсте. Тамо је живела једна професорска породица. Предмет свађе била је професорова служавка, млада, безазлена Личанка, која још није умела да нечујно иде по степеницама и која је гласно изражавала своје чуђење, што газдаричина девојка, поред толиких соба, спава пред вратима. Два пута је газдарица дизала руку на младу „Личкулицу“; кад би је угледала да иде по степеницама, заорили би се врло тешки и увредљиви изрази. То је бивало сваки дан по неколико пута...

Кад је девојчица носила кирију за стан, онда су се надвезивали разговори друге врсте. Сваког првог фијока у којој је газдарица држала новац била је широм отворена. Читав хрпа банкнота и сребреног новца лежала је на гомили. Наравно да мала служавка тако нешто код својих господара није могла видети, и да су јој се очи широко растварале над толиким новцем до ког се, како је она већ добро знала, тако тешко долази. Видећи да је постигнут жељени ефект, газдарица је онда почињала дражити служавку изражавајући се цинично на рачун својих киријција од којих је овај новац добијала.

Биле су то велике муке за малу служавку.

Што је тачније, да ли оно што је слушала од својих господара, да је у животу главно вршити своју дужност и бити поштен, или обрратно, имати новаца, а све остало да буде како му драго? Једно јој је ипак било јасно: иако с мало новаца, њени господари су јој осигурали пристојан живот, а служавка газдаричина живела је тако како она никад није могла замислити да се у једном великом граду, који обилује свачим, може живети. Она је мислила да је сву невољу оставила за собом у велебитској сиротињи своје Лике, а кад тамо морала се уверити да те невоље има и овде...

У подруму је било мрачно и влажно. Уопште велико је питање да ли би људи смели становати по подрумима, а нарочито по оваквим подрумима. Међутим, становало се. Нарочито су од двадесет друге године подруми, као и мансарде, постали станови руских емиграната, бивших руских официра, некадашњих публициста и књижевника, и људи разних интелектуалних звања. Тако су они тамо заменили нашу разну сиротињу. Живели су сиромашно као и остала сиротиња, само што је тамо с њима ушла необична уљуђеност. Људи су сад тамо љубили руке женама које су их дочекивале на скромни чај, водили су се разговори о књижевности и поезији, уметности и путовању, о Паризу, Лондону, Италији, као и о Москви, Петрограду и Кијеву...

Кад је инжењер Јовановић стигао пред кућу коју је тражио, већ пред уласком у дворите чуо је страшну галаму. Кад се приближио вратима, угледао је огромну жену која је, сасвим изван себе, у крајњој јарости, викала на радника који је баш цепао дрва. Викала је и псовала, јер је сумњала да јој је украо неколико цепаница. То је била газдарица.

Незгодно је било инжењеру Јовановићу да баш сад уђе, али је ствар била хитна и он је ушао и запитао:

— Молим вас, госпођо, да ли овде станује господин Марков?

Газдарица се окренула, погледала инжењера својим још увек пуним срце погледом и одговорила:

— Ето Вам подрум, па погледајте. Знам да је доле она друга, Кузминишна. Не иде никуд, јер већ три месеца није ни кирију платила. Боји се...

Да не би још што чуо, инжењер се пожурио да што пре замакне кроз подрумска врата. Најпре је ударио главом о рагастов, јер се није видело, али се постепено приучио на таму и некако пипајући нашао кваку првих врата.

Пред њим је стајала сасвим бледа и уморна жена.

Одмах је схватио да је то госпођа Кузминишна. Инжењер је скинуо шешир, уљудно поздравио и замолио да му каже би ли могао говорити с господином Марковим.

— Ох, он је умро, господине, — одговорила је бледа госпођа Кузминишна, али бисте могли говорити с његовом госпођом, само док се врати с пијаце. Међутим, она ће доћи, ако данас уопште дође пре ноћи, око један сат. — Видећи зачуђени израз на инжењеровом лицу, госпођа је објаснила како госпођа Марков има своју малу трговину, тј. да на Каленићевом гмуну продаје сир, милерам, јаја и другу млечну робу.

— Тако, дакле, — помислио је инжењер, то је Сашина мајка. Сад је опет запитао.

— А зар је госпођа Марков сасвим сама?

— Не, не, — одговорила је госпођа Кузминишна, — има сина, Сашу, гимназијалца, прекрасног дечака.

— Дакле, тачно, мајка и син, — помислио је инжењер и да некако објасни своју посету и разлог зашто се распитује, рекао је да има неку важну поруку за госпођу Марков; остављајући своју адресу, замолио је да госпођа дође к њима у Баба Вишњину улицу чим се врати с пијаце.

ГЛАВА V

Болесник

Саша је још увек лежао у дубокој несвести. Ветар се смирио. Сунце је осветљавало лепу башту инжењера Јовановића и играло се по спољашњем, према сунцу окренутом зиду куће.

У Сашиној соби биле су напола спуштене завесе. Инжењер Јовановић, пошто се вратио, саопштио је што је дознао. Бисенија се на неко време повукла у своју собу. Код Саше је остала само госпођа Нила.

Време је полако пролазило.

Мали породични сат — који је имао све особине добрих старих сатова: да је тачно ишао и да је изводио разне друге уметности: могао отсвирати један цео музички комад, откуцавао тако мелодично да је то личило на звук звона кад негде далеко у пољу звоне на јутрење, — наставио је своје тихо и равномерно куцање.

Блеђа него обично, од преживелог страха и великог узбуђења, госпођа Нила седела је полулежећи у дубокој црвеној фотели. Још је била лепа и млада. Према болеснику била је окренута у профилу, тако да се нарочито истицала њена плава коса и њена врло складна силуета. Држала је у рукама књигу, али је није читала. Узбуркане мисли, неодређена судбина овог дечака који је пред њом лежао и који се с толиким самопрегором заложии за њену милу девојчицу, нису јој никако давали да се сабере. С времена на време погледала је према болеснику, али његове су веће још увек биле чврсто стиснуте.

Дејство морфија је, међутим, полако попуштало.

Дечак је долазио к свести.

Најпре је схватио да је у његовим мислима и сећањима настала нека страховита збрка, онда су му се пред очима стали окретати неки чудновати колотови, а поједини предмети и соба, коју је почео полако назирати, изгледали су му као обавијени у неку маглу. Сваки предмет му је изгледао двострук и ванредно удаљен.

— Ко је то?! — помислио је дечак, кад је полако кроз ову маглу стао назирати лик госпође Ниле. Хтео је подићи руку да про-

трља чело, али, на његово највеће чудо, рука га није слушала, није се мицала.

— Мора да ја спавам, — помислио је дечак и опет заклопио очи.

Кад је хаљина госпође Ниле, услед њене лаке кретње, лагано зашустала, дечак је поново напола отворио очи и погледао у правцу где је она седела. Што се сад с дечком догодило, тешко је објаснити, али се наједанпут нешто као завртело у његовом мозгу, осетити је страховите болове. Он као да више није био он, овај одрасли дечак који је већ улазио у шеснаесту годину, већ неки сасвим мален дечачић, заправо мален као искрица, кога неко снажно љуља на коленима, док једна витка прилика, која је личила баш ономе некоме ко је тамо седео, — пружа руке према њему и хоће да га престме.

Знао је да се он тада смејао на сав глас.

Хтео се и сад насмејати, али место тога он је дубоко и тешко уздахнуо. Прилика која је седела у наслоњачи и која је много личила на ону неодређену прилику из његових снови, ону која му се увек јављала кад му нешто није било добро, сад је брзо устала, пришла му на врх прстију, и, сагнувши се над њим, полако спустила руку на његово усијано чело.

Ох, како му је годило, како би радо пољубио ту руку, али ништа, баш ништа му сад није успевало.

— Не бојте се, Саша, — чуо је како му је та прилика рекла, — све ће бити добро, само морате бити стрпљиви.

— Стрпљив?... А, да, сад се полако почео присећати. Најпре се сетио како га је нешто страховито ударило у прса, па како је одмах затим пао, а онда се почео присећати шта је пре тога било.

Враћао се из школе и наједанпут је спазио ону лепу девојчицу, коју је већ толико пута видео како озбиљна иде из школе истом улицом којом је он пролазио. Онда се чула сирена, девојчица је вриснула. Није знала шта ће. Он је такођер узвикнуо из страха за девојчицом; притрчао је да јој помогне, а онда се догодило све остало...

— Да ли ју је спасио, шта ли је с њом!...

Сад је схватио откуд несносни болови, али му је ипак било главно да чим пре дозна шта је са девојчицом. Госпођа Нила као да му је с чела читала мисли, рекла је:

— Како сам Вам благодарна, Ви сте спасли нашу кћерку, Бисенију!...

Заиста, сад га већ ништа није болело. Насмешио се и сретним погледом погледао госпођу Нилу. То је било оно што је хтео знати, али не због захвалности, већ за то што је он ту девојчицу ванредно нежно волео, макар да никад није ни покушао да јој се приближи. Права љубав увек је стидљива, а он је девојчицу уистину волео. У то је био уверен.

Хтео је да се придигне, али није могао. Нека мрена опет је падала на његове очи и он је опет затворио капке, а свест која му се била вратила, као да је опет некуд отишла...

Кад је после извесног времена лекар опет дошао, био је много задовољнији. Нарочито га је обрадовала вест да је дечак долазио к свести. Бисенија, која је с лекаром такођер ушла у собу, није ништа говорила, али се видело да ју је вест узбудила. Кад ју је госпођа Нила потражила погледом да јој нешто каже, девојчице више није било. Да мајка не би видела сузе које су јој навирале на очи, сакрила се у своју собу.

Срце јој је необично, бурно куцало. Што се то с њом догађало? Васпитана у строгој породици, уз мајку коју је волела дубоком дечјом оданашћу, њене мисли и осећаји нису досад никад излазили изван породичног круга. Тако није обраћала пажњу ни на своје мушке другове, макар да је често слушала разна добацивања: —

— Гледај ову плавку, гледај како је лепа. Што сте тако озбиљни, госпођице?!.. и томе слично. Она се правила као да то не чује и никад о томе није говорила са својим другарицама. Данас, међутим, после оног несретног догађаја, кад је у ауту гледала дечака који ју је спасао, па касније у породичном салону испруженог, с високим бледим челом, валовитом плавом косом, — она је осетила прво велико узбуђење. Прво узбуђење у животу ове неке особите врсте!... То узбуђење, помешано с осећајем благодарности, сакрила је она у својој собици прелевајући га првим чистим сузама. То је било нешто као блесак муње...

Прве дечје љубави имају сасвим детињаст карактер, иако деца могу сатима сасвим озбиљно разговарати и о свом будућем браку, о својој будућој деци и сличним питањима. Има случајева да ове љубави остану као слатка визија кроз цео живот, или да буду основа за каснија сасвим свесна, ванредно снажна и велика осећања. Данте је као дечак од девет година угледао једну још мању девојчицу, малу плавкосу Беатричу, и од тога часа она је ушла у његову свест и осећање тако да је више никад није заборавио. Такви су случајеви ипак ређи.

Међутим, прве љубави на прелазу из детињства у доба младости имају већ сасвим други карактер. Иако нису толико богате у стварним доживљајима, њихова драж и значај су ванредно велики у наслућивању и наговештавању, у ритерским склоностима код дечака, меланхоличним настројењима и афектима код девојчица.

(Наставиће се)

Д-р Марија Илић-Агапов

Слике из београдског робовања 1914-1918

ДЕЦА ЈУНАЦИ

(2)

Племенита лаж

Већ сам се спремила да пођем кући, кад ми Петар и Мића, најстарији ђаци Завода за глухо-нему децу, поверише тајну: да су дали неко старо заводско одело једном руском кадету који је на раду при руђењу старе школске зграде. Он им је поверио да ће побећи.

Ја претрнух. Тек што сам имала времена да изразим страх и похвалу, у учионицу улете као вихор наша инспекторка г-ђа Милер, и само што нас не смрви.

Немогуће је описати сцену која је наступила. Она црвена и разјарена као лафица. У подигнутој руци држи велики подрумски кључ и пуна беса и срџбе млата њиме по ваздуху као мачем. Деца бледа дрхте од страха. Правдају се, али она и не слуша. Они лепо разумеју реч „апс“ и схватају њен страшни значај, па упиру очи у мене. Ја је замолих да ме саслуша и правдах тај дечји поступак као наивну и крајњу болећивост. Рус је молио да му даду какав свој стари капут у коме ће радити, да би сачувао своју рубашку од ђубрета и прашине.

Она подиже главу, као да ме је хтела боље видети, па рече: „О, ви сте онда сувише наивни, госпођо, ако тако мислите. Знадем ја превећ добро шта се тиме хтјело. Малимек се не деси више тако што, јер они ће тада зацијело у затвор, а и за вас би се лако нашло мјесто које већ заслужејете!”

Сагосмо главе под грмљавином њених претњи, али је ваљало ма како ублажити страшну срџбу, да не би, још одмах испунила своја лепа обећања. Ја кришом дадох деци знак да моле, и они склопише руке и подигоше према њој: „Госпођо, молимо, опростите”.

Она им оте руку коју су деца хтела пољубити, и нареди да им кажем, да сместа донесу одело које су дали Русу.

Како ми је тешко било видети моју добру децу са дрозцима под пазухом, које су они у тако лепој и племенитој намери дали.

Госпођа оде. Ја се једва прибрах и као смлевена пођох кући. Душу ми је мучило што нисам знала ко их је издао. А шта ли ће тек бити са јадним Русом?

Сутра дан дођох у школу раније него обично. Петар гледа час мене, час свога друга, и као да ми погоди мисли, заклони шаком

уста од остале деце па ми рече: „Госпођо, данас није дошао Рус на рад”. Тада му сунуше очи необичним сјајем, устаде, и рече победосно: „Госпођо, ја сам јуче преварио госпођу Милер”.

Ја занемех од чуда, јер збиља не разумедох шта је тиме хтео рећи. Он продужи. „Кад нас је госпођа послала по одело, ја сам Борису казао да сакрије оно што смо му ја и Мића дали. Ја сам онда отишао кроз прозор у подрум и узео други стари капут и кошуљу и донео госпођи. Ваљда нисам луд да узмем од нашег брата Руса одело, кад знам зашто му треба”, доврши мој ђак свој јуначки подвиг који ме је до суза гануо.

Све ће то наш Краљ псепати

Иду Теразијама два глуво-нема ђака па су застала и посматрају царске слике — резанице — у излогу једне књижаре. Посматрају, и нешто се на свој начин разговарају. Мрште се и доказују нешто један другоме. Окупило се више деце око њих па се направила гомилица око излога. Мило то непријатељима па стадоше и два њихова официра да виде и чују, шта раде Српчићи око слика светлих царева. Али гомилица ћути, већ само посматра глуво-нему децу. Кад мали Новица спази официре повуче једнога за рукав и стаде му нешто живо мимикама говорити и показивати на слике. Господин, мислећи да дете жели да му се купе слике, извади новчаник и пружи детету неки новац, показујући му врата. Али дете жустро одгурну руку и малу песницу подиже према сликама као да им прети. Господин се наљути, повуче га за уво, строго му прстом припрети, па оде.

Новица раздражен, љут на све што није српско, избекељи се на слике колико је могао па повуче друга да пођу.

Деца весело затапкаше рукама и прснуше у силан смех. Једна госпођа, која спази ово, опсова неваљалце што се смеју бедној деци, али они одговорише, да се не смеју њима већ нечем другом.

У школи сам дознала целу ствар. Новица је официру казао да он не воли ове Швабе, он воли српског Краља. Доћи ће он, па ће све слике поцепати.

Гладни су

Ливада која се пружа дужином Приштинске улице поорана је и посејана кромпиром, за царску војску. Чуvari са бајонетима на пушци обилазе и пазе да се не гази и не краде. Па ипак тамо у углу њиве нешто се мице. Кад редар пође у том правцу, оно се престане мицати а над рапавом површином скоро засејане њиве не види се ништа.

Редар је ударио другом страном. Тада се из влажне земље подиже, прво једна па после још једна главица. Допузали су до близу улице, а тада искочише два мала босонога детета. Девојчица је држала у сукњици а дечко у капи прљаве кришке откопаног кромпира. Мали прстићи којима су копали, нису се видели од влажне земље. Дохватили се улице, и брзо, као дивљи мачићи, побегоше у двориште разграђене сиротињске кућице.

Требало је да једу. Трећа недеља како не добијају из Општине брашна, а неће га добити пре док мајка не однесе *двадесет и пет кџ. крџа и десет кџ. костију!* А они су тако гладни.

Нова школа у Београду

Скупила се у једном дворишту деца па играју школе. Мала Мара не зна рачун и „господична“ је казни да клечи на кукурузу. Друга се девојчица буни и каже: „Не меће се ту зрно. Кад госпођица нас метне да клечимо, овако намести зрна“. И она се саже, намести зрна у „саџак“, и овако објасни: „*Видиш, чашица од колена мора да ти стоји на кукурузу као лонац на саџаку, не смеш ни да мрднеш па да видиш што боли.*“

Деца се зачуђено погледаше. Не допаде им се та „нова школа“ и пођоше вратима.

„Шта је, куда ћете?“ упита мала учитељица видећи, да ће остати без ђака, а Мара рече: „Ми ћемо да учимо школу кад наши Срби дођу“. Одоше и више не дођоше.

Шибана због „белке“

Мало је који дан прошао а да Витманова војска не јури кога улицама. Тако је и јуче било, али мало необична трка.

Макензијевом улицом као полудела јурила је коза ка Чубури. За њом је сва задијана трчала једна девојчица око петнаест година. Изгледало је да она јури козу, али, кад се за њима појавио и војник са пушком, онда смо знали да он јури обадве, и козу и девојчицу.

Не сме се застати, не сме се ни гледати, јер су редари свуда, па тешко вама.

Најзад, уз њихову помоћ, ухватише обадве.

Девојчица је плачући вукла козу, а њу је на ланцу вукао војник. *Дивна слика слободне грађана у окупираном Београду.* Девојчица је била као разапета.

А ево у чему је ствар. Одобрено је и грађанству, да, ради лакше исхране, може држати: козу, овцу, краву, па и свиње. Лепо би то било, кад они не би после узели за себе. Допаде се на пример, г-ђи официрки коза, и коза је после два дана реквирирана.

И ова сиромашна породица набавила је козу. Чувала је деца и хранила, а она им је давала помало млека.

Реквирирали су је, одвели и затворили. Мала је видела где је њена коза, пришуњада се после неколико дана, зовнула по имену козу, и „белка“ је била слободна.

Зато што је извршила крађу козе господина обрајтнанта Х. има добити 25 шибавно у кварталском дворишту.

И у школи је мучење

Два одлична ђака Бранко П. и Брана Ћ. 16 разреда реалне гимназије, помажу професору на уређењу зоолошког кабинета. Кад је један од њих упитао како ће написати испод речи Мове (Меве) професор се испрси па ватрено рече:

„Па зар збиља то не знаш, мој дечко? Па то је „галеб“. Нама је сада врло драго то име, јер нас потсећа на *славну немачку подморницу „Меве“, која је вашим Енглезима толике силне бродове уништила.* Да, да, „меве“ то је галеб“.

Деца тужно сагоше главе, а мали Брана лепо и читко написа: *галеб.*

Кад је наставник изишао, деца се погледаше, а Бранко стежући песницу рече: „Па и галеби липсавају, изроде словенски“.

Чуди се

Одвела старија сестра малог брата први пут у Саборну цркву.

Кад је мали дошао кући, још с прага почео је да прича како је лепо, и да је био велики ред за нафору, као у реону за брашно.

Живот за пурењак

Сав простор око Савиначке цркве засејан је кукурузом. Била је то „царска њива“ коју су чували војници. Кукуруз родио као никада. Још издалека виде се изукрштани клипови, и свакоме замакну за око, а нарочито деци. Није то ни било мало чудо. Београд, црква, а пурењаци као у Мачви!

И маломе Н. запело око за пурењак, и обазре се свуда и хитро откиде један клип, и стрпа у недра.

Проклети чувар као да из земље пониче, и претећим гласом поче викати детету да стане, а кад је оно почело да вришти и бежи, опали из пушке и погоди га баш у потиљак.

Поред мртвог, можда гладног детета, лежао је окрвављени кукуруз, из чијих је зрна још врцало млеко...

Кажу, да је убица отеран на фронт.

Објаснио му

Шета аустриски официр са своја два детета по Београду. Стали су код споменика Кнеза Михаила и чекају „Топчидерац”.

Дечко пита какав је то споменик, и официр му овако објашњава:

„То је један заслужан српски владар, али су га ови злочести Срби убили”.

„А зашто је подигао овако руку као да нешто показује?”

„Е, то не знам. Питаћемо некога”.

„Ја знам, господине”, чуо се глас из њих. Официр се окрете, па кад виде малог одопанка са џакчетом на леђима, он га презриво упита:

„Но, а шта ти знаш, ти не знаш ни нос обрисати”. — „Знам. То нам Кнез Михаило каже: „Београде, оданде ће ти Слобода доћи”. Јесте, Бога ми, вам кажем, рече дечко, и изгуби се у гомили, а капетан сав црвен од једа, уђе са децом у трамвај.

А гле, мамо, дошла српска војска

Води једна жена за руку дете од тричетири године. Скромно пролази поред накинђурених Мађарица и Швабица, и склања се с пута сваком царском војнику. Из далека долазили су им у сусрет два војника у лепој српској униформи. Уморно су корачали испред војника с пушком. Кад их дете угледа, повуче мајку за руку и радосно повика: „А гле, мамо, дошла српска војска”! Војници се неопажено насмејаше и прођоше, али жену с дететом задржа војник, и предаде је првом редару који их спроведе у полицију.

Мати и дете лежали су три дана у подруму. Кажњена је, што улива детету у главу „бунтовничке мисли”.

Изађоше. Кад дете виде свуда око себе само жандарме и њихове војнике рече: „Их, мамо, ала ја мрзим ове Швабе. Чекај само док дође наша војска, сви ће они да побегну. Је ли мама?” Бедна жена, снажно га повуче за руку да ћути, и брзо се изгуби одатле, да је не би вратили у подрум.

Због имен-дана

На Петров-дан 1916 год. крстариле су свуда по улицама удвојене патроле. Становништво се склањало по кућама, а нарочито су родитељи чували мушку децу, јер су их

без икаква разлога хватали са улице и слали на принудан рад на Бањицу.

Мали Пера, ђак IV разреда основне школе, улете тога дана у кућу као без душе дршћући целим телом. Пошто је добро затворио врата, он преплашено рече:

„Ух, мамице, једва сам ти се спасао. Данаас су похватили читаву чету дечака и одвели на Бањицу. Јурили су и мене, али ја и Лазић скочили смо кроз прозор у један подрум, па су нам изгубили траг.”

„О, баш си будала” рече му млађи брат. „Можда је жандар хтео само да ти честита имен-дан”.

Добио опкладу

На пошти сам. То је једино место где се бајонетима не одржава ред. На свима прозорима чекају гомиле: или купују карте и марке, или шаљу интерниранима писма или новац. Неки чекају препоручена писма, а неки плаћају осветљење и лозове. Ја се повукох да причекам, па и нехотице ослушних разговор између два дечка: „Јеси ли видео нове марке?” — „Јесам” — „И ја сам. Да знаш, бре, како ми је било тешко кад сам их видео. Ми се јадни надамо нашим, а они без бриге трукују нове марке као да ће овде вековати.” — „А како је мени, сад ћу ти показати” — рече други дечко. „Испљуваћу их пред свима, па шта буде нека буде”. Друг му се бојажљиво окрете око себе, па му се застави поглед на мени и тихо рече: „Ћути, бре може когод чути”. Али овај приђе прозору купи за две круне марака и карага, поређа их по пулту који је ту био, за тим се окрете другу и враголасто упита: „Је л’ не смем?” „Не смеш”. — „Смем”. И, паде опклада у сексер.

Ја се полако окретох и кришом дадох знак да ћуте, али се обешењак само значајно насмеја, саже се над маркама и пошто их је, заиста, све до једне испљувао, поче их мирно лепити на карте.

Наравно, добио је опкладу.

Светосавска прослава

Освануо је Св. Сава 1917 год. Нема Срба, па нема ни школске славе. Идући улицом Проте Матеје учини ми се, као да чујем тихо певање Химне Св. Саве. Ослушних боље и уверих се да се нисам преварила. На углу исте улице и Коунске скупила се гомила српске дечице, бивших ученика, па играју „школске славе”. Домаћин славе био је Бора Павловић, који је управљао целом „прославом”, а ђаци: Брана Ђосић, Сава Грујић и Сека Борин брат и Миодраг Павлићевић са сестром и братом.

Пошто је отпевана Химна, изашао је један малишан па је нешто деклемовао, а затим се опет певало „у Ранама”. Ја прођох баш поред саме гомилице кад су деца тихо певала: Да се цело српство скоро уједини. Нико, ко не зна шта је робовање, не може осетити бол и величину овога тренутка. Ја сам кроз њихов звучни смех и песму ипак осетила бол и тугу малог робља, које нема више своје домовине, па ни школе ни прославе. Као да су се кроз речи: „Да се све српство скоро уједини”, молили благоме Богу за Слободу, која ће им донети све изгубљено.

Зна' да [пева

Мира, ученица петог разреда основне школе, повела је у Кошутњак на излет и своју трогодишњу сестрицу. Лепо, умиљато девојче, лако је придобило за се сву децу па и њине „господичне”. Клања се, брбља, прича о свему и одговара гласно на сва питања. Чак је и декламовала. Једна од госпођица упита је: „А знадеш ли ти и пјевати што?” – „Знам” одговори мала брбљуша. „Но, а што знаш? Хајде нам пјевај, брзо, што лијепо”. И привуче дете к себи. Она махну ручицом по челу као да је хтела подићи косу с очију, па отпоче умиљатим гласићем:

„Купи Флања котлове
„Да оплави топове
„Ал му неће то помоци
„Петал це му доци... Салај!

„А што она то пјева?” повикаше госпођице у глас. Ма, што то она говори за Бога милога?

Сирота Мира уздрхтала од страха и једа, па очајним гласом рече: „То није лепа песма, господична. И мама је тукла што то пева, јер је то, знате, научила од мангупчића са улице”.

„Но, то ништ' не ваља, хајд' друго што” рече учитељица. Дете поћута мало а затим отпоче звонким гласом:

„Сини муњо да видим улале
„Да повежем Швабе и Мађале...

„Но, лијепо певате и ви и ваши мангупчићи, рече госпођица П., очевидно изгубивши вољу да чује још коју песму коју Српчићи сада певају, па љутито рече:

„Узми то дијете, па оди отале!”

Шта је Вита видео

Кад се мали Вита данас вратио из шетње, он сав задуван улете мајци у собу и још с врата викну: „Мамице, мамице да знаш само, шта сам данас видео”. – „Шта сине?” пита мати, смешећи се, а Вита продужује: „Видео

сам пуно сељака и сељанки па иду сами. Јесте, мамице, бога ми, не тера их стражар, иду лепо сами и разговарају... Није ни чудо. Дете је већ навикло да иза свака два-три сељака види стражара с бајонетом.

Неће да се причести

Учитељица у основној школи говорила је деци, да треба да посте, да би се могли причестити. Још је казала да се свака мора без поговора измирити, ако је с ким у завади. „Ако кога мрзиш у души, не смеш прићи светој цркви”.

Деца слушају мудре савете своје учитељице, кад наједном устаде Живко па озбиљно и одважно рече: „Ја се, молим, госпођице, не могу причестити”.

„А то не смије бити; биће строго кажњено ко се наредби противи. Сједи, ти се мораш причестити”, рече госпођица.

„Ја постим госпођице, али се нећу никакo причестити”.

„Но, зар се смије то рећи? Ох, ти злочести деране, реци ми бар зашто, да знадем твоје зло срце?”

„Ви сте казали, госпођице, да треба да се сви измиримо и да се не смемо причестити ако кога мрзимо. Ја мрзим рат и свакој нејријатељској војника. Они су ми у Прокуйљу два ујака обесили, оца убили а брата мало старијећ од мене интернирали”.

Госпођица погну мало главу за тим плахо рече: „Сједи, и чини што ти је драго”.

Луга це болба да буде...

Мали Миле, дете од пет година, купи трамвајске карте поред пруге, слаже их једну на другу и пева:

„Пледај се, пледај, Стојане...
Луга це болба да буде...

Редар Босанац, католик, стао и посматра дете шта ради, па кад чу речи: „Луга це болба да буде”, он упита једног дечка:

„Је л', море, а шта тај дјечаћић пјева?”
„То је, чико, четничка песма; она се пре много певала кад је био Турски и Бугарски рат”.

Миле опет понавља своју песмицу, а редар, пошто га отера кући, рече:

„Е, вала и да оће, па да се торњам одавде, ће ти и дјеца балава умеју пркосит' ка да и' је Перо све жутијем дукатом платио”.

Уме уврћено дете и да се свети

Стоји се у ред за американску сланину. Недогледан ред само се заталаса кад се примакне вратима. Швабице и Мађарице имају првенство. Кокетирају са редаром и узгред

поткажу по неку Српкињу која се доцније „увукла у ред”. Редар шетка, и тек ухвати понеку за рукав, и избаци из реда. Жена плаче, не сме да каже да је дошла на место своје кћери.

Гледају наши малишани, стежу песнице, светили би се за неправду, која нам се чини, али како?

Једна Маџарица добила је од неког војника пун литар шпиритуса. Дечаџи се очима договорише и завера је била готова. После извесног времена само легоше на ред. Ред се заталаса, занија, Маџарица посрну и – трас!

Код кога се нађе оружје биће смакнут

– Крв није вода –

Ивица и Брана учили су V разред основне школе. Били су добри другови и суседи. Више пута Брана је одбио позив да иде код њега на „јаузну” и молио је, да га и не позива.

„Знам, Брано, ти мрзиш моје родитеље”, рече једнога дана плачним гласом Ивица.

„Не мрозим њих, али ето, мрозим овај проклети рат, мрозим ове ваше жандаре што кундаком бију и муче жене и децу. Ето, кажи ако си ми друг, је ли то лепо? Да могу све би их смождио”.

„Заиста, није лепо” рече Ивица, „и моја мама увек говори тати: „што не оставите овај сиромашини свет на миру, већ ћете му и душу узети. И моја мама мрзи рат, јер знаш, она је Далматинка”.

„Далматинка? Да кажем мојој мами, и она ће се обрадовати”.

„А, то није слободно” рече Ивица поплашено, то се сад не сме знати. Него знаш шта Брано, имам нешто да ти кажем, али то не сме нико знати. Ни твоја мама, знаш, јер то се не сме говорити”.

„А шта? Је ли страшно?”

„Па...” отеже Ивица, „за некога јесте. Знаш, синоћ су официри код нас разговарали кад сам ја отишао у кревет, да ће опет вршити претрес по српским кућама, *иа код кога нађу оружје, биће смакнут*”.

„А шта је то, биће смакнут?” – упита Брана бојаљиво.

„Па то је, биће обешен или стрељан”. Брана скочи, пребледе, загрли Ивицу и поче плакати.

„Ивице, спаси нас, моја јадна мама пропаће, шта ћу ја без ње”. Ивица се уплашио па једва проговори:

„Шта, Брано, значи да и ви имате оружје у кући?”

„Да, имамо, али то је старо, дедино још из турскога рата, па смо чували за успомену”.

„Не, то се не сме чувати” рече Ивица важно, „мора се где било сакрити”.

„Али где, где? Макар где да сакријемо, наћи ће га”, очајава мали Брана.

Ивица неко време размишља, а онда се обазре свуда по башти па весело, али тихо рече: „Зави га у штогод, па мети код нас под ону вишњу, па се ништа не брини”.

Брана занемео од чуда, а друг му запуши уста руком.

„Пути, даље је моја ствар”...

Извршен је претрес у Браниној кући, и наравно није нађено ништа.

Сутрадан у школи опет су заједно. Слешавају се, а згодном приликом Ивица рече: „Слушај, Брано, тата је синоћ казао мами: – Не ваља ништа –, а то значи, друже мој, да Србима иде добро, и да ћемо се ми растати”.

Брана га снажно загрли, али га Ивица опомену да ћути и продужи:

„Кад ми одемо, а ти иди на таван наше куће, тамо, у шаторском платну, увијено је твоје оружје”.

Ноћни кулук

Београд је у ноћи био мртав само за нас, грађане; у ствари, најживљи и најважнији рад наших непријатеља био је ноћу: *рад ивица грабљивица и нечисте савести*.

Нема дана кад не осване по која радња опљачкана или кућа испражњена. Лупа тешко натоварених камиона и кола чула се по целу ноћ. То је вршен транспорт опљачканих ствари.

Грађанство је врло лако разликовало та теретна кола од оних која су доносила рањенике.

Још су нешто наши непријатељи радили ноћу што грађанство апсолутно није смело знати.

То је тај страшни ноћни кулук, о коме се није смело говорити, по цену живота, али је ипак сваки знао, да тај кулук постоји, и да су кулучари обично дечаџи, који су, под страшном претњом, морали ћутати.

Али један несрећни дечко није ћутао, јер је од страха и грозе нервно оболео. У моментима наступа правдао се свакоме кога би срео, говорећи: „Је л те, госпођо, нисам ја крив? Они су их донели колима, а ми смо их бацали у раку. У једну велику раку.”

Онда јадник поче да дрхти целим телом и окрећући се на све стране, продужавао је плачним гласом:

„Нисам ја крив, верујте. Коса јој је била дугачка, тело митаво и још топло... а ја и мој друг бацили смо је са другим мртвацима... Верујте, очи су јој биле укочене и отворене... Мене је гледала... А ја нисам ништа крив. И моја мајка каже да ја нисам крив”.

Тада јадник почне да јури улицом, као да га когод гони. Убрзо тај је младић уклоњен из Београда. Где? То само они знају.

(Наставиће се)

Даринка Ћосић

V

СЛИКАР МИЛАН МИЛОВАНОВИЋ

животом легендарних уметничких натура — међу својим сликама и успоменама, љубоморно чувајући те „реликвије реликвијарум” свог значајног и големог дела.

Никада још нисам тако интензивно осетио сву величину и сву трагику уметничког удеса као што сам то осетио за време оних неколико часова проведених у атељеу Милана Миловановића. Већ сама његова појава довољна је да вас инспирише; низак стасом, ситног тела, у црном оделу, с цвикерима на очима, изболована и изборана лица преко којег се превукла нека сива патина, а на глави прекрасна уметничка још непоседела коса. А покрети пуни живахности, енергије и елана. Кад му се обратите он иза ушне шкољке ставља једну малу ебонитну коцкицу спојену жицама с неком апаратуром окаченом о специјално, у то име пришивено дугме на прснику. Сам од себе долази вам пред очи генијални Бетовен и његова ужасна трагедија, коју је тако потресно-мајсторски обрадио Ромен Ролан. И под том импресијом, гледајући Милана Миловановића како се мучи и упиње очима и читавим својим бићем да схвати оно што му говорите, с максималним напором својих гласница, из читаве његове појаве осећате оне класичне линије мирноће и бола садрених фигурина са клавира.

Да, Милан Миловановић је глуп и телесно сломљен. А свој слух и своје здравље упропастио је служећи апостолском истрајношћу отаџбини и уметности. Његово здраво и отпорно тело раснога Балканца одолело је у оном свеопштем европском покољу — за који смо веровали да ће бити последњи — пегавом тифусу, али није могло да одоли Миловановићевој животној страсти — сликарству, боји. Његова крв и његови живци били су доведени до руба пропасти зрачењем отровних супстанца из боја, али је и томе његово тело одолело, проузрокујући потпуну глувоћу на оба ува, дрхтање и деломичну одузетост руку. И данас он, након огромних систематских напора, самоодрицања и лечења, живи у непоколебивој нади да ће оздравити и узети поново у руке палету и кичице — као што се то исто тако нада и чувени хрватски сликар Томислав Крижан у Загребу, кога је задесила иста судбина. Једино још та нада чини данас смисао живота Милана Миловановића.

Иако се дела Милана Миловановића већ дужи низ година не сусрећу на уметничким изложбама, иако се на његово име не налази у савременим уметничким критикама и дискусијама, оно ће ипак једнога дана наћи своје заслужено место у историји српске уметности; — кад се нађе неко ко ће је написати.

По нарави тих и повучен у самога себе и своју уметност — а као уметник вечити револуционар — он се последњих година под утицајем тешких оболења која су га стигла, повукао и од света и од јавности, живећи

Милан Миловановић је трећи преживели Кутликовог сликарског квартета: — Боривоје Стевановић, Драгомир Глишић, Милан Миловановић и пок. Коста Миличевић.

У историју новије српске уметности Милан Миловановић ће ући не само као први српски модерниста (импресиониста), пре Надежде Петровић која се обично сматра за пионира српског модернизма, него и као први, и до данас најбољи и најизразитији српски сликар нагом људског тела — тог сликарски најтежег проблема. Читав низ његових мањих и већих уља, угљена, крејона и црвене креде — женских и мушких актова и торза — одају не само мајстора који је солидно свладао све потребне техничке елементе: — боју, цртеж, анатомију, игру светла и сене, пропорције, позиције и колорит —, него и уметника који је осетио оно што људско тело, особито женске груди и леђа, чини лепим; оно што уметнике, и обичне смртнике привлачи већ столетима и миленијима и што ће зацело остати лепо и привлачно док год буде човека и уметности као највише еманације људског духа.

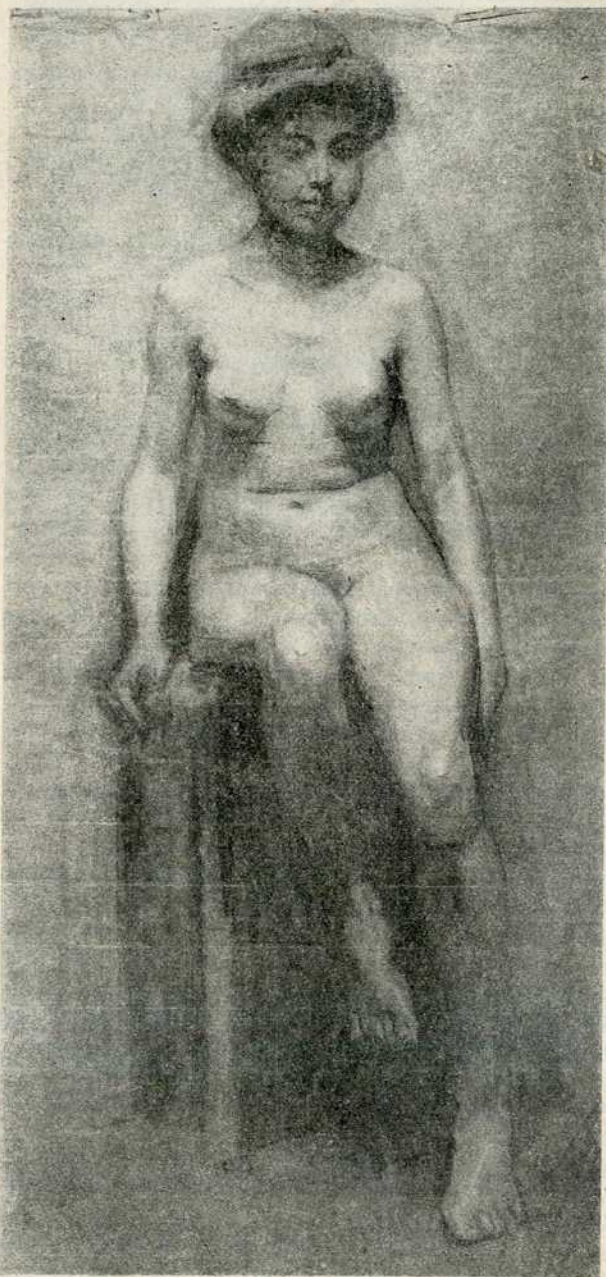
Ако ишта може да духовно спаја најпримитивнијег дивљака са најкултурнијим западноевропејцем, то је сигурно уживање при погледу на голо људско тело свог расног или сродног суплеменика. Ни најфанатичнији прогони Свете инквизиције нису могли да угуше тај осећај и ми још данас наилазимо на многобројне трагове естетског нивоа средњевековне уметности која се није устручавала да у цркву, католичку цркву, уноси класичне линије голог људског тела, чак и у облику светачких ликова. И та линија дивљења нагом људском телу протеже се кроз читаву људску уметност, преко грчке и римске у најстарију египатску и асирску, да се изгуби у тамном лавиринту печинских фресака преисториског човека.

Основне елементе те лепоте у модерну српску уметност уноси Милан Миловановић. Изучивши солидно тај занат код једног од најбољих француских мајстора (Французи су у томе управо виртоузи) Леона Бона, а располажући талентом и јаким осећањем за голо људско тело као сликарски објекат, он се 1.906 г. враћа у малу балканску паланку Београд и у тој патријархалној средини Јанка Веселиновића и Светолика Ранковића са читавом галеријом својих аката и торза изазива не само изненађење него и отворени револт и игноранцију.

Иако, како већ рекох, пионир српског модернизма, Милан Миловановић располаже с колосалним познавањем људске анатомије. Али код њега, изузев у неким школским радовима, то никада не прелази у медицинско интерпретирање ових или оних партија. У крејонима и кредама доста наглашена на његовим уљима анатомска прецизност се губи у тонским ефектима и односима сене и светла. Таквим третирањем материјала Миловановићу

редовно успева да на својим уљаним актима и торзима и поред извесних модернистичких елемената унесених у њих, да сочна људска тела од крви и меса. Класичну мирноћу женских и мушких леђа, он даје управо мајсторски, недозвољавајући при томе да сенама разбијене плохе лица или богатство линија и рефлекса косе — разбију хармонију уметничког дела. За то је на већини његових аката и торза лице у сени или засенчено, а коса дана као једна хомогена целина са неколико блеђих рефлекса.

У апсолутном складу са својим ставом према голом људском телу као сликарском објекту, Миловановић желећи довести до што

Милан Миловановић: Акт. — Крејон — париски рад из 1904 године

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.ub.edu

потпунијег изражаја ту битну лепоту, скоро ни на једној својој слици (а ја сам их видео око педесет) поред тела нема више ништа; „хинтерgrund“ му је редовно хомогена засенчана плоха, а нити на рукама нити на врату његових модела нема чак ни гривни, ни ђердана ни прстена. На његовим сликама голотиња људског тела стоји сама за себе, као инкарнација лепоте односа светла и сене, линија и колорита. И као такве те слике чекају свог оцењивача.

Не наставши у предратној Србији плодно тло за тај свој рад — а зрно добро на камену тврдом може да проклија, али не може да се развије у биљку и да донесе плода — Миловановић га у домовини убрзо напушта и преузима на себе једну мисију која је више политичког но уметничког карактера.

Тадањи министар претседник српске владе Никола Пашић у намери да докаже српски карактер Јужне Србије и Македоније, па према томе и неугасиво српско национално право на те крајеве који су се тада налазили под турском влашћу, а које су Бугари својатали се себе, доказујући то своје право вештом интерпретацијом средњовековне регионалне уметности, ставио је у задатак тадањем српском посланику у Паризу Миленку Веснићу, да нађе неког француског сликара који би пресликао разне фреске и мотиве из тих крајева, да би тако доказао неоспорни српски карактер Грачанице, Високих Дечана, Скопља итд. Миленко Веснић се у тој ствари обратио баш на Миловановићевог учитеља Бона, и овај му је рекао да Србија нема потребе да тај посао поверава неком страном уметнику, кад има тако талентованог сина као што је Милан Миловановић. На тај начин тај посао бива поверен Милану Миловановићу. Он се на њега баца с највећим одушевљењем и полази на освајање Старе Србије и Македоније. На тај начин настаје колекција од око осамдесет радова: пејсажа, жанр-слика, ликова из живота и са фресака, уљем, оловком, угљем, кредом и акварелима — из Скопља, Приштине, Косовске Митровице, Велеса, Солуна, па чак и из Сереза, непосредне близине самог Цариграда. Ја нисам био у могућности да видим те радове и према томе о њима не бих могао ништа рећи. Они се већ дуго не налазе у поседу мајсторовом; разасуте су којекуда и сигурно их никада више на окупу неће видети ни он сам.

А. Г. Матош, у чији се суд заиста можемо поуздати, пишући у „Савременику“ (Загреб 1910 г.) о тим радовима, који су деломично били изложени на загребачкој изложби уметничког удружења „Медулић“, окарактерисао их је овако:

„Париски наш знанац Миловановић силно је напредовао откако је оставио Бонаов атеље и пошао на освајање Старе Србије и Македоније, одакле је донио дивних ствари. Сунчана једна стародревна ћуприја пуна свијетла,

Милан Миловановић: У грчу бола. — Карактеристичан рад крејоном из млађих дана, са изразито наглашеним анатомским елементима

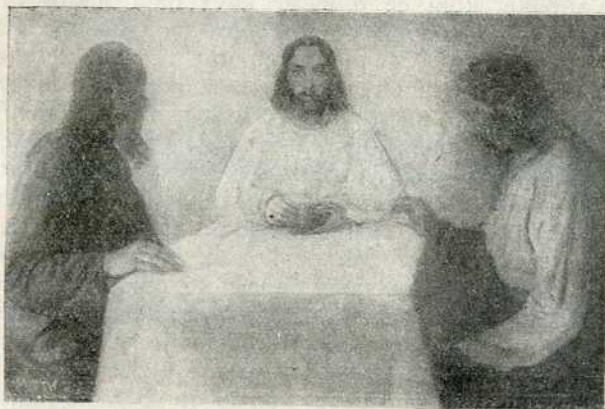
са стародревним оријенталним градом у позадини је солидност и красота као словеначки пејсажи, а у двије три сличице наћи ћете чисти, прави, турском тиранијом сачувани Исток као у каквој старој севдахлиској пјесми сарајевској, у строфама Јована Илијћа или у носталгиским причама Боре Станковића. Особито један минијатурни пејсаж: небо, досадно до ситости од дубоке, дебеле модрине, јаблани или чепреси са миром фаталистичког зеленог турбана над патријархалним, у подневни мртви сан утонудим кућицама. Све је у тој сличици пуно „карактера“, а мир, неки чудан, далек мир заплускује вас као утјеха светог алкурана, као слово Јеванђеља у Књизи Рут, као плусак шедрвана на беговском теферичу, опасаном високим, високим зидовима и вјерним, високим арнаутским кавазима. Па онда оморице на мору, на Егејском мору, на мору Ђирила и Метода, св. Саве и Марка од Прилепа, на мору класичних чежња и тамних атавизама пјесме Војислава Илијћа, на мору са плачем звоника светог Хилендара! Колика сличност између тих сличица и наивних пјесмица, познатих нам већ из Мокрањчеве збирке! А над том неописаном идилом Орфеја, Демокрита и Сунчанице грозна ре-

алност младотурског и комитског клања... Као и некада: Ој давори, ти Косово равно! Па онда — Дранг нах Остен... Али камо ме одведе Миловановић, тај најчуднији комита, који је оне древне, историске и дивље, безазлене и крваве, патријархалне и трагичне буколичке и епске крајеве одиста окупирао искреном снагом своје кичице!"

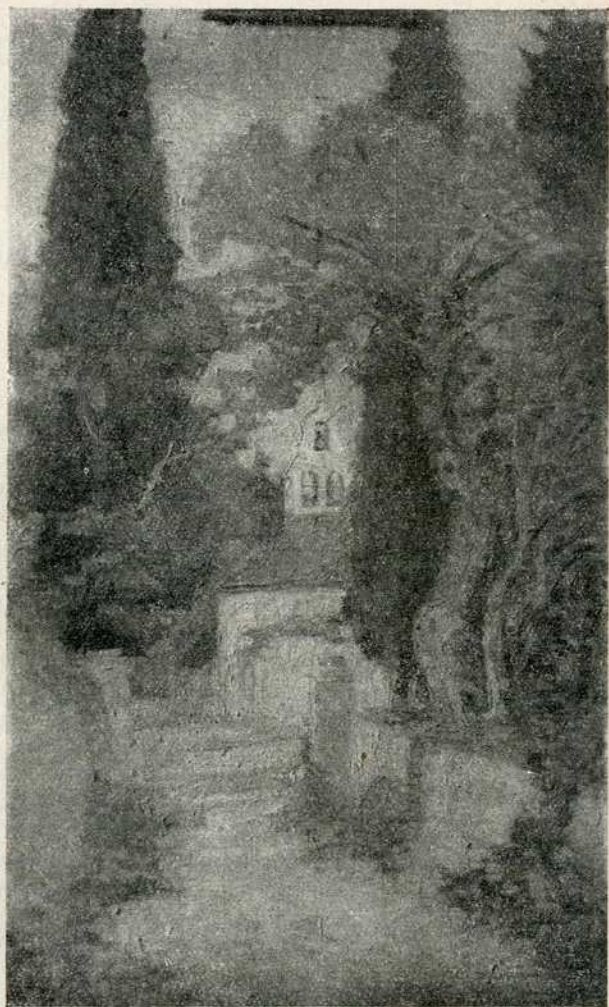
А пре „Медулићеве” изложбе, ти радови о којима говори Матош, били су изложени на II-ој изложби Милана Миловановића у Београду год. 1909. На ту изложбу је дошао Краљ Петар с Пашићем и целом владом сви су остали изненађени над лепотама српске средњевековне уметности и пејсажа Јужне Србије. Доцније је Миловановић обишао Охрид, Призрен и још нека места и на једном од таквих својих похода, који су, по сталним опасностима по живот и по карактеру путовања, имали више комитски но уметнички карактер — успева му да се на један романтичарско комитски начин, о чему ми је сам причао, увуче у манастир „Високи Дечани” и да ту открије чувену „Лозу Немањића”. Тим открићем он српској јавности даје аутентичне ликове, потиснувши до тада слављене, апокрифне, ликове српских светитеља и владоаца, који су више личили на средњевековне мађарске витезове, но на српске ране типове. Доцније на једном од својих даљњих похода — 1909 год. — Миловановић открива у Хилендару иконопис живота и рада Светог Саве од рођења до смрти, за који је, као и за читаво Миловановићево дело, Краљ Петар показивао много разумевања — и то не само платонског.

Паралелно с тим радом Миловановић ради и многе пејсаже, портрете, жанр-слике, мање композиције, скице за велике композиције итд. Из тих времена датира и једна лепа колекција из Венеције са неколико прекрасних marina, које се одликују ајвазовским третирањем колорита морске воде.

Ратови, Балкански и први Светски, чине прелом у Миловановићевом сликарству. Он долази у немогућност да ради веће ствари.

Последње, још недовршено дело Милана Миловановића: Христос у Емаусу

Милан Миловановић: Лапад — предграђе Дубровника — са црквом Св. Михајла у којој је сахрањен у породичној гробници интимни пријатељ Милана Миловановића, песник Иво Војновић. Слика је рађена 1920 г. на изричиту жељу аутора Дубровачке трилогије

Али уметнички инстикат гони га на рад и он осећа потребу да га иживљује. У свом ратном ранцу Миловановић носи читаве свежење-ве дашчица и картончића, на којима слика с коња, за време кратких одмора и за време биваковања. На тим дашчицама и картончићима, који често не прелазе величину канцеларског табака превијеног на четвртину, Миловановић са неколико потеза кичицом, местимично непокривајући ни даску с бојом, хвата импресије с појединих положаја, поједине заслужне људе и интересантне типове. То су махом набацане скице, које је требало довршавати, а које нису довршене нити ће то икада бити. Из тог доба датира и неколико интересантних платна с острва Капри, где је Миловановић сачекао крај рата као реконвалесцент.

После рата Миловановић највећи део својих енергија троши у наставничкој служби, али он ипак никада не прекида своје дело. И да-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

нас, када се то дело налази већ одавна у својој зрелој, а сада и завршној фази, интересантно је пратити уметников развој од почетничких, школских радова из Кутликове школе, његових минхенских академских и дипломских радова, преко париских радова из атељеа професора Бона, снажних револуционних импресионистичких дела, мирних и простудираних дела с острва Капри — до његовог најновијег још незавршеног дела „Христос у Емаусу”.

Већ у својим ђачким делима из Кутликове школе Миловановић показује савесност која је код данашњих ђака нешто сасвим непознато. На тим радовима се осећа претерана строгост педагога „старе школе”, али и најозбиљније схватање посла са стране ђака. Сам Миловановић ми је причао да га је то стајало много енергије и самосвладовања, али ипак, иако је Кутлик у томе прелазео границе потребнога, да је он из те школе понео солидне темеље на којима је могао да гради своју уметничку каријеру. И ђачки радови из минхенске академије одају јак утицај претеране немачке педантерије, што често делује банално. Париски пак радови, махом актови и торза, углавном, одају како већ рекох солидно, у почетку и сувише наглашено познавање анатомије, што се све више губи у његовим каснијим париским радовима истога жанра уљем, где колористички ефекти и односи светла и сене стварају већ солидна, изграђена и простудирани, талентовано рађена тонска дела.

У својој импресионистичкој фази, ослободивши се свих конвенционалности и педантерије, које код њега, уосталом никада нису биле осетљиво изражене, Миловановић пада у најизразитији модернизам желећи колористичким ефектима — богатством боја — да делује револуционарно. У тој фази Миловановићу је боја једини сликарски елеменат с којим он жели да делује дајући пријатне и свеже симфоније колорита махом у светлим тоновима и светлосним ефектима.

Милан Миловановић: Мотив из Сокобање.

Цртеж који у својој почетној импресионистичкој фази сасвим занемарен, у новијим његовим делима добија све већу цену, тако да у последњим његовим радовима добија исти онај значај који има у неком академски рађеном делу. Светлосне ефекте и топли мекани колорит Миловановић задржава до свог најновијег дела — незавршене композиције „Христос у Емаусу”, у којем он Христа даје у жућкасто-плавим тоновима, што делује светачки благо, какав је Христос и био.

Миловановићево дело узето у свом тоталитету не делује као заокружена и складна целина; оно чак и по избору мотива одаје узнемирену, снажну, управо револуционарну природу, која је целог живота тежила за проналажењем самога себе. И данас још, у старачким годинама, под теретом живота испуњеног радовима, болестима, бригама и неразумевањем, оронула здравља, које је надајмо се, само привремено паралисало његово деловање, Миловановић још увек тражи самога себе, свој израз; — он је још увек вечити и незадовољни револуционар.

Милан Миловановић је рођен 6 октобра (по старом) 1876 год. у Крушевцу. Отац му, био је познат и богат трговац. Сам Милан Миловановић ми је причао, како му је мати говорила, да је, кад му је било тек неколико дана, с њим на рукама морала да бежи из Крушевца преко Мораве у Левач да би се склонила од турске навале, као и да је том приликом у Морави подављено много света, нарочито деце. Његов отац који је у том рату суделовао као коњаник опкољен од Турака успео је да се сакрије у шуми у једној рупи преко које је набацао грање и лишће. Али баш преко те рупе је пројурio читав један ескадрон турске коњице измрцваривши га тако, да је убрзо по томе од задобивених рана умро.

Тако још као сасвим малено дете Миловановић долази под старатељство ближњих рођака, који се о њему нису баш много старали, противећи се његовом школовању. Али ипак, њему успева упорношћу и снагом воље, да сврши основну и пет разреда средње школе.

У оно доба, као и данас, био је обичај да се у средњим школама крајем сваке школске године приређују изложбе најбољих ученичких радова. У крушевачкој гимназији се својим радовима на тим изложбама видно истицао ученик Милан Миловановић, чији су радови редовно испуњавали барем половину изложбе. То су били разни акварели, графике и мање студије. Једне године дошао је у Крушевац на завршне школске испите као изасланик Министарства просвете професор Велике школе и директор Народног Музеја из Београда Михајло Валтровић. Он је одмах запазио Миловановићеве радове и осетио да се ту крије

један стваран таленат. Сазнавши од директора школе за његову марљивост, упорност и успех у раду, он га изабире за државног питомца.

То је било 1895 године. Када је Миловановић допутовао у Београд да се јави Министарству просвете, надајући се да ће бити послат у Минхен, прочитао је у тадањем најраспространијем српском дневнику „Трговинском гласнику“, да је у Београд допутовао академски сликар Чех Кирило Кутлик с намером да ту оснује прву сталну српску сликарску школу. Обрадован што и у отаџбини може да нађе могућства за даље образовање и што не мора да иде у иностранство камо се у то доба ишло тешким срцем, Миловановић сместа одлази у хотел „Славију“, где је према објави у новинама отсео Кутлик и јави му се као први ученик.

Али како је Кутлик у Београду наишао на сметње, тешкоће и нераумевање, почео је помишљати на повратак у Праг; Миловановић га је тада ставио у везу с Михајлом Валтровићем, који је опет помоћу својих веза и свог положаја омогућио Кутлику даљи боравак у Београду и реализацију његове идеје. Тако је Кирило Кутлик отпочео рад у Београду са десетак редовних и исто толико ванредних ученика. Али већ након годину дана, Миловановић незадовољан Кутликовим претерано „педагошким“ радом, напушта ту школу и одлази, опет потпомогнут од Валтровића, у Минхен. Ту ступа у сликарску школу Словенца Антона Ажбеа, која је уживала глас најбоље припремне школе за сликарску академију. Ту сусреће и упознаје Грохара, Таму, Јокопича, и познатог ческог сликара Кубу, који је прошле године прославио своју седамдесетогодишњицу у Прагу. У Минхену уједно сусреће Ристу Вукановића, Бету Вукановић, Симу Роксандића, вајара, као и сликара Алексића, који су већ били при завршетку студија, као и Леона Коена који је већ имао свој атеље.

По завршетку те школе и по положеном пријемном испиту Миловановић прелази на минхенску „Краљевску академију“ на коју су истовремено ступили и Драгољуб Павловић, сликар, Пашко Вучетић, сликар, и Звездан Чебинац, вајар. Ту похађа цртаћу класу код професора Раупа и Хертериха, а сликарску код професора К. Мара (осам семестара) и 1902 год., завршава школовање с одличним успехом.

Тиме Миловановић стиче право да сам изабере атеље на Академији и да ради самостално, али он се тиме незадовољава и као револуционарна природа тежи за далеким перспективама Париза, где се у то доба нарочито радило наго људско тело. То му омогућава и стипендија Министарства просвете и он тако одлази у Париз и постаје ученик чувеног француског портретисте Леона Бона, на „L' Ecole des beaux arts“.

Боне је био необично обрадован што у своме атељеу има и једног ђака Србина, првог и јединог; и тада му је испричао да је долазио у Србију. Као уметник светскога гласа који је радио портрете на многим страним дворovima, дошао је на позив Краљице Наталије да изради портре Краља Александра Обреновића. Том приликом Боне је пропутовао неке српске крајеве. Приликом бављења у Сталаћу предложено му је да на рачун државе изради историску композицију „Погибија Тодора од Сталаћа“, али је он то одбио сматрајући да тај рад треба поверити домаћем сликару Ђоки Крстићу.

У исто време на „Лекол де бозар“, у класи професора Кормона, познатог по његовој чувеној слици „Каин и Авељ“, која се налази у луксембуршком музеју, налазио се сликар Илија Шобајић, а са Миловановићем код Боне-а бугарски сликар Цено Тодоров и вајар Николов, с којима се Миловановић много дружио.

После трогодишњег рада у атељеу сликара Боне-а, који постаје директор школе, на његово место долази Бонеов ученик Лик Оливер Мерсон, познат по својој слици „Гвазимодо и Есмаралда“ која се налази у музеју Виктора Ига у Паризу, и Миловановић постаје његов ђак.

1906 године Миловановић апсолвирала код Лик Оливер Мерсона и излаже радове на завршној школској изложби на коју су имали приступа радови само четворице најбољих ученика.

По повратку у отаџбину српска краљевска влада, која је спроводила политику уједињења и ослобођења Јужне Србије, поверава Миловановићу један специјални задатак, шаљући га да проучава историске српске знаменитости у тој области; манастире, цркве, градове итд. У Јужној Србији он проводи на раду 1907 и 1908 годину и у Београд се враћа тек по анексији Босне и Херцеговине када му је тај рад онемогућен. По повратку у Београд постављен је за наставника цртања у београдској реалци.

1909 године он поново одлази у Јужну Србију и ту проналази верне ликове „Лозе Немањића“, који су доцније служили као модел за фреске по новим српским манастирима. Реферат који је по томе предмету поднео Министарству просвете, штампан је 1909 године у XXIII „Годишњаку“ Српске краљевске академије наука.

Краљ Петар I путујући 1910 године по Грчкој обишао је и Свету Гору и у њој Хиландар, где је дознао да се у Трпези Светога Саве налазе неке фреске за које се веровало да претстављају извесну уметничку вредност. Сазнавши да је Миловановић још 1907 год. открио и рестаурирао цео један блок те композиције, наредио је управи Хиландара да се одмах позове Миловановић и да о његовом трошку изведе потпуну рестаурацију тих фре-

сака. Тај рад је Миловановић завршио 1910 год. и тако су дошле на видело најинтересантније фреске српске средњовековне иконографије, које показују живот Светога Саве од рођења до смрти и поједине моменте из Спаситељевог живота. Те фреске су доцније послужиле као модел за израду мозаика у краљевјој задужбини на Опленцу.

За све време ратова, Балканских као и Светског, Миловановић је био на војној дужности. После рата постављен је за професора академског течаја Уметничке школе у Београду, где остаје до свог пензионисања 1933 године. Као професор извео је неколико сликарских генерација, а међу савременим сликарима налази се читав низ његових ђака: Младен Јосић, Сташа Беложански, Ђорђе Андрејевић Кун, Зора Петровић, Михајло Вукотић, Лучев, Хочић, Поморишац, Михајло Петров, и многи други.

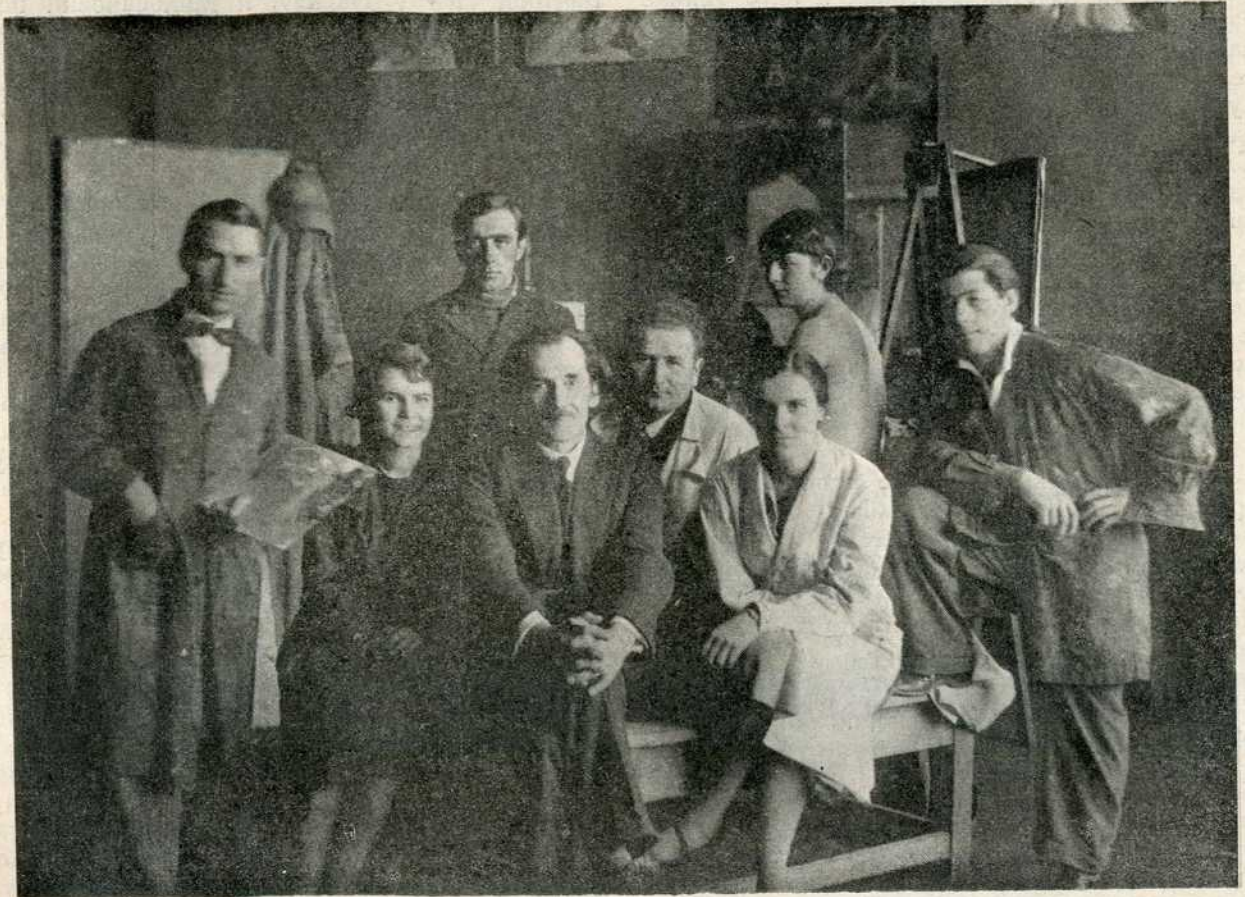
Његови радови се налазе у „Музеју Кнеза Павла“, београдском „Општинском Музеју“, у „Штросмајеровој галерији слика“ у Загребу, у разним приватним колекцијама и неким надлештвима.

Кад пођете улицом Кнегиње Љубице од Класне Лутрије према Дунаву с десне стране се налази на једну високу модерну палату (бр. 21-а), која би архитектонски деловала веома импозантно, да јој није фасада упропашћена ипровизираном дуванциницом кроз портирски прозор. Никад не би могли ни помислити да у тој лукративној, палати станује један уметник, и то уметник који се сав, посветио уметности.

Кад сам се лифтом од кавкаског ораха успео до мансарде над петим спратом и зазвонио на вратима на којима стоји метална плочица: „Милан Миловановић — академски сликар“, врата ми је отворила једна симпатична корпулентна Бачванка. Саопштио сам јој да желим говорити с мајстором и она ме је упутила да се попнем горе уским дрвеним степеницама. Типичан улаз у мансардне атељеје.

Милана Миловановића сам затекао при читању дневних листова. Обратио сам му се с неколико речи, скинуо капут и почео му објашњавати ради чега сам дошао. Тек тада сам опазио по изразу да ме он не разуме и да иза ушне шкољке држи неку направицу

Г. Милан Миловановић као професор академског течаја „Уметничке школе“ у Београду 1932 г., са групом својих ђака у школском атељеу. С лева на десно: Ванђел Кођамановић, Олга Михајловић (сада удата Радовић), Михајло Вукотић, Мартин Цавић, Лепосава Павловић и Стеван Боднар. У позадини, несобучена, види се девојка која је будућим српским уметницима служила као модел.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

спојену с апаратуром на прсима. Истовремено ми објашњава његова девојка:

— Морате јако викати. Господин не чује.

— Е тај мој слух, уздише госп. Миловановић, опростите молим вас. Знате за време рата сам прележао у нишкој болници тифус заједно са Проком Јовкићем. Он је сиромашно подлегао и ја сам кроз прозор гледао како га сарањују. А ја сам одлежао петнаест дана у тешкој кризи лебдећи између живота и смрти. Истовремено је пегавом тифусу у Ваљеву подлегла Надежда Петровић. А пре две године су ми услед испаривања боја оболела јетра и живци и тако ме ето снашло ово. Не могу ни да радим, већ преко пола године. Шта све нисам радио да се излечим? У колико бања нисам био?

Успео сам да му објасним циљ свога доласка.

— Врло добро. И захваљујем Вам на пањњи. Само видите код мене нема скоро ништа. Једно: лекари су ми забранили да радим с бојама и да живим у просторији у којој се налази много уљаних слика, а друго: знате, мене су прошлог рата тотално опљачкали, па кад су се летос ствари замутиле, рекох: за сваку евентуалност; спаковао сам их и склонио на сигурније место. Али кад је такав случај, ви ћете бити добри па ћете још једном доћи и ја ћу вам тада показати своје радове који су ми преостали. Али одмах морам да Вам кажем да од претратних радова немам скоро ништа. За време евакуације, док сам био у избеглиштву, у мом стану је становао аустриски инспектор за уметност и он ми је однео скоро све моје радове. Чак их је тражио по приватним кућама и преносио преко. И 1918 г. за велику југословенску пропагандну изложбу у Женеви дао сам својих 16 најбољих радова, а кад је требало да ми се врате — они су једноставно нестали. Те слике никада више нисам видео, нити ћу их икада видети. Након читавих афера и истрага држава ми је дала оштету — 30.000 динара.

Заиста је то чудан атеље. На зидовима само неколико слика: портре Миловановићеве мајке (синовљево дело); два аутопортрета, неколико пејсажа и једна скица за композицију.

— Стао сам пред ту скицу и г. Миловановић ми објашњава:

То је скица за једну велику композицију, коју никад нећу довршити. Она је започета за време рата, а претставља улазак српске војске у ослобођено Скопље. Покојни краљ Александар се много интересовао за то дело и упућивао ме на т.зв. „меродавке“ да то дело израдим за рачун државе. А и знате како је то код нас. Бирографија и ето тако је цела ствар остала у скици.

Интересантна је та скица. Сва у меканим, топлим, пријатним, плавичастим тоновима с много сунца и светлости које се огледа на старим скопским кућама и на шареном оделу сељака и сељанки из Призрена, Приштине,

скопске Црне Горе итд... и на једној турској ношњи. А у тој симфонији боја и светла Краљ Александар победоносно на коњу. Штета што то дело никада неће бити реализовано.

У једном куту, на постољу налази се повеће платно које приказује Христа са двојцом ученика за столом. Дело је сво у светлом лапидарном колориту и делује веома импресивно.

— То је „Христос у Емаусу“. Дело је како видите у раду. Ту још желим да насликам један врч а целу слику да генерално дотерам. Надам се да ћу за месец, два толико оздравити да ћу то моћи.

На једној полици са мноштвом књига налазе се поређане разне ситнице. Очито је да су то Миловановићеве успомене.

— Ето, показује ми фотографију једног малог лепо однегованог дебелка, то ми је унук. Златно дете. А ова фотографија — то је рођени брат. То је онај из Војновићевог „Лазаревог Васкресења“, који је погинуо онако херојски, као комита са Кујунџићем. (Слика приказује једног младог, снажног, као од стене одваљеног, комиту у пуној бојној опреми).

У почетку смирен и одмерен, Милан Миловановић се све више заноси, као да се у њему буди одушевљење и животни елан и он ми прича све веселије. Види се да му је пријатно говорити о своме делу и оживљавати успомене.

— Младим уметницама би прво требало омогућити опстанак а кроз то и рад. У другим државама се систематски ради на томе. Ето, ја искрено кажем, није право да се држава брине само за старије који су већ афирмирани, а не води никакву бригу о младима. Кад се они афирмишу, они ће већ и сами моћи да стану на чврсто тло.

Г. Миловановић се сећа и својих почетака:

— То су јако далеке ствари. Кад сам ја био ђак онда није био обичај да су наставници цртања били квалификовани људи. То су онда били разрешени официри, несвршени студенти итд. Тако је на пр., мој наставник био несвршени инжењер; уосталом, веома културан човек. Он је био усхићен мојим првим радовима и у раду ми је давао највећу слободу. Шта више, ја сам га често и заступао када је негде ишао са часа. Још тада, у тим раним годинама ја сам почео да сликам пејсаже и да радим поједине ликове по природи, угљеном. То су били разни сиромаси који су пристали за грош-два да ми послуже као модел. Један од таквих, чију сам слику изложио у неком излогу, после ме је јурио као да сам му учинио неко зло.

— А шта мислите о савременим младим уметницима? Пратите ли савремену уметност?

— О, да. Па то су махом моји ђаци. А што се тиче изложба, идем само на оне које то заслужују. Наше изложбе су по моме нахођењу сувише једнолике. Можда и зато

што наше друштво не даје прилике нашим уметницима да се развијају онако како би требали. Често се излажу и ствари које нису за изложбе, или још боље које нису за нашу публику. Ту су вероватно важни и економски моменти. Млађим људима се пуштају њихове ствари да би дошли до неког динара. Али тиме се снижава ниво. Код нас праве свакодневно изложбе а сви се слажу у томе да ми немамо публике за то. Изложбе би требале бити ређе, квалитативно боље, с више публицигата, и онда би, сигуран сам, биле благодарније. Што се мене лично тиче ја после своје четврте колективне изложбе 1920 године нисам ни хтео ни могао да узимам учешћа у јавним изложбама, сматрајући да су код нас уметници као и њихов рад и суд о њима постали зависни од нестручних и недовољно компетентних лица и установа.

Разговарамо како је у том погледу било некада и тако долазимо на А. Г. Матоша. Миловановић се управо разњежује:

— Познавали смо се још из Београда. А кад смо се нашли у Паризу постали смо нераздвојни другови. Матош је толико био заволео нас Србе — Милана Предића, Миту Димитријевића-Оливеру, Божу Николајевића и мене — да се од нас није могао одвојити. Нарочито се волео дружити с нама сликарима. Е, то је био добар друг; искрена душа с којом је човеку било лакше гладовати него с ким другим царевати. И портретирао сам га једном, али тај се рад негде изгубио. Знаш да је и он једном о мени писао, сам ми је то јавио, али ето, и ако је прошло већ тридесет година од тога доба ја то нисам прочитао, а волео би бар да то видим.

Саопштавам му да ми је тај чланак познат и да ћу му идући пут донети извод који се односи на њега.

— Верујте ми да би ми тиме учинили велику радост. Заиста би било пријатно после тридесет година први пут прочитати оно што је о мени писао један од најбољих мојих другова. Немојте заборавити, молим вас.

Госп. Миловановић се распричао о Матошу. Види се да је „у свом елементу”, устаје са столице и гестикулира, мења глас и настоји да имитира Матоша. У вези с тиме говори:

— У то доба сам био исто толико Хрват колико и Србин. Ја сам први од српских уметника — а одувек сам био расни српски уметник — позван у чисто хрватско уметничко удружење „Медулић”. Чекајте, баш ми је ових дана дошла до руку једна успомена из тих времена.

Милан Миловановић устаје и у неком орманчету проналази допис „Медулића”, с потписом Томислава Кризмана као претседника и Андрије Милчиновића као тајника, у којем га позивају у име друштва да ступи у редовно чланство.

— Друга су времена била онда, господине. Ја не могу у свему томе да се снађем. Шта данас раде у Загребу с Југословенском академијом? Срце ме коли кад то све гледам. А верујте ми, и данас када одем у Загреб, као да сам код куће. Браћа смо ми, најрођенија браћа. А хоће ли икада бити онако као што је то било када сам ја био у вашим годинама?

— Хоће, хоће! Није то све ни тако страшно, као што то изгледа многим људима. Друга су времена данас и многе ствари данас имају други вид но што су имале пре кратког времена. Али све су то пролазне појаве. Верујте!

Не желећи да о тој ствари продужујем, опраштам се и растајемо се.

Кад сам други пут дошао г. Миловановићу, дочекало ме је право изненађење. Госп. Миловановић је у свој атеље донео око стотину својих радова и инпровизирао читаву изложбу. Свака поједина слика је била постављена с много пажње тако да на њу пада најпогодније светлост. Сав раздраган тапше ме по рамену:

— Како сте? Баш ми је мило што сте дошли. Ето ја сам приредио што сам могао. Али верујте, моји најбољи радови су ми нестали. Ви већ знате како сам настрадао. Али ипак, и из овога ћете моћи видети мој развој и моје дело.

Прво ми показује читаву колекцију својих ђачких и студентских радова, који су сачувани у једној огромној мапи:

— Ето то ми се сачувало сасвим случајно. Не знам да ли је који од мојих колега сачувао што слично. Нису то уметничке вредности, али су пријатне успомене.

Разгледамо остале његове радове:

— Ето, ово је једина слика Београда која ми се сачувала. То је поглед с мог прозора, из Гундулићеве улице, на Палилуду. А, имао сам ја лепих ствари из старог Београда — колико сам га пута сликао — али све се то изгубило и растурило.

Ту је још читав низ разних дела, али пажњу привлачи једно красно дело с јако наглашеним карактеристикама холандских мајстора. Миловановић осећа разлоге мог изненађења:

— Не, то није моје дело. То је само копија, али то је веома интересантна историја и ја ћу вам је испричати. То је дело чувеног холандског мајстора Паула Потера, названог „Рафаел животиња”, чије се слике данас плачају сувим златом. (Слика приказује две краве на паши) — Ту слику која је дошла у посед једне богате војвођанке, моје рођаке, удајом за некога Немца, а овај ју је опет добио на некој добротворној лутрији

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

у Бечу 1907 године, поверила ми је, с разним безвредним ситницама — успоменама, сопственица на чување, не слутећи какву вредност она претставља. Слика је била доста оштећена, и једнога дана, био сам реконвалесцент, узнем да је рестаурирам; у првом реду да скинем читаве наслагe нечиствоје које су се на њој нагомилале. Што сам више на њој радио ствар ме је све више интересовала, јер се пред мојим очима указивало прекарсно дело. И тако нађем на оригиналу потпис и зачудим се. Сопственица слике која је у међувремену осиромашила, пресрећна тим открићем, замоли ме као рођака да јој за слику нађем купца. Али пре но што сам у томе успео, она умре пошто ми претходно остави у аманет да слику предам њеном сину кад буде пунолетан. У то букне Светски рат, и ја свестан дужности према свеколиком човечанству коју ми је наметнуо пуки случај, кад је дошло до бежаније, оставио сам све своје ствари, пажљиво је упаковао и у својој руци пренесох је кроз Албанију, Италију и Јужну Француску, да је после рата вратим у Београд. Син оне госпође, након интернације, на путу за домовину умре од грипа. Слика је тада прешла у власништво једног младог богатога пара. Ја сам предузимао све могуће да ту слику откупи држава и да пређе у власништво читавог народа. Али знате како је; буџетске немогућности, немање кредита, бирократија... и тако се ствар вукла годинама док онај млади пар није саградио своју вилу и слику окачио на онако влажан зид. Кад је ствар „административно сазрела“ дрво на којем се налази слика, а које је старо око тристотине година, распукло се и распало; укратко слика је добрим делом пропала од влаге. А то је била једна од неоспорно највреднијих слика које се налазе у Београду. Међутим, срећа је што сам је ја на време копирао и да је тако од ње остало бар нешто.

На једном сточићу се налази читава гомила слика на малим дашчицама:

— То су моји ратни радови. Све су то само мале скице, у пролазу ухваћене импресије и запажања, у намери да се доцније обраде.

На неколико од тих дашчица налазе се слике и с једне и с друге стране. Није било материјала, а толико је тога требало „прибележити“. На једној се, на пр., налази Војвода Коста Пећанац ухваћен у моменту одмора после битке. Било је много тога што ми је показивао г. Милан Миловановић. Предусретљив до максимума он ми показује и опширно објашњава све што привлачи моју пажњу. По том седамо за сто пијемо каву и госп. Миловановић заваљен у широку наслоњачу прича:

— Ја сам одувек сматрао да уметност треба да се индивидуално развија, и да не стоји на месту. Нисам тесногрудо остајао при старим формама, али нисам ни несвесно прихва-

тао све оно што је ново. Био сам одувек широкогруд и у животу, и као наставник, и у свом уметничком раду.

.....

— Као ђак једног Леона Бона, сматрао сам одувек да је лепо све оно што је добро и искрено. Радо признајем вредност свакој слици која то заслужује, без обзира да ли је академска или модернистичка.

.....

У моје доба се Минхен сматрао за модернистички центар, али ја сам и у њему настојао да цртеж и форма буду увек примарни елементи моје слике.

.....

Моје амбиције су биле историске композиције, и ради тога сам увек нарочиту пажњу обраћао ликовима, костимима и пејсажима из наше историје. Али прилике, боље неприлике нису биле подесне за моје амбиције — узмите само осам ратних година —. Стога сам сликао све одреда где сам нашао праве инспирације за уметнички рад. Само моји пејсажи из Хиландара, Високих Дечана, Грачанице, Охрида, Скопља, Дубровника, Венеције, Шпаније, Јужне Француске, с острва Капри итд., претстављају колекцију од неколико стотина дела. Радио сам и много актова, торза и портрета. Од знаменитијих личности портретирао сам на пр. Војводу Мишића, Д-р Душана Николајевића, Косту Главинића и још читав низ других.

.....

Ја сам одиста прави академски сликар и прошао сам кроз највише европске стручне школе, али сам се ипак за све време свог рада борио против свих формалности и излишног академизма, тако да сам још за време школовања долазио често у конфликт са својим претпостављенима. Тада, као и данас, заступао сам максималну слободу у раду и што индивидуалнији уметнички став. И као слободан уметник и као наставник, настојао сам у границама своје моћи да што искреније спроводим то своје убеђење. Међутим, многи од данашњих уметника били су највећи модернистички револуционари, најодрешитији негатори сваког академизма, а данас их видимо како и рукама и зубима раде за професорска места на Уметничкој академији... Хоће ли они, и колико, успети да користе извођење својих ученика, видећемо.

.....

Нећу више да се обазирем на лекаре; на њихове лекове и бање. Отићићу на пролеће у природу — на ваздух, на сунце — радићу и верујем да ћу успети да повратим изгубљену енергију. А онда, на јесен, приредићу своју ретроспективну изложбу у којој ће се огледати цело моје дело; тј. ако ме и у томе не омете рат...

Капетан Миша Анастасијевић 1803-1885

1

Капетан Миша спада у ред великих српских добротвора. На листи њиховој он је носилац. Да није ништа друго дао својој отаџбини, сама зграда коју је 1863 поконио за Универзитет, обезбеђује му титулу највећег

Капетан Миша Анастасијевић

српског добротвора. А та зграда, са потребним преправкама, Мишу је коштала 110.000 дуката, уданашњој вредности 13 милиона динара.

Миша је био доживотни претседник Читалишта и Грађанске касине. Захваљујући обилатој помоћи коју им је Миша пружао оне су и напредовале. Без те помоћи, оне би животариле па вероватно и пропале.

Миша је био велики центалмен, Давао је свима и свакоме. Зајмове је чинио али повраћај није тражио. Сиротиња је у њему имала великог заштитника. Кад би сазнао за неку сиротну породицу, лично би је посетио и помагао. Његова помоћ састојала се у пуним шакама дуката. Давао је, а није желео да се то зна. Владао се по оној Христовој: „Што да левица да не зна десница.“ Рекламу никад није тражио. Она му је била одвратна.

Зајмове је давао на хиљаде дуката, али кад би видео да су дужници у немогућности да врате, он им је опраштао. Илији Гарашанину опростио је 8000 дуката, а другом једном пријатељу 40.000 дук. „Шта ће ми, говорио је, кад се ја гушим у злату?“

О поклоњеној згради за Универзитет писао је „Световид“ 14 фебруара 1863:

„Наш отаџбеник и први Београђанин мајор Миша Анастасијевић, поконио је нову кућу своју на Великој пијаци у вредности 80.000 дук. за Српско Свеучилиште. Кад кућа буде сасвим готова, а на њој се живо ради, онда ће и кључеве да преда. Синоћ је овдашња лицејска младеж предстала мајору Миши и изјавила му срдачну захвалност преко једног беседника који му је и писмену адресу предао“.

И многобројне друге депутације долазиле су Миши и захваљивале му, на шта је он одговарао „да се осећа срећан што га је Бог у стање поставио да може свом отечеству пожртвовања и услуге чинити.“

О овом поклону Миша је водио и усмене и писмене преговоре са заступником Министра просвете Костом Цукићем. У писму од 12 фебруара 1863 Миша између осталог пише Цукићу:

„Ја сам нарочито размишљао мојим тастаментом оставити један спомен мога родољубља, но ви сте ми и усмено и после тога и писмено разложили велику потребу и оскудицу које отечество наше осећа у зданијима за смештање уџбени и просветни заведења, као што су Лицеји, Народне библиотеке, Музеји а по времену Народни универзитет итд...“

Решио сам се да још сада поклоним за просветне потребе моју велику новозидану кућу на Великој пијаци...

Ја Вас молим, Господине министре, да о овом мом закључењу известите Њ. Св. Књаза владара и ако будем срећан да се исто уважи, ја ћу одма дати налог моме пуномоћнику Илији Пржићу да да извршити на истом зданију сва потребна преустројења..."

Кнез Михаило је примио овај поклон за државу и својеручним писмом од 13 фебр. 1863 захвалио Миши.

Зидане зграде почело је 1858 а довршено 1864. Радила се је дуго због тога што је мермер доношен из Италије. Предајући зграду држави 1864 Миша је дао и сав намештај.

На месту где се та зграда налази, раније је био двор Јеврема Обреновића. Кад је Јеврем 1856 умро, онда је Миша то имање купио за 7000 дуката, или данашњих 900.000 дин. што значи да су имања у оно доба на том месту, била веома скупа. По довршењу зграде у њу су се уселили: Лицеј, Министарство просвете, Народна библиотека, Гимназија и још неке установе.

Миша је био врло крупна фигура у друштву свога времена. Рођен је у сиротној породици 1803 у Поречу (Крајина). Још као дечак био је остављен сам себи. Трудом и уметношћу успева да створи огромно богатство. Кнез Милош не би га узео за ортака да те особине није у Миши запазио. Миша је извесно време радио са Милошем, а после за свој рачун. Највише је стекао као лифегрант соли коју је лађама превлачио из Румуније а продавао у Србији, Бугарској, Босни и Турској. Злато је падало у његове касе а имања је куповао и у Београду и у Румунији. У Румунији је имао осам имања од којих већину у округу Влашка и Ђурђева. Највеће имање било му је у Клежани, где је највише и становао.

Свој „конак“ у Клежани Миша је врло луксузно уредио и на то је потрошио огромне суме. Између осталог и све посуђе за сто било је од сребра.

У Клежани Миша је подигао цркву, у којој је и сахрањен.

У Клежани Миша је подигао 1864 и основну школу чије га је издржавање годишње коштало 28.000 леја у злату. Лично је водио рачуна о настави и хигијени. Кнез Карол није имао довољно речи да похвали добра у Клежани. Кнез, доцније краљ, долазио је на имање ради лова, јер је у Клежани било доста шуме.

На том имању Миша је и удавао и женио. Имао је личну гарду од 12 Арнауца. То исто је имао и у Београду, с том разликом што је била састављена од Срба. Скоро увек је ишао на фијакеру, врло скупоченом и елегантном, који су вукли најбољи коњи од расе.

Осим имања у Клежани, Миша је имао и велику палату у Букурешту близу Народне банке. Та палата је била невероватно луксузно уређена. У њој је Миша и умро 27 јануара 1885 и из ње пренет у Клежане. Умро је после три дана боловања, од запаљења плућа. Његова прауника, г-ђа Марија, удова Милована Миловановића, бив. министра спољних послова, каже да Миша лежи у стакленом ковчегу и изгледа као да спава.

Унук Мишин Алексије Карађорђевић претворио је палату у Букурешту у позориште. Она је после рата изгорела.

Огромно богатство које је Миша стекао изазива дивљење. Његова имовина око 1865 г. износила је преко 18 милиона дуката, што по данашњој вредности новца износи преко две милијарде динара. И све је то стекао поштеним радом. У том погледу био је генијалан. Нико ни пре ни после њега није имао ни приближно толику имовину. Кнез Милош је заиста био много богат, али ипак за дванаест пута мање од Мише. Миша је био пример неуморне радљивости и много га је болело што његови многобројни унуци нису хтели да раде. Они су свој нерад правдали: „Зашто да радимо кад је деда Миша толико богат“. Деда им је увек говорио да сваки човек мора да ради те да нешто постигне у животу, па ма колико био богат.

Због својих лакоумних схватања унуци су по смрти Мишиној запали у тешку ситуацију и морали су да раде неприпремљени за животну борбу. Због тога су били несрећни. За живота дедина лудо су сви трошили, живели и сувише луксузно, па им је зато прелаз у немаштину бити страховито тежак.

Сву своју породицу Миша је много волео и према њој био слаб. Врло често ју је окупљао, узимао засебан брод па са њом и другим пријатељима правио излете до Београда, Новог Сада, Базјаша и Беча. Ти излети су трајали по неколико дана и наравно стајали су врло много.

Брат г-ђе Миловановић г. Германи, у писму које нам је упутио, овако је окарактерисао Мишу:

„Није био ни строг, ни реакционаран, а особина тврдичлука код њега уопште није постојала. Био је човек широка духа и племенита срца. Знао је да живи као велики господин, користећи задовољства која живот пружа, али исто тако и да чини културна дела. Био је нежан отац за све чланове своје породице, као и за оне који су живели на његовим добрима. Свима је био добар учитељ, али изнад свега добар Србин. Своју отацбину волео је безгранично и своје личне интересе потчињавао општим. Најбољи доказ је чињеница да, после безуспешних покушаја да свог зета постави на српски престо, својој отацбини поклања палату за универзитет, која је требала да буде двор његовог зета. У сали те палате стоји његова слика у природ-

ној величини, писмо о поклону куће стоји урамљено на зиду, његова биста стоји изнад улазних врата, а на фасади крупним словима је исписано: „Миша Анастасјевић свом отечеству”. Тај натпис за свагда ће очувати усмену на тог великог човека.”

Као доказ његовог патриотизма служи и ово писмо које је 9 јула 1876 испустио из Алшибра код Базјаша свом опонумоћенику г. Јовану Малеру, у Београд.

MIHA ANASTASIEVICI
BEOGRAD.

9 јули 1876 година
Мојој браћи,

Примите обимом 2000 наполиона
на платна у четири кесе поштом,
кесе беле, које ће доласком вашим
у Београд предати Општини београдској за познати
зајам, на одређене привремене облигације, на мој
рачун.

У једној платненој кеси, такође под печатом
моје Букурешке канцеларије, наћи ћете 748 дуката
цесарских, па како ми је г. Коста Магазиновић по-
тражио да му дам у Букурешту хиљаду дуката, сврху
којих примио је 175 наполиона, до хиљаду дуката
намираћете га из исте кесе на његову квиту.

Горње одобрите мојој партији.”

Миша је писао старим правописом и пи-
сма његова читају се тешко.

Миша је први пут дошао у Румунију 1843
за владе кнеза Јована Бибеско и тада је узео
под закуп руднике соли. Ту је почетак његовог
великог богатства. Величина тог богатства
може се ценити и по томе што је Молдавија,
под владом кнеза Гике, узела од Мише на зајам
2,500.000 леја у злату 1855 год.

У Србији је такође правио велике планове.
У друштву са Коларцем и Јованом Куманудијем
хтео је 1857 да оснује Српско бродарско друштво
са капиталом од 200.000 ду-

ката (30 милиона данашњих динара), али та намера је пропала због отпора Аустр-Угарске.

Од 1859 Миша је стално живео у Румунији, мање у Букурешту а више у Клежани. У Србију је повремено долазио да контролише послове које су обављали његови пуномоћници: Илија Пржић, Никола Петровић и Јоца Малер. Том приликом је обилазио и своја имања, која су у Београду била многобројна. Од свих тих имања позната су:

1) Две куће на Краљевом тргу, где је сада Нови Универзитет. На том простору биле су три куће. Прва на спрат и с лицем око 8 м. била је апотека Јована Дилбера. До ње су биле Мишине две куће, раздвојене гвозденим капијом. Кућу до апотеке Миша је дао зету Арсену Чарнојевићу, а у другој је становао са зетом Рајом, кога је од свих зетова највише волео. У тој кући је дуго година био Музеј.

2) Кафана „Лиман” на обали Савској, испод земунског моста. То имање Миша је 1877 продао браћи Крсмановића.

3) Једна кућа до бивше, сада срушене књижаре Валожића, која и данас постоји на углу Поп Лукине и Фрушкогорске.

4) Башта на бив. „Видин капији” која је обухватала простор: Доситејева, Душанова од Доситејева до Добрачине, одатле косо до ул. Кнегиње Љубице, Гундулићев венац. У оно доба ни Гундулићев венац ни Скендербегова ул. нису постојале. Од Добрачине улице пролазио се је шанац благом косином до кафане „Два папагаја” у ул. Панчићевој, па онда том улицом право на данашњу железничку станицу „Шаран” и ту се је и свршавао на самој обали Дунавској. Терен од Дунава па све до ул. Цара Душана био је низак и при великој води Дунав га је плавио. У ул. Панчићевој налазила се стара Ботаничка башта.

На месту те некадање баште данас се налазе: Прва београдска гимназија и стара Електрична централа. Као да је и овде судбина умешала своје прсте. То имање чији је сопственик толико полагао на просвету, доживело је да се на њему данас налази лепа зграда Прве мушке гимназије, а до 1862 ту је била Видин капија. Кад је та капија ноћу између 3 и 4 јуна (по старом календару) срушена, онда је све то земљиште Миша купио.

5) Друга башта имала је ове границе: улице: Војводе Добриња, Таковске, Кнеза Павла, од Војводе Добриња до Цвијићеве, Далматинска.

У оно доба, пре 60 и више година, улица Војводе Добриња није постојала. Ту су биле њиве, преко којих је пролазио узани службени пут за прелаз на Вишњички друм (ул. Кнеза Павла).

Поменута башта до октобра 1868 припала је кнезу Александру. Кад је после убиства кнеза Михаила све имање Александрово

конфисковано и продато, онда је ту башту купио Миша.

Башта је имала врло неправилан облик и стране су имале по три и више прелома. Површина је износила око 25.000 кв. метара.

На једном делу тог имања данас су ове познатије зграде: кафане: „Сунце“, „Златан плуг“ и „Призрен“. Пред овом последњом била је прва Палилулска пијаца.

6) Башта код бившег Јеврејског гробља ул. Далматинској.

7) Ливада у Булбудеру. Граничила се је ливадом кнеза Александра. На том месту сада је Булбудерска црква.

8) У Топчидеру Миша је такође имао неко имање. То се види из писма које је из Букурешта упутио у Београд 28 маја 1875 Јоци Малеру, свом опуномоћенику. У том писму Миша пише:

„Примио сам твој телеграм за магацин у Топчидеру. Ви сте на месту начинили тај магацин што више. Особито што се говори да ће тамо и гвоздени пут проћи. Пре нам плаћаше трошак око њега учињени и 300 дуката па га не дадосмо. У томе је била моја погрешка. Сада промисли и говори с киме, или Барловцем ако за добро нађете, па учини оно што је за нас полезније.“

Миша је имао имања и у Кладову. На дан 19 априла 1875 Мишин пуномоћник Живојин Димитријевић издавао је под закуп следећа имања:

Млин за просто и фино брашно;

Башту са једним виноградом и разним воћем;

Башту према граду засађену воћем и виноградом. На имању постоји чесма са јаком и добром водом;

Башту, опет према граду, са две куће, пекарницом и 2 чесме са изврсном водом.

Са кнезом Александром Миша се није слагао. Чак нису ни говорили иако су били пријатељи по Александровом синовцу Ђорђу, који је био зет Мишин. Узрок тој нетрпељивости је зет Мишин, Раја Дамњановић који је због Тенкине завере осуђен на смрт па помилован 1857 а 21 марта 1858 био отрован у Гргусовачкој кули у којој је издржавао робију. Кад се је видело да се Александар не може одржати на престолу, Миша је желео да на исти престо седне његов зет Ђорђе. Прилике су, међутим, друкчије донеле. Св. Андрејска скупштина вратила је кнеза Милоша.

Миша је био претседник Св. Андрејске скупштине. Интересантно је да га је за претседника изабрала скупштина која је у огромној већини била за повратак Обреновића. Миша је морао видети то расположење и према томе није ништа радио у корист свога зета од часа кад се скупштина састала. Он је желео и радио да Александар буде смењен, али није волео ни да Милош дође, који му је из

дана заједничког трговања остао у ружној упомени. Активни учесници Св. Андрејске скупштине Јеврем Грујић, и Стевча Михаиловић, одане присталице Обреновића, ниједном речју не помињу да је Миша за време скупштинског заседања радио у корист свога зета. Јер, мада се те ствари раде закулисно, оне ипак морају избити на јавност. Зато се логички мора претпоставити да је Миша спремао зету престо још док је Александар на њему седео, а да је акцију обуставио можда још онда кад је видео имена изабраних посланика, знајући ко је уз кога. Да је он агитовао међу посланицима за свог зета, зар би га она изабрала за претседника?

Личне симпатије Мишине биле су сигурно за Карађорђевиће, али је ипак био лојалан према скупштинској већини. Отишао је у Румунију разочаран у својим надама и то је било све. Према кнезу Михаилу био је и више но коректан, јер Михаило је знао за жељу Мишину да, кад не може зета свог попети на престо, на исти дође Михаило.

Већ под кнезом Миланом било је друкчије. У Мишу се сумњало и прављене су му неприлике кад се налазио у Београду. Кад је из њега дефинитивно отишао, не зна се, али је 1873 био у Београду и те године удао унуку Агнију за Косту Деспинића, из Ковина. Да је Миша те године био у Београду, види се из његовог писма од 30 маја 1873:

Господарима Васи и Јоци Браћи Деспинићима и Кости В. Деспинићу у Ковину

Поштовани пријатељи и драги зете,

Писмо ваше од 27 т. м. које сте на мене упутили, добивши, не могаше ми се никако а да вам на исто не одговорим.

Осећања ваша која ми у писму срдачно показујете, како што се тиче закључења свезе нашег сродства, тако исто и што се тиче безбедности мираза који вам дадо за моју милу унуку Агнију, осећања велим ваша, дирнула су ме веома задовољно.

О безбедности тога мираза више ми је но довољно ангажирана ваша трговачка реч којом сте се свагда дојачо, као што и мени није непознато, поносити праведно могли.

Такву с вама радост, задовољство и срећу и ја осећам са целом мојом фамилијом и породицом што дођосмо у сродство с таквим отличним људима, за какве вас и ја и сваки без разлике сматра и праведно са мном заједно сматрати мора.

Моју супругу са кћери Анком и неколико још мојих и ваших пријатеља, шаљући вам у госте, молим вас извините ме што и сам не могах са тим позивом ползовати и тамо доћи. Многостручни послови и слабост здравља, рад чега хитам Беч походити, уздржаше ме од тога. Ово ћете, мислим моћи и сами добро разумети а да вам о томе не зборим много. Нека нас само велики Бог још дуго поживи, па ће бити времена да се заједно састанемо и провеселимо.

www.unilib.rs Препоручујући драгу нашу унуку Агнију вашој моћној заштити у свему, молим и ја вас пријатељски да са целом вашом фамилијом и породицом примите уверење моје и моје фамилије и породице о истинитом поштовању, са којим и срдчним поздравом остајем

Ваш вами искрени пријатељ
Миша Анастасијевић

Агнија, која се овде помиње, то је кћи Раје Дамњановића. О њој ће бити говора доцније.

*

Миша је умро у Клежани 27 јануара (7 фебруара) 1885 у 82 г. живота. По наредби Краљевске владе одржан је свечан помен у Саборној цркви 1 фебруара 1885. Велика школа одржала је парастос у својој сали 12 фебруара и том приликом о Миши је говорио Светомир Николајевић.

На Великој школи и на Општинској згради виле су се црне заставе.

Београдска општина одржала је комеморативну седницу 29 јануара 1885 и на њој је било одлучено да се удови Мишиној Христини пошаље писмено саучешће које су потписали: претседник Владан Ђорђевић и одборници: Јовица Барловац, Никола Ђорђевић, Мијаило Павловић и Ђока Миличевић.

Убрзо по смрти Мишиној, 20 марта 1885, Мијаило Барловац, заступник удове и наследника, позвао је преко „Српских новина“ све грађане из Србије који би из масе у Букурешту имали ма шта да траже, да му се обрате са доказима до 10 априла исте године.

Готових новаца у Букурешту, како каже г. Германи, нађено је свега 200.000 леја у злату, и све је то отишло на судске таксе око парничења наследника.

*

Мишина жена Христина била је такође родом из Пореча, и са њом је имао пет кћери, које су биле удате, и то:

1) *Јелена-Ленка* за Васу Гарашанина, ађутанта код кнеза Александра. — Потомака жена.

2) *Ружица*, за Арсена Чарнојевића, великог поседника. Две кћери живе у Маџарској, удате за маџарске грофове: Бетлена и Кијског. По смрти Арсеновој Ружица се је преудала за Алексу Спасића, трг.

3) *Персида*, за Јована Мариновића, министра и претседника владе. Потомци су: унук за кога се не зна где се налази, унука: г-ђа Марија, удова Милована Миловановића, министра спољних послова, рођ. Германи; и синовац: генерал и министар војни у пензији г. Милутин Мариновић.

4) *Сарка*, за Ђорђа Карађорђевића, потомака нема. Умрла је у Паризу 1931. Преко свог адвоката г. Симе Адање живо је настајавала да се кости Мишине пренесу у Београд и у тој жељи је и умрла.

5) *Анка*, за Раду Дамњановића, управитеља в. Београда, на после министра и државног саветника.

Од потомака у животу су: унук: г-ђе Елва Кохоут, рођ. Деспинић и г-ца Анка Деспинићева; и праунука Силва. Живе у Београду, у ул. Цариградској бр. 6. Г-ђа Елва је чиновник код јувелира Петковића.

Рајина кћи Агнија удала се је 1873 за Константина Деспинића, великог поседника и богаташа из Ковина. Мираз је дао Миша. Кћери Агнијине, по причању мајке, кажу да је тај мираз био велики. Миша је поређао на своју десет кеса дуката, у свакој најмање по 1000 ком., што би данас представљало вредност од 1,200.000 дин.

Константин је водио трговину и у њој због несавесности ортака пропао. Агнија је од 1928 па до смрти 1933 примала месечно државну помоћ у 550 дин., коју је Народна скупштина одредила.

На самртном часу Агнија је наредила да се сва преписка, а она је била велика, метне поред ње у сандук и са њом сахрани. Свакако је морало бити крупних разлога што је Агнија тако захтевала. Та преписка, да је сачувана, много шта би нам могла објаснити. Агнија је причала ћеркама да Обреновић Мишу нису трпели. Кадгод је долазио у Београд, они су наређивали да га шпијунирају. Жанدارми су улазили у кућу и посматрали шта се у њој ради. Мислило се да Миша ради на рестаурацији Карађорђевића.

Мишина непокретна имовина била је врло велика. Данас се још не зна како од толиког имања наследници нису примили скоро ништа. На неколико година пред смрт Миша је почео да продаје имања.

Д-р Илија Пржић, професор Универзитета, и Тома Цинцар Јанковић наводе два узрока: шпекулације, на којима је Миша велике паре изгубио, и претерано луксузан живот његов и његове многобројне породице. Тачна о-

цена моћи ће се дати тек онда кад се прегледају архиве Првостепених судова у Београду и Букурешту. Код једне госпође у Београду, која никако не допушта да јој се име изнесе на јавност, налазе се пуно драгоцених докумената, али их никоме не даје, нити за то износи разлоге.

По казивању г. д-р Симе Адање, адвоката кнегиње Сарке, Миша је пред смрт просто расипао своју имовину. Чинио је велике поклоне хуманим друштвима. Једном од њих поконио је најлепши свој брод „Сарку“.

8 фебруара 1940 навршиће се 55 г. од смрти Мишине. Иако је Миша учинио толика

добра српском народу, иако му је дао зграду која је и данас украс Београда и кроз коју су прошле и пролазе хиљаде студената, још се не извршује акт пијетета и захвалности. Мишине кости и данас леже у туђини. Али не само што би га требало пренети у Београд, но и ред је да му се пред поклоњеном зградом „Отечеству“, а у скверу прекопута ње, подигне и достојан споменик. Овом идејом, како смо обавештени, бави се Универзитетска управа и чека погодан моменат па да је оствари.

Миша је био врло значајна фигура 19 века: највећи трговац и богаташ, велики добротвор и родољуб српски. Таквом човеку по томство треба да се што пре одужи.

Драг. Ј. Ранковић

Сташа Беложански: Мотив из Београда.
(Са изложбе у Уметничком павиљону „Цвијета
Зузорић“)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Слава Краљевског дома

Слава Краљевског Дома Карађорђевића Св. Андреја Првозвани, 13 децембра, прослављена је и ове године на свечан начин. Пре подне је отслужена служба у дворском храму на Дедињу. Чиновејствовао је Њ. Св. Патријарх са дворским свештенством.

Богослужењу у храму су присуствовали Његово Величанство Краљ и Њихова Краљевска Височанства Кнез Намесник и Кнегиња Олга.

После Божје службе извршено је резање славског колача у Двору на Дедињу уз чиновејствовање Његове Светости Патријарха и дворских свештеника. Резању славског колача присуствовали су: Његово Величанство Краљ, Њихова Краљевска Височанства Кнез Намесник, Кнегиња Олга и Принцеза Јелисавета, Краљевски Намесник господин д-р Раденко Станковић, Претседник владе господин Драгиша Цветковић, потпретседник Краљевске владе господин д-р Влатко Мачек, претседник Сената господин д-р Антон Корошец, бан Бановине Хрватске господин д-р Иво Шубашић, господа чланови Краљевске владе, дворске даме, цивилна и војна кућа Њ. В. Краља.

Резање славског колача су извршили Његово Величанство Краљ, Његово Краљевско Височанство Кнез Намесник, Његова Светост Патријарх и редов пешадијског пука Краљеве гарде Борис Бојковић из села Голеша.

Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић упутио је на дан Славе ове теле-

графске честитке Њ. В. Краљу Петру II и Њ. Кр. Вис. Кнезу Намеснику:

Његовом Величанству Краљу Петру II
Београд

У поданичкој оданости и верности Вашем Краљевском Величанству и славној династији Карађорђевића молим Ваше Величанство да изволи примити о Своме Крсном имену Првозваном Андреји најтоплије честитке грађанства Београда, Градског већа и моје лично и најискреније жеље за срећу Вашег Величанства и Краљевског Дома.

Претседник
Општине града Београда,
Војин Ђуричић

Његовом Краљевском Височанству
Кнезу-Намеснику Павлу

Београд

О Крсном Имену Вашег Краљевског Височанства Првозваном Андреји слободан сам да у име престоничког Грађанства, Градског већа Београда и у име своје упутим Вашем Височанству најсрдачније честитке и топле жеље за срећу Вашег Височанства и Вашег Узвишеног Дома.

Претседник
Општине града Београда,
Војин Ђуричић

Прослава Првог децембра у Београду

Први децембар симболише остварење свих наших националних идеала, реализовање снова и прегнућа наших најбољих људи и генерација кроз целу нашу историју. Најприсвешћенији и најјачи умови Срба, Хрвата и Словенаца радили су, — непосредно или посредно, свесно или несвесно — на стварању велике и моћне државе која би обухватала све делове нашег народа. Те напоре многих генерација привела је победоносном крају наша генерација под вођством својих великих владара Краља Петра I Ослободиоца и Његовог сина Регента Александра, доцније Краља Александра I Ујединитеља.

Зато Први децембар претставља најзначајнији датум у нашој историји, синтезу це-

локупне наше борбе и напора, свих наших успеха кроз историју, не само на бојном пољу, него и на политичком терену и у области културног делања.

И ове године је прослављен дан Уједињења, Први децембар, у Београду и у целој нашој земљи на свечан начин. Београд је био сав искићен државним и српским заставама. Готово у свима београдским богомољама отслужена је пре подне свечана служба.

У 11.30 часова отслужено је благодарење у дворском храму на Дедињу коме су присуствовали Њ. В. Краљ Петар II, Њ. В. Краљица Марија, Њихова Краљевска Височанства Кнез Намесник и Кнегиња Олга, дворске даме и цивилна и војна кућа Њ. В. Краља.

У Саборној цркви отслужено је благодарење у 11 сати. Чинодејствовао је Њ. Светост Патријарх г. д-р Гаврило уз асистенцију митрополита г. Јосифа, епископа г. г. Саве и Дамаскина.

Благодарењу је присуствовао Краљевски Намесник г. д-р Раденко Станковић, коме је одала почаст пред црквом постројена чета Краљеве гарде, а сачекао га је на вратима цркве и поздравио командант Београда армијски генерал г. Петар Косић.

Били су присутни: Претседник Министарског савета г. Драгиша Цветковић са неколико министара, претседник сената г. д-р Антон Корошец са неколико сенатора, претставници војске, Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић са неколико градских већника, претставници свих ратничких, националних и културних удружења.

У 9 часова пре подне отслужена је свечана служба у католичкој цркви. Чинодејствовао је надбискуп г. д-р Јосип Ујичић. Присутствовали су претставници цивилних и војних власти као и већи број грађанства.

Свечане службе отслужене су још у цамији, у евангелистичкој цркви, у старокатоличкој цркви, у ешкенаској синагози и у синагози сефардске вероисповести „Бет Израел“.

Као и сваке године, и ове године је југословенско соколство прославило дан Уједињења и ослобођења на особито свечан начин, као свој највећи соколски празник. Соколске прославе су изведене у целој земљи.

Београдско соколство је организовало и извело ову прославу врло лепо. Још рано ујутро делегације Савеза, жуце и свих београдских и земунских соколских друштава отишле су на гробље и одале пошту преминулим соколима и соколицама, искитивши цвећем њихове гробове. Делегати старешинства

Савеза сокола положили су велике букете цвећа са палмом на костурницу бранилаца Београда.

Соколска жупа Београд, са дванаест београдских соколских друштава, извела је свечану прославу Првог децембра у великој дворани соколског дома Краља Александра I. Цела дворана, као и галерије у њој, била је пуна сокола и делегата разних друштва. Био је присутан изасланик Њ. В. Краља и претставници цивилних и војних власти.

Соколске свечаности

Старешина соколске жупе Београд инж. г. Светислав Вучковић, отварајући свечаност у име целокупног београдског соколства, изразио је соколску оданост Њ. В. Краљу Пећтру II и династији Карађорђевића, истичући да ће соколство бити спремно да, према потреби, све жртвује за Краља и отаџбину.

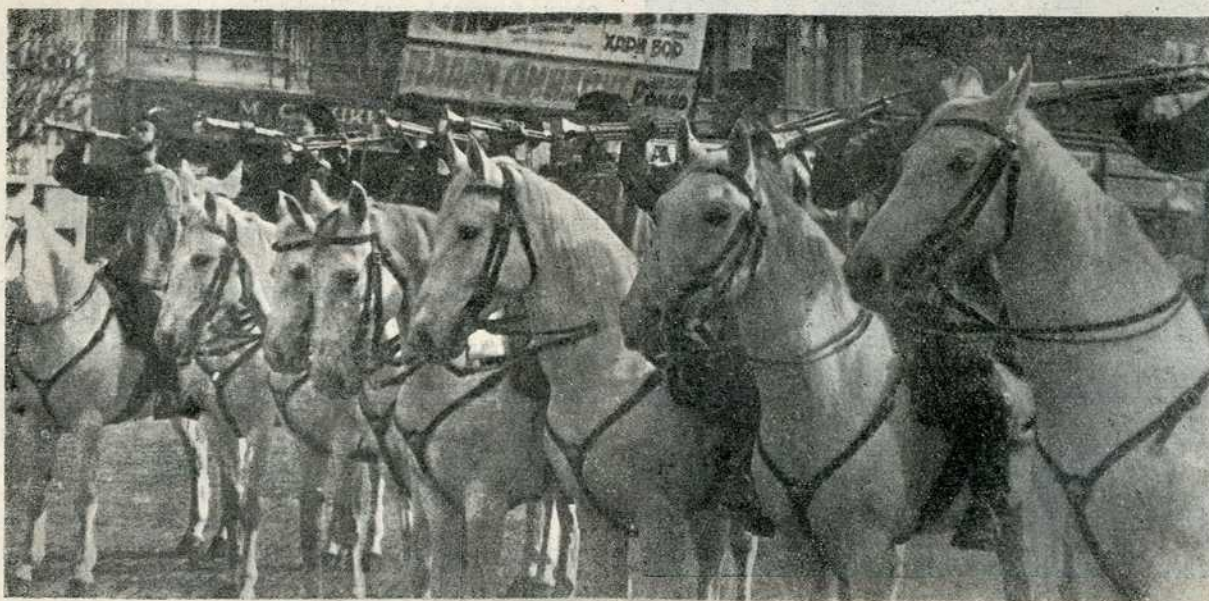
На ове речи сви присутни дуго су клицали Њ. В. Краљу, а музика је отсвирала државну химну.

Г. Вучковић поменуо је све народне жртве за стварање Југославије, од многобројних непознатих, па све до Блаженопочившег Краља Александра I Ујединитеља.

Г. Драг. Лазаревић, секретар соколске жупе Београд, прочитао је посланицу Савеза сокола Краљевине Југославије за Први децембар 1939.

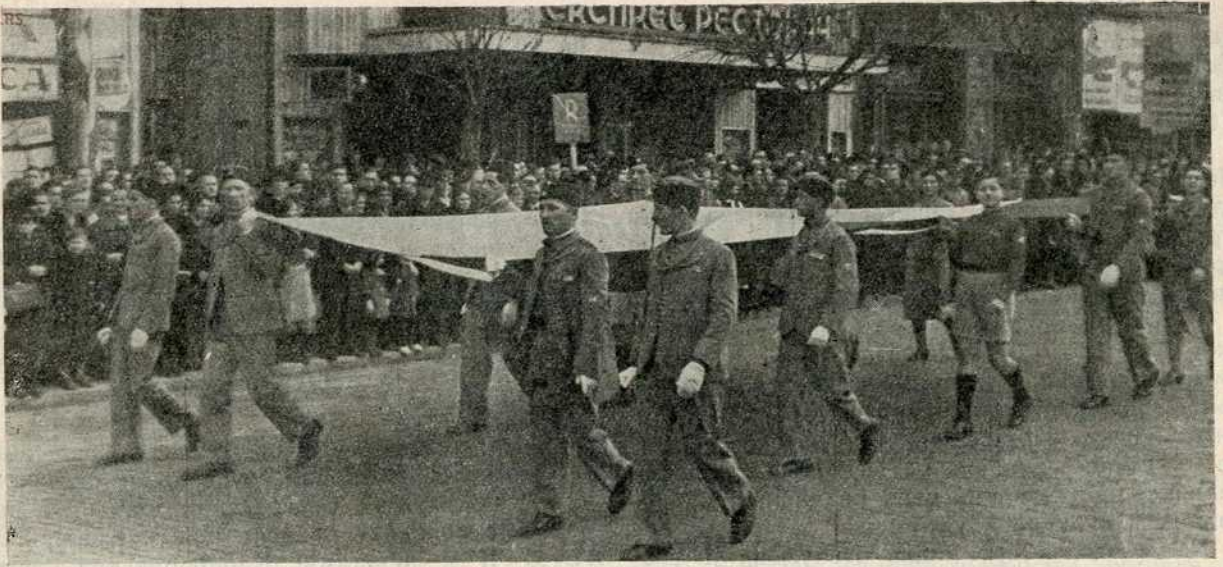
Мушки хор академског певачког друштва „Обилић“ отпевао је „Хеј, трубачу!“, а један соколски нараштајац рецитовао је песму „Соколска заклетва“ од Анте Анђелковића.

Г. Димитрије Станковић, професор и члан соколског старешинства, говорио је о значају Првог децембра.

Соколска фанфара

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Соколи у поворци са југословенском заставом

После тога пред соколским домом формирана је велика поворка сокола и претставника национално-културних организација. Поворка се кретала улицама Делиградском, Кра-

ља Милана до Теразија, где је подигнут велики јарбол за развијање југословенске државне заставе.

За војном музиком соколи и соколице носили су велику хоризонтално раширену државну заставу. За овом заставом ношене су соколске заставе, затим су корачали старешине и чланови управе соколског савеза и соколске жупе Београд, соколи и соколице појединих соколских друштава из Београда, соколски нараштај, чланови удружења носилаца Албанске Споменице, са заставама, униформисани ученици гимназије Краља Александра I као чланови Аеро-крила, соколице самарићанског отсека, добровољни ватрогасци са својом музиком и соколска коњица.

Многобројно грађанство успут поздрављало је соколску поворку, која се у највећем реду кретала ка Теразијама.

Пред постројеним соколима и пред претставницима свих национално-културних организација, а уз звуке државне химне, соколи су лагано уздигли велику државну заставу уз јарбол, подигнут на Теразијама.

После подизања заставе, старешина соколске жупе Београд г. Светислав Вучковић рекао је:

„На овоме месту, кроз многе векове, биле су се различите заставе. Откад је Карађорђе развио народни стег на бредовима Београда, само се један пут овде вила и туђинска застава. Крвљу натопљене славне српске заставе приклониле су се новој југословенској застави, као симболу нашег уједињења и слободе југословенског народа.

Данас ми соколи и национална удружења подижемо свету националну заставу да покажемо да је ова застава тековина борбе и потоцима проливане крви и да ћемо под њом бранити нашу слободу и јединство народа.

Свечано подизање југословенске заставе на јарбол, на Теразијама

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Београђани за време свечаности на Теразијама

Ову заставу носићемо високо, као што ћемо високо носити заставе које сада мирују на Опленцу”.

Свечаност уздицања заставе завршена је заједничким клицањем сокола и великих грађанских маса:

„Живела Југославија! Живео југословенски народ! Живео Краљ Петар III!”

Целога дана ову су заставу чувала по четири сокола са исуканим мачевима. Увече,

у 6 часова у присуству почасне соколске чете и многих грађана, застава је спуштена са јарбола и однесена у соколске просторије на Теразијама.

Увече су у свим београдским соколским друштвима приређене академије и забаве. Сутрадан, 2 децембра, приредило је соколско друштво Београд — Матица завршну свечану академију у свом дому.

Скупштина и слава Удружења носилаца Карађорђевог звезде

Удружење носилаца Карађорђевог звезде одржало је своју редовну годишњу скупштину 16 децембра 1939 у великој сали Официрског дома. Присуствовао је велики број наших најхрабријих ратника из целе земље. Нарочито је падао у очи велики број сељака, одликованих овим нашим највећим ратничким одликовањем.

Скупштини су присуствовали и претставници цивилних и војних власти: У име Министра војске и морнарице први помоћник дивизијски генерал г. Александар Стојановић (који је отворио скупштину са неколико пригодних речи), у име Команданта Београда дивизијски генерал г. Бошко Тоскић, у име Претседника владе начелник г. Сава Микић, у име Претседника Београдске општине градски већник г. Миливоје Јевремовић.

Претседник Удружења генерал г. Љубомир Милијић, отварајући скупштину, поздравио је присутне и прочитао поздравне телеграме Њ. В. Краљу Петру II, Њ. В. Краљици Марији, Њ. Кр. Вис. Кнезу Намеснику, Краљевским намесницима, Претседнику владе и Министру војске и морнарице.

Генерални секретар г. Павле Алексић прочитао је извештај Управног одбора. У извештају је подвучено да је, поред Шапца, и град Београд одликован Карађорђевог звездом.

Извештај Управног одбора, као и Надзорног, примљен је акламацијом.

Изабрана је нова управа. Остали су углавном исти чланови, који су и раније били у управи.

Сутрадан, 17 децембра, прослављена је слава Удружења носилаца Карађорђевог звезде (дан рођења Краља Александра I) у великој сали Официрског дома. И по броју учесника и по елану којим је изведена слава је била права народна свечаност. За домаћина славе примио се г. Војин Ђуричић, претседник Београдске општине, града који је недавно одликован Карађорђевог звездом. Како је г. Ђуричић тога дана био болестан, заступао га је градски већник г. Александар Павловић, а било је присутно још неколико градских већника.

Присуствовали су свечаности: изасланик Њ. В. Краља ваздухопловни пуковник г. Миодрог Томић, неколико министара, изасланици свих цркава, претседника владе, велики број активних и пензионисаних генерала и других виших официра, претставници Университета, свих цивилних и војних власти и свих ратничких и других националних удружења. Међу многобројним члановима Удружења истицао се и овог дана велики број сељака.

После црквеног обреда, прота г. Михаиловић одржао је пригодан говор у којем је нарочито подву-

УНИВЕРЗИТЕТСКА

БИБЛИОТЕКА

као легендарну љубав нашег народа за своју земљу и свога Краља, као и жеђ за слободом која никад није остављала српски народ па ни у време његовог робовања. Прота г. Михаиловић подвукао је и одушевљење и полет с којим су наши ратници учествовали у рату и борили се, свесни да њихова борба не значи мржњу ни према коме, да не носе поробљивање никога, већ да се боре једино за слободу и част своје нације.

Претседник Удружења носилаца Карађорђевог звезде, генерал у пензији г. Љубомир Милијић се топло захвалио многобројним изасланицима и претставницима који су се скупили и слави Удружења дали још свечанији карактер правог националног славља, па је затим говорио о значају славе удружења која пада на дан рођендана Блаженопочившег Краља Александра.

Генерал г. Милијић подвукао је да се ова слава први пут слави заједно с новим чланом Удружења са градом Београдом, који је за своје мучеништво и јунаштво у Светском рату недавно одликован нашим највишим војним орденом Карађорђевог звезде с мачевима.

Посебни значај овогодишње славе је и у томе што она пада баш о двадесетпетогодишњици оних крвавих дана 1914 године када је српски народ дао толико доказа свог јунаштва, нарочито славним победама на Церу, Колубари и Руднику.

— Ове победе, рекао је на крају говорник, као и све остале победе које је наша славна војска извојевала над непријатељима у току неколико година ратовања јесу наш народни понос, наша гордост. Не сме се никада заборавити да су тековине које су овим победама задобијене, плаћене безбројним жртвама чије су кости узидане у темеље Југославије. Ове жртве, данас, кад око нас са свију страна пламте ратне грозоте које прете да и нас нежељено увуку у тај вртлог, опомињу нас да будемо што чвршћи у братској заједници, у братској слози и љубави, увек непоколебљиви и неустрашиви браниоци наше недељиве заједничке отаџбине Југославије. Нека наша поколења никад не забораве многобројне свете жртве које су у току дужег ратовања поднете да би се постигло ово што данас имамо. Нека би та поколења ову нашу општу народну тековину сматрала као свети аманет, да се раду на добру Отаџбине ваља посветити целим својим бићем јер само тако радећи они ће заиста бити достојни наследници наше с тешком муком створене заједничке домовине Југославије. Радећи тако, они ће бити, као што смо и ми били, и као што смо и данас, поуздани и несаломиви у верности и оданости нашем младом Краљу, нашој народној узданици Њ. В. Краљу Петру II кога поздрављамо са „Живео! Живео Дом Карађорђевића! Живела наша славна војска!”

Слава Југословенске речне пловидбе и Српског бродарског друштва

Југословенска речна пловидба и Српско бродарско друштво прославили су своју славу Св. Николу 19 децембра 1939. Домаћин славе г. Александар Петровић, шеф Саобраћаја Речне пловидбе, дочекивао је многобројне госте на броду „Краљ Александар” у салону I класе. Присутствовали су: изасланик Њ. В. Краља г. Еуген Шоштарић-Писачић, поручник бојног брода; Министар саобраћаја г. Никола Бешлић и Министар физичког васпитања народа г. Јеврем То-

мић; претставници Претседништва владе, Министарства војног (командант морнарице вице адмирал г. Маријан Полић), Београдске општине (градски већник г. Константин Саватијевић), претставници осталих војних и цивилних власти, ратничких и национално-културних удружења.

После сечења славског колача гости су на броду послужени житом и закуском.

Отаџбина изнад свега...

Поводом прославе двадесетпетогодишњице ватреног крштења Скопског ђачког батаљона из 1914 год.

Св. Сава први намењује будућност народа омладини. Он се први посвећује њеноме васпитању и формирању здравог народног расног духа код ње. Генерација генерацију формира. Културни и нормални ниво српскога народа диже се и јача, а са њиме и појам о држави, и народу, о њиховој слободи и независности. Љубав према родној грудни и свему што је народно и што из њега извире, исто тако развијају се и израђују. Кроз мало векова, сви ови појмови и осећања народа изградили су се у праве тврђаве. Високи морал ондашњих и потоњих генерација народних повезали су и цементирали све ово у тако чврсту и хомогену целину, да је ни робовање свирепоме угњетачу није могло разградити и порушити.

Само овако високи национални и морални одгој омладине наше, вршен с оца на сина, предаван, уз причу, песму и гусле, с колена на колена, могли су одолети, кроз пет стотина година, оним дивљим, зверским азијатским насртајима освајача на све што је било српско и народно. Одмах иза Косова израђује се онај невидљиви али тако силан и моћан косовски морал, национални понос и национални дух — култ народнога, несавитљив и стихијски снажан и несавладив који чине да је наш народ, баш тада, у данима ужасне народне несреће и катастрофе, и јачи и виши, него што је био у данима среће, сјаја, снаге и величине.

Да наши преци нису овако одгајивали своју младеж давно би, свакако, име народа српскога ишчезло из историје и одавна би се говорило: „Беше једном народ српски“.

Да би парадокс био већи, баш тај косовски морал и култ народнога и пале варницу почетком 19 века код шаке наших неписмених родољуба и улива им смелост да се, голим рукама, хватају у коштац са огромном Османлијском царевином и да, кроз године, само својим моралом и родољубљем, а из осећања достојанства човека, гоњени и ношени само љубављу према завичају и слободи, а потстицани славном прошлосту и мишљу да је Домовина изнад свега, па и изнад њихових живота, извојују онако славно и беспримерно у историји човечанства и своју слободу и своју самосталност.

Од четрдесетих година прошлога века, захваљујући омладини, задахнуту националним и културним идеалима, наш народ се буди и гигантским корацама иде ка културном и социјалном напретку. Књижевност, наука и

остале уметности почињу да бујају и хитају да надокнаде пропуштено време.

Пред догађаје од 1848 године у омладини нашој се јавља јак и бујан, родољубиви покрет: „Панславистички и великосрпски у политичком, а романтично националан у књижевном погледу.“*

После десет година реакције, омладински се покрет наставља, али са много већим полетом и замајном снагом. Захваљујући њему настаје у нашем јавном животу велики преокрет. Прву реч почиње да води омладина. Покрету прилазе сви напреднији елементи из народа. Омладина „све више постаје општа српска национално културна „организација“ и захвата „све слојеве и све крајеве нашега народа“. Она нарочиту пажњу поклања народним покретима и борбама за ослобођење и уједињење. „То јој је био главни циљ за чије је извршење уносила много вере, наде и полета“.

Иако се ове њене наде, планови и програми нису остварили, покрет има свој огрмони значај и високу моралну вредност: он је уздрмао масе, пробудио свест, цео један народ загрејао идеалом. Он ствара прву политичку странку која пропагира националне идеје, прихвата Вукову реформу правописа и језика и ствара плодну и привлачну књижевност.

Седамдесетих година покрет омладински јача и развија се, али, под утицајем Светозара Марковића, мења карактер — од романтизма у књижевности се прелази у реализам, у политици од либерализма — у радикализам. Омладина, нарочито по добивању Универзитета у Београду, водећи увек рачуна о своме достојанству, позиву и улози, угледајући се у свему на претке, успева да постане моћан духовни и националистички фактор.

Највећи рад и подстрек за рад долазио је од ње. Највише националне осетљивости, самопрегоравања и пожртвовања било је код ње. Била је увек спремна да падне у одбрану својих националних идеала, што је, нештедице, и учинила када је то било потребно.

Почетак двадесетого века наговештавао је тешка искушења за омладину, али и врхунац њене славе и службе народу своме.

Од времена Царинскога рата са Аустро-Угарском и четничке акције у Јужној Србији и, нарочито, од 1908 године, од доба бурних

* Цитати су од Ј. Скерлића.

догађаја око анексије Босне и Херцеговине, па до рата 1912, омладина предратне Србије, гредећи стопама ранијих генерација, искристалисала је и прекалила своје националне идеале у једној живој, националној школи најдубљих узбуђења и проживљавања судбоносних догађаја.

Треперава и узбудљива душа наших национално крајње осегљивих омладинаца налази свога бучнога израза на многим узбудљивим митинзима код споменика Кнеза Михаила у Београду и трговима осталих градова малене Србије. На најмањи потрес, омладина је, као лавина, одговарала грмљавином и реагирала свом снагом своје душе и своје младићске вере на све што је грозило националном опстанку и националном имену српском и југословенском. На сваки некоректан гест са Балплаца или из престонице старе Турске, омладина је наша, као река, истицала из својих школа и домова, да би се упутила на свети — омладински трг, „код Споменика“, и да ту, у пуну жару, достојанствено и с вером и поуздањем, жигоше „културтрегере“ и угњетаче, завртујући се да ће, у речени час, полетети у бој за остварење вековне заветне мисли Србина и српске омладине и дати себе сву за спас и слободу своје браће.

Само таква омладина могла је, ујесен 1908 године, носити на рукама и вући, у запрези, у колима у Београду, Крагујевцу и др. местима достојанственога бригадира Црне Горе, Јанка Вукотића, када је дошао у Србију, да посведочи неразлучност браће.

И данас се, чини нам се, чује туп и неправилан бат корака малих гимназиста и бољи, дужи и правилнији корак матураната и студената, који су, у војној колони, с јесени 1908, с пушком о рамену, одлазили на Топчидерско брдо, ради војне обуке.

Та и таква омладина остаје себи доследна и онда кад почиње борба на живот и смрт за слободу и опстанак нашега народа. Њене раније бучне манифестације и жучни поклиции нису остали само платонски протести и празне речи, већ је она, у даном часу, крвљу својом и животима својим запечатила своја уверења и своје идеале и, остварајући оно за чим су прижељкивале генерације 19 века, предала их потомству, као вечно горећу буктињу, у аманет.

Мањи део ове омладине служио је, поносно, свој војни рок још у миру, пре судбоносних дана 1912 или баш за време историјских догађаја 1912 и 1913 године. Други, већи део формирао је Ђачки батаљон у Скопљу септембра и октобра 1914 год. и спремао се журно да попуни јако проређене редове нашег старешинског кадра.

У овај батаљон, први и једини у српској војсци, слегао се је сав остатак наше школоване омладине која дотле није била позвана у војску, али која се је већ, као добровољац, налазила по многим нашим пуковима,

на бојишту, или по војним установама, у позадини. То су били ђаци и студенти свих наших школа, рођени 1892 и 1893 године или и раније, за више година. Међу њима је било и доста млађих, који су шверцовали године, само да на њих не падне клетва Цара Лазара. 1350 младића изјавили су регрутној комисији да су способни и да не желе да се прегледају.

Прохујало је 25 година откако је, 3 новембра 1914 год., Скопски ђачки батаљон бачен у вихор тешких и очајних, крвавих борби с непријатељем.

У критичним данима по Србију, у октобру и новембру 1914, када су се голи и гладни, изнурени и клонули борци, празних пушака и топова, ојађене али слободарске душе, повлачили, стопу по стопу, пред далеко спремнијим и надмоћнијим непријатељем који је надирао ка срцу Србије, Ђачки батаљон је, после двомесечне и недовољне вежбе, на знак Врховне команде, полетео, с одушевљењем какво се је икада манифестовало, у борбу за крст часни и слободу златну. Његово, као морски вали, бучно расположење, његово одушевљење, његов занос и готовост да се бори и да гине, изражене у Скопљу, пред полазак, памтиће Скопље, као нешто невиђено, чини нам се, „док је сунца и док је мјесеца“.

Батаљон је представљао 1350 тела, мушких и одважних, али само једну душу, душу младости, запојену идеалима и жељом да се оствари заветна мисао Срба, мисао омладине српске о слободи браће. Још у батаљону се није осећао и истицао појединац, већ само целина. Свест да се је члан велике и снажне духовне заједнице, спремне да дела и да мре, да се је члан поколења за песму створеног, прожимала је све.

По стицају прилика у којима је формиран; по националном, моралном и духовном склопу своје; по историском и судбоносном моменту када је кретао у борбу; по улози која му је била намењена; по девизи: „Ни корак назад!“, са којом та је Врховни командант, Рејент Александар, лично у борбу упутио, захтевајући од њега да поидише дух уморних и клонулих дивова српске армије; по последњој нади наше команде која је у њега полагана и која је нашла израза у њеном наређењу: да ниједан од њака не буде расипоређен на неборачке дужности, већ да сви уђу у строј и у ров и да приме одмах најниже команде, команде над десетинама и водовима; по најзад, жртвама које је у борби дао, по улози коју је у борби имао и успеху који је постигао, Батаљону је, изгледа, већ тада било суђено да уђе у лејенду и да понесе име „Лејендарни ђачки батаљон“, какво је име стекао већ у нашој јавности.

Појава голобрадих младих ђака-поднаредника у редовима изнурених и скоро десеткованих дивизија, међу ветеранима, стално у

повлачењу, изазвала је, најпре чуђење и саучешће, а, затим, понос и снагу. Витешки подвизи ђака, њихов оптимизам и вера у победу; њихова веселост и у најтежим тренуцима; њихово умирање с песмом на уснама; њихово предњачење у борби; њихов поклич „Ни корака назад!”, подигли су, заиста, дух прекаљених бораца, повратили им поуздање и снагу, те су с беспримерним одушевљењем и полетом, као ураган, полетели на непријатеља и избацили га, у једном даху само из своје Домовине.

Патриотски занос, младићски полет и одушевљење, младићска вера у остварење мисли прадедовске, пожртвовање овога батаљона и понос младих ђака-поднаредника што командују херојима, плаћени су небројеним и тешким жртвама: Од 1350 њих, 830 их је положило живот за народ и дом свој.

Сузе многих команданата пукова, опробаних и тврдих војника, најбоље су оплакале небројене жртве ових ђака, када су њима заливали, у Албанији, при саопштавању, указ о унапређењу њиховом у чин официра. Често, врло често, тада, гледајући малени строј нових официра — остатак некада велике и бучне групе младих подофицира, који су, пре годину дана, долазили у пук, команданти нису могли дочитати указ од суза и пригушеног јецаја, свесни тешког губитка по народ, јер је на лицу био тек сваки трећи или четврти. Остали посејали су костима својим гудуре и долине Србије, верујући да ће из њих нићи слобода и да ће се и њима, бар,: „Од споменка плава цветка венац мио оплести”.

Омладински покрет, зачет св. Савом, а обновљен Карађорђеом, распирен Вуком и распламтео у другој половини 19 века, покрет коме дугујемо и Кнежевину и Краљевину Србију и њену демократију и готово сву нашу нову националну уметност, културу и цивилизацију, а, најзад, и Југославију, нашао је у овоме батаљону и нешто старијим класама ђачких чета, батерија и ескадрона, као и код оних млађих, нешто иза њега, своје најбоље и најхрабрије заточнике, заточнике без страха и мана који су делима, крвљу и животима својим, на бојном пољу, у борбама и околностима каквима примера у свету нема, запечатали једну дивну, али крваву страницу наше петвековне, епским херојством и истрајношћу испуњене историје.

Двадесетпетогодишњица почетка највеће и најлепше наше победе, у Рудничкој офанзиви, обележена је, 3 децембра ове године, двема дивним и великим националним манифестацијама: прославом Рудничана у Г. Милановцу и Академијом преживелих ђака ратника Скопског ђачког батаљона из 1914 год. у Београду.

Прослава у Милановцу обавила се уз учешће мноштва народа, дошлог да одужи свој дуг, чист и чедан, дуг поштовања и признања живима и мртвима из оних исполинских борби које омогућише да ми данас живимо.

У Београду, пак, исто тако достојанствено и скромно, али и срдечно, топло и интимно, надовезала се на Рудничку, и по времену и по значају, у тесној и неразлучној вези, с њом прослава двадесетпетогодишњице од ватреног крштења ђака поднаредника Скопског ђачког батаљона.

Некада млади и хучни, занесени национални идеалисти и борци, остаци легендарног батаљона, дошли су, 3 децембра, на дан годишњице Рудничке офанзиве, многи већ сада као седа, али сви као озбиљна господа, у блиставу салу Официрског дома много пре заказаног времена. Дошли су тако рано, вучени неодољивом жељом да се што пре виде и састану са својим старим друговима из чете и пука. Здрављењу и претресању успомена, бучним као и некада, није било краја.

Прослава се обавила у присуству изасланика Њ. В. Краља и целог краљевског дома, а под покровитељством Министра војске и морнарице, армијског генерала, г. Милана Ђ. Недића, Министра иностраних послова, г. д-р Александра Цинцар-Марковића и Ректора Универзитета инжињера г. Петра Мицића. Г. Цинцар-Марковић и сам је припадао овоме батаљону и са друговима учествовао у борбама.

Академији је присуствовао и г. д-р Чохаџић, претседник града Скопља, у коме је батаљон служио и провео незаборавне дане.

Одмереним и достојанственим, али топлим и срдчним, готово узбуђеним гласом, у име другова из Батаљона, отворио је Академију Милоје Смиљанић, помоћник Министра иностраних послова.

Простим и природним речима г. Смиљанић евоцира слике и сећања на долазак и живот у Батаљону; на прилике под којима се у Батаљон окупило тако много школске омладине; на њен ведри и саркастични дух, готов увек на шалу, задиркивање и потсмех; на многа огрешења о дисциплину; на надимке чета; на старешине и строгост команданта; на менталитет и дух омладинаца; на савршено другарство и хармонију који су прожимали до сржи све другове, без изузетка; на јединствено национално осећање које је снажно везивало душе и срца омладинаца и које је, још пре редовног позива у војску, многе од њих одвело у редове добровољаца.

Живот у батаљону г. Смиљанић назива идиличним и да би се на њега сачувала само таква сећања, да Батаљону нису била суђена тешка искушења која бацају тужну али и славну сенку на ову двомесечну идилу у Скопљу.

Суве речи команданта којима је ђацима саопштио наређење Врховне команде да морају одмах кренути на бојиште прекинула је грмљавина од „живео” из 1350 грла и није му дала да говори даље, а громогласно певање: „Ој, Србијо, мила мати!” изазвало му, први пут за два месеца, благ осмејак и ње-

гове још једине, тога пута родитељске речи: „Ето, децо, дошао је и за вас тај час!”

Омладинци из Батаљона, по речима г. Смиљанића, нападали су се најчистијим народним духом и идеалима. Повијања десно и лево није било нити га је могло бити. Имитирање иностранства или примање директива из њега било је немогуће. Омладина из ђачког батаљона била је најчистији производ домаће груде.

Говорник даље потсећа како је 1350 поднаредника-ђака ускочило у највећи лом и окршај на бојном пољу, у најтежим моментима 1914 и како је ускоро свака чета скоро добила најмање по два најпоузданија разводника и чувара мртвих стража и најодушевљенијих предводника јуришних редова.

Ђачки батаљон, у најтежим и најотсуднијим данима, растурен по целом фронту у првој линији, али духовно нераздвојен, није изневерио своје идеале и извршио је своју дужност. Младост његова није знала за опасност. Страх од смрти изгубио се. Најхрабрија срца била су прострељена. Најпоносније главе пале. Најбујнији животи покошени. Тешки су и велики губици, али је зато Врховна команда 3 децембра могла објавити да на територији Србије нема више непријатељских војника, сем заробљеника.

Батаљон је, по речима г. Смиљанића, с правом поносан на свој частан део у овој историјској битци и победи.

Другови, с особитим узбуђењем, оцртаним на лицима, из душе и срца, уз жмарце на леђима, преносећи се у мислима и сећањима на оне дане, гледајући и тада ликове својих палих другова, достојанствено и спонтано, на позив г. Смиљанића, одају цвету омладине, цвету лепоте, младости и нада — онима који су пали да бисмо ми данас живели — дужну почаст. Сви остали присутни, с побожношћу и захвалношћу, учинили су то исто.

И касније, у свима борбама, Ђачки батаљон давао је свој допринос у победи и жртвама.

Г. Смиљанић додаје да некадањи ђаци поднаредници, после рата, врше и своје грађанске дужности онако као и некада војничке, али не зна да ли се је Велика Југославија преживелим ђацима из Батаљона одужила — онако како су заслужили, али је сигуран да и данас Ђачки батаљон малене Србије чува љубав и дух пожртвовања према Домовини.

На крају, г. Смиљанић наводи да се је овом Академијом, поред осталог, хтело да упозори данашња омладина да не прекида везу с народним традицијама и да се не одваја од путева којима су ишле раније генерације. Ђачки батаљон је пример за углед. Он представља једно доба у нашој историји. То доба не треба да се заборави, још мање да се скрнави, јер је оно донело величину и славу нашем народу.

Желело се нарочито да се данас сретну некадањи омладинци са онима који за њима наступају, да изврше смену генерација, смену страже пред олтаром народних идеала; да им кажу да продуже где су они стали, да одуже где су они дужни.

Ректор Универзитета, инж. г. Петар Мицић, одаје признање и захвалност академској омладини која је с одушевљењем и свесно полагала животе за одбрану своје земље и ослобођење браће. Мермерне плоче на Универзитету, обасјане стално тихом и благом светлошћу кандила, вечно говоре и потсећају на велика дела, велику љубав и велике жртве које је извршила и дала Универзитетска омладина.

Генерације омладине из ђачког батаљона издвајају се од осталих ђачких чета, раније или доцније уведених у вртлог ратних операција. Кад су и последње резерве школске омладине морале хитно отићи право у ров, мора бити јасно да је наступио био моменат највећег искушења и да су се обистиниле биле пророчке речи Ђ. Јакшића: „Бацајте сами у огањ децу!”

У епохалној офанзиви новембра 1914 ђаци поднаредници, мали по чину, али велики по улози: да бодре и дижу дух и веру у победу, извршили су сјајно своју задаћу, делом и примером. Награда за ово била им је наша највећа победа. Београдски Универзитет поносан је с њима. Он је њима поносан још и због тога, што су, после рата, понова прионули на стручан и научан рад, да и овде испуне свој део дужности према народу.

Своје највеће одликовање: Карађорђеву звезду с мачевима, Универзитет дугује младости и идеалима својих ученика, васпитаних да с одушевљењем, које је народу улевало веру, жртвују своју снагу, младост и 830 живота ради слободе и остварења народних идеала. Ова звезда је и признање универзитетским омладинцима, у исто време, за сва њихова дела и врлине.

Круна саме прославе била је кад је Министар војске и морнарице, армијски ђенерал г. Милан Ђ. Неђић, својом ауторитативном појавом, импозантним ставом и убедљиво, отсечно и достојанствено, у своме историјском говору, у коме је свака реч била добро одмерена и базирана на историјским фактима и његовоме личноме опажању и констатацијама још из онога времена, у име војске, као њен највиши и најмеродавнији претставник, одао пуно, историјско признање ђацима из Скопског ђачког батаљона за њихова дела, њихову улогу, њихов успех и њихове огромне жртве.

Реч Министра војске преставља не само за ђаке из Скопског ђачког батаљона, већ и за историју наших борби за ослобођење и уједињење, као и историју наших ратова, историјски докуменат првога реда, јер такво признање, такве констатације и похвале војног шефа не чине се често и без подлоге и разло-

га. Ове, чини нам се, нико никада до сада добио није нити их је, овакве, учинио. Они звуче као легенда, мада су пуни стварности. Они потврђују само, на апсолутан начин, већ постојање саме легенде о овоме Батаљону, која се је већ формирала, изгледа нам, у духу народном. Они за припаднике — и живе и мртве — овога легендарнога батаљона значе највише одликовање — Карађорђеву звезду с мачевима за свакога од њих, од првога до последњег. За нашу историју и за нашу војску констатације Министра војске о заслуги овога батаљона у Рудничкој офанзиви несумњиво су неопорочне, трајне и велике. Батаљон и нација морају бити поносни.

Овај дивни говор, овај знаменити историски докуменат тешко би било приказати. Њега би требало свуда, на највиднијем месту, штампати крупним словима, као мemento и као посланица омладини од данас и од сутра. Он би требао бити уклесан у зид сваке наше школе, сваке наше учионице, сваког нашег културног и просветног жаришта, као очитити, живи, пластични и класични пример омладини школској којим путем треба да иде, без обзира да ли ће служити народу, у миру или у рову, у нужди и невољи, или у слободној, задовољној, срећној и напредној Отаџбини.

Дотле, нека он сам, ма и у изводу, говори:

„На дан 25-годишњице почетка Рудничке офанзиве — највеће и најлепше победе српске војске — задржаће нас одмах усјомена на један светао догађај“.

„У новембру 1914 српска војска преживљавала је трајичне тренутке. Српски се пешак недељама борио са двоструко јачим снагама непријатеља, док су се српски топови тек са по којим метком јављали, ако већ нису уоштите ћугали. Муниције није било. Ојреме војничке ни толико. Обућа се распадала. На Суворору и Маљену српски војници мрзли су се. Снага људска била је сломљена. И дух је био поколебан“.

„Сјајни борци изгубили су били свој неустрашим елан. Морал трупа био је опао“.

„Али баш када се решавала судбина Србије и Српскога народа, догодило се нешто што је тада било судбоносно, а што и данас задржава наша сећања, што нас и данас исцупљава узбуђењем“.

„Баш пред сам почетак офанзиве на Руднику, у пукове су стигли ђаци Скојског батаљона, њих 1350 на броју, чина поднаредничког. Доведени су неискусни, после два месеца provedених у касарни, да замене оне старе јунаке српске подофицире изгинуле у борбама“.

„Ђаци из Скојског ђачког батаљона ушли су у редове старих ратника, који су им изгледали као оцци, и само својом појавом унели су у редове поколебана и исцрпљена војске своје одушевљење младости и свој витешки морал. У појединим јединицама срели

су се и дед и отац и син, читаво једно поколење, у одбрани свога права и своје слободе“.

„Њихова млада вера, њихова готовост за пожртвовањем, њихова непоколебаност пред ојасношћу — наелектрисали су све духове. Као да је нека нова снага прострујала кроз нашу изнурену војску“.

„Они који још нису знали шта је рат и шта је борба, шта је то смрт, повели су духовно оне који су већ били ветерани“.

„Скоком рањенога лава устремиле су се Српске армије са Рудника и већ првога дана блесак победе озарио је њихове бајонете“.

„Најлепши део ове наше највеће победе припада дечацима — ђацима Скојског ђачког батаљона, од којих је 830 њих дало своје младе животе ради сјаса Отаџбине“.

„Ја, као Министар војске и морнарице, чиним данас, — 25 година после победе и смрти ових витезова — дужно признање: — слава мртвима, а живима част и поштовање“.

После овога одавања признања, Министар војске и морнарице, побуђен горњим примером и данашњицом, упућује данашњој омладини једну заиста родољубиву и трезвену посланицу:

„Ђаци Скојског ђачког батаљона, уз десетине хиљада друћих младића, рејугута, који су такође у овим судбоносним данима ушли у редове српске војске, као њена последња појуна, поидили су сјајан путоказ за нашу данашњу омладину, за њену садашњу одређеност и за њен будући рад“.

„Наша данашња омладина делимиче је пометена. Многим нису јасни идеали за којима треба и мора да иду, да би били достојни оних омладинаца који су својим жртвама омогућили данашњој омладини да не буде туђински роб“.

„Ово им говоримо ми, којима је Отаџбина била изнад свега, ми који смо преживели траједију изнаника и окусили торчину туђега хлеба“.

„Ми им поручујемо:

„Отаџбина стоји изнад свега. Пред интересима Отаџбине све мора да пада“.

„Отаџбини се најбоље служи кад се чувају и поштују дела оних који су живели и умирали за будућа поколења“.

„По овоме начелу живела је и умирала је омладина из Скојског ђачког батаљона. За њу један извештај каже:

„Кржаве бразде остале су у њиховим редовима, али њихов светао пример одвео је масе у победу“.

„И нека се нико не вара и нека не заборава да ће у данашњим данима остати слободни и бити господарни своје судбине само они народи код којих је интерес Отаџбине изнад свега“.

— Децембар 1939.

Београд.

Прослава материца у Двору

Вршњаци Њ. В. Краља из свих бановинских места провели су у Београду неколико дана као Краљеви гости

Прослава Материца у Двору изведена је ове године на широј основи. За тај велики дечији празник позвано је из свих бановинских места по пет вршњака Њ. В. Краља Петра II, седамнаестогодишњих гимназиста и гимназијалки VII разреда, да проведу неколико дана у Београду као гости Њ. В. Краља. Краљеви гости су распоређени по угледнијим београдским породицама које имају дечаке и девојчице од седамнаест година, ученике VII разреда београдских гимназија.

Гости Њ. В. Краља стизали су на београдску железничку станицу 19 децембра свим возовима после подне и ноћу. На станици их је дочекивао нарочити одбор за дочек, као и њихови вршњаци Београђани, са својим родитељима, код којих треба да одседну. Сиромашни ученици и ученице из сваке бановинске групе, који одлично уче, добили су зимске капуте и рукавице као дар њиховог домаћина Њ. В. Краља Петра II. Сваку групу Краљевих гостију предводио је по један професор из дотичног бановинског места.

За ову свечаност бирани су из сваког бановинског места, као и из Београда, одлични ученици. Нарочито се водило рачуна о томе да буде у свакој групи много више сиромашних ученика, да осете лепоте празника Материца које у својој кући не би могли осетити. Четрдесет гимназиста и гимназијалки одабрано је за ову свечаност из бановинских места из унутрашњости, пет из Управе града Београда. Око 55 Београђана присуствовало је свечаности, као другови гостију из унутрашњости.

За Краљеве госте, и оне из унутрашњости и за Београђане, спремљен је нарочити програм. За цело време боравка у Београду они су носили на реверу свога капута нарочиту значку, позлаћено слово „П“ уоквирено посребреним ловоровим венцем. Иста значка предата је и Њ. В. Краљу Петру II.

У пратњи својих професора и г. Анте Анђелковића, секретара Ауто-клуба, разгледали су Краљеви гости све знаменитости Београда и околине. 20 децембра изјутра разгледали су Војни музеј, где су се нарочито задржавали пред успоменама на Витешког Краља Александра I Ујединитеља. Нарочитим а-

утобусима одвезли су се затим на Авалу и на Оплепац. На Авали су се поклонили гробу Незнаоног Јунака и положили на Спомен-ник букет цвећа.

На Оплепцу

На Оплепац су стигли у подне. Ту их је дочекао и поздравио директор задужбинског имања капетан г. Милетић. Гости су разгледали Задужбину, поклонили се гробу Краља Александра I и положили више букета цвећа на гроб. Професори су са неколико дирљивих реченица одали пошту великом Краљу Ујединитељу.

У задужбинском дому приређен је гостима ручак. За време ручка одржао је дужи говор г. Иван Окичић, професор из Загребаче, у ком је истакао заслуге Карађорђевића за стварање и јачање Југославије. Свој је говор завршио овим дирљивим речима:

„Драги ученици и ученице Њ. В. Краљ Петар, коме судбина није дала да живи безбрижно као ви, позива вас себи да вас дарује пажњом и љубављу и да вам покаже колико вама припада и колико вас воли. Ви сте срећна генерација, јер имате љубав свога Краља, док раније генерације Хрвата и Словенаца нису то могле да осете, јер су биле под туђином. Он позива себи истом љубављу и Србина и Хрвата и Словенца. Зато, драги омладинци, понесите ту његову љубав и посејте је широм наше домовине, међу све Србе, Хрвате и Словенце, за добро свију нас и наше драге Југославије”.

Ђаци су дочекали ове речи дуготрајним клицањем Њ. В. Краљу Петру II и Краљевском Дому.

После ручка гости су разгледали Карађорђеву цркву у Тополи и конак, па су се вратили у Београд.

Сутрадан, 21 децембра, Краљеви гости су обишли Градски зоолошки врт, Музеј Кнеза Павла (где су, поред предмета стално изложених, разгледали и Изложбу немачке књиге), Електричну централу, Дом Друштва Црвеног Крста (где су обишли и модерно израђено склониште од напада из ваздуха).

Краљеви гости код Претседника Београдске општине г. Војина Ђуричића

Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић примио је тога дана у подне госте Њ. В. Краља, ђаке и професоре. Г. Ђуричић се поздравио са сваким учеником и са сваким професором. Поздравио их је са неколико топлих речи, рекавши им да су они, ђаци, најдостојније поколење јер му је дата срећа да дође у везу са Њ. В. Краљем и да буде Његов вршњак по годинама.

После подне у 16 часова приредио је, у част гостију, Савез скаута Краљевине Југославије свечану преставу у Народном позоришту на Врачару. Изведен је необично занимљив програм из живота скаута.

Увече су гости присуствовали представи „Боџи” у Народном позоришту.

23 децембра Краљеви гости су разгледали дом Аероклуба, а затим су се одвезли на београдски аеродром, где су разгледали узлетање и спуштање авиона, прегледали хан-

Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић са гостима Њ. В. Краља у своме кабинету

Претседник г. Ђуричић поклатио је сваком од гостију по један укусно израђен албум Београда. Сваки примерак албума г. Ђуричић је лично потписао.

Г. Мирослав Јерков, професор из Новог Сада, захвалио је г. Ђуричићу на пажњи и поклону.

После подне су гости били на представи у биоскопу „Уранија”, обишли су градску пожарну чету и посматрали вежбе пожарника, а увече су гледали „Коштану” у Народном позоришту.

Свечана претстава Савеза скаута

Сутрадан, 22 децембра, Краљеви гости су разгледали Шумско-ловачки музеј и Ковницу Народне банке у Топчидеру, затим гимназију Краља Александра на Топчидерском Брду. У подне су гледали нарочиту преставу у биоскопу „Касина”.

гаре и авионе. У ресторану на аеродрому приредио им је Аеропут закуску.

После тога су разгледали краткоталасну радиостаницу.

Ручак Њ. В. Краља у Ауто клубу

У подне им је Њ. В. Краљ приредио ручак у Аутоклубу. На овом ручку заступао је Високог Домаћина ваздухопловни пуковник г. Миодрог Томић.

После подне је организована кратка пријатна шетња за госте бродом „Александар”.

Соколска академија у част Краљевих гостију

У суботу 23 децембра, у 16 сати после подне, приредили су Савез сокола и соколска жупа Београд лепу соколску академију у част Краљевих гостију у Народном позоришту код „Споменика”. Изведено више лепих

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

соколских вежби, у којима су узели учешћа соколи и соколице из Београда, Земунa и Панчева.

За цело време боравка Краљевих гостију у Београду стајали су им на расположењу удобни аутобуси, којима су се возили.

Поворку ових аутобуса пратили су саобраћајци на мотоциклу, један испред а други иза поворке. Свуда куда год су се кретали и где год су се задржавали били су најљубазније дочекивани. Сви који су имали да их приме били су о томе унапред обавештени и спремили су срдчан и занимљив дочек.

Свечаност у Двору

Свечана прослава Материца у Двору изведена је 24 децембра по подне необично занимљиво и живо. Разноврстан и примамљив програм изведен је у свечаној дворани Старог Двора на Теразијама, која је била пуна деце, од најмањих малишана до вршњака Њ. В. Краља. Било је 550 деце: малишана из основних школа, гимназијалаца, питомаца трпезе Њ. В. Краљице Марије. Присутствовало је око стотину гимназиста и гимназијалки VII разреда, вршњака Њ. В. Краља Петра II, из Београда и из свих бановинских места у Југославији.

Свечаност је почела тачно у 15 сати. Оркестар Краљеве гарде засвирао је државну химну. У том тренутку на вратима дворане појавили су се Њ. В. Краљ Петар II, Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга и Принцеза Јелисавета. У њиховој пратњи налазили су се гувернер Њ. В. Краља армиски генерал г. Петар Косић, командант Београда, г. Никола Христић, први ађутант Њ. В. Краља, управник Двора г. Лeko и дворске даме г-ца Мирка Грујић и г-ђе Ела Хаџић, Круница Сршкић и Олга Лозанић.

Њ. В. Краљ Петар II имао је на себи униформу питомца Војне академије, са орденом Карађорђевог звезде и са знаком који су носили за све време боравка у престоници Његови гости, слово „П” у сребреном раму.

Пошто је Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга узела место са својом ћерком Принцезом Јелисаветом на крилу, пришла јој је девојчица Стефанија Аплер и завезала тробојком. Том приликом у име све присутне деце једанаестогодишња девојчица поздравила је Њ. Кр. Вис. Кнегињу Олгу:

— Ваше Височанство, у име сиромашних ђака београдских основних школа, честитамо данашњи празник Вама и Њеном Величанству Краљици. Молимо Вас да Њ. В. Краљици испоручите нашу најдубљу благодарност на поклонима којима нас је данас обрадовала.

Њ. В. Краљ Петар II и Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга деле поклоне школској деци на дан Материца у Двору

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Живела Краљица! Живео Њ. В. Краљ Петар
Принце Краљевски Дом!

Ученица Стефанија Аплер говорила је у име многобројне деце из Трпезе Њ. В. Краљице, којој је Висока заштитница на овај дан поклонила обућу, чарапе, панталоне или сукњице и џемпере.

Затим је отпочео програм. Мала Милица Маршићанин поздравила је Високе домаћине:

„Ми сви волимо да читамо о Вама у књигама, радујемо се да Вас видимо на сликама, али смо најсрећнији кад смо близу Вас, кад смо близу Вашег срца. Ово је за нас најсрећнији дан. Ми волимо нашег младог Краља, ми волимо Његову Узвишену Мајку, волимо добру Кнегињу Олгу која помаже Кнезу Павлу у Његовом тешком послу. Ми, девојчице, нарочито волимо малу Принцезу Јелисавету што има лепе очи, слатка уста и што слуша своју мајку.”

Соколску заклетву рецитовао је Сташа А. Анђелковић, а затим је велика група деце из престоничких основних школа извела тачку „И ми знамо циркус да играмо”, коју је саставио Александар Станковић, а спремила г-ца Сл. Јевтић, наставница музичке огледне школе.

Два ученика мушке учитељске школе извели су „Два јача ратника” од Бране. Нарочитог успеха имала је тачка „Чика Влада и брза парада”, експресна прича без иједне речи, коју су пред децом нацртали г. г. Влад. Жедрински и Ђорђе Лобачев, уметници. Њихов цртеж претстављао је народну пословицу „Ко за туђом вуном пође, сав острижен кући дође”. Затим ребус који су сама деца из дворане одгонетала: „Живела Југославија!”

Тачку „Наша маца језиком палаца” од чика Јове, коју је спремила г-ђа Софија Вукадиновић, директор Родиног позоришта, извеле су дванаест девојчица и једна велика лажна мачка, на велико задовољство све деце.

„Тата Рака слиша свога ђака”, од Бране, и „Боље смирен него покондирен”, од Стерије, изазвали су необичну раздрагавост.

Последње четири тачке програма прославе Материца у Двору извели су акробати, мађионичари, музикални клоунови и клоунови.

Пуна два сата трајао је програм, а потом девојчица која је везала Њ. Кр. Вис. Олгу одвезала је траку са њених ногу. Тада су Њ. В. Краљ Петар II и Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга прешли у црвени салон поред свечане дворане, а испред њих прошла су сва деца која су учествовала у прослави Материца у Двору. Сваком од њих Њ. В. Краљ Петар II пружио је кесицу са слаткишима, а Њ. Кр. Вис. Олга фотографију Њ. В. Краља. Најпре су прошла деца из Краљичине трпезе, затим Краљеви гости, гимназисти из свих бановинских места у земљи и из Београда, који су том приликом први пут видели Њ. В. Краља Петра.

И сва деца која су учествовала у програму добила су по кесицу са слаткишима.

У трпезарији Старог Двора за многобројну децу послужена је ужина.

Њ. В. Краљица Марија шаље поклоне штићеницима Дома слепих и Дома сирочади у Земуну

На овогодишње Материце Њ. В. Краљица Марија обрадовала је штићенике Дома слепих Витешког Краља Александра I Ујединитеља у Земуну. Сваки питомац и питомица добили су по кесицу напуњену бонбонама и воћем, а усто и већу количину колача и других разних послastiца.

Својим поклонима и пажњом према питомицама и питомицама, о којима и иначе води увек материнску бригу, Њ. В. Краљица учинила је да се и ове године у Домовима слепих у Земуну Материце најсвечаније прославе.

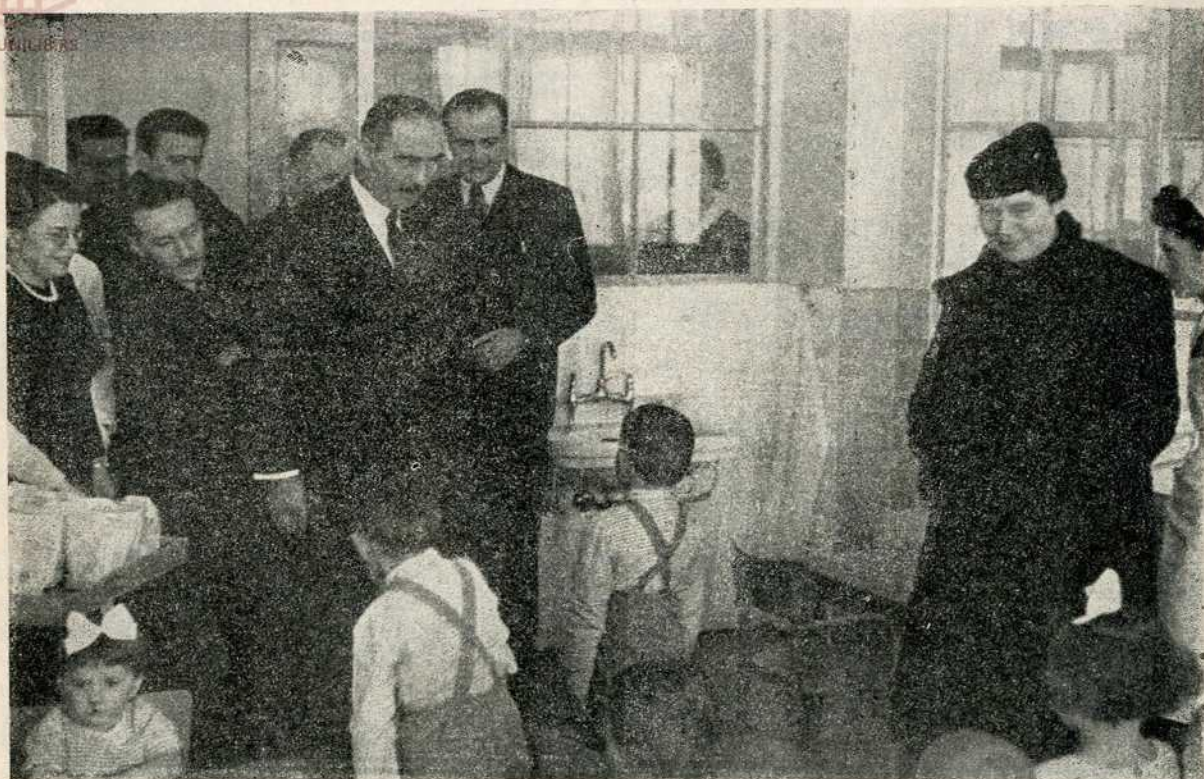
Њ. В. Краљица Марија благоизволела је да пошаље кесице с послastiцама и воћем и за сву децу Дома сирочади Краљице Марије у Земуну.

Прослава »Оцева« у Градском дому дечје заштите

Дечји празник „Оцеви” свечано је прослављен у Градском Дому дечје заштите у недељу 31-XII-1939 год. Београдска сиромашна деца дошла су у великом броју у градски Дом дечје заштите, да прославе свој дечји празник са Претседником града Београда, господином Војином Ђуричићем, који се очински стара о њима. За 1000 деце најсиромашнијих београдских грађана било је спрењено 1000 пари џипела, чарапа, топлих џемпера, хлеба-колача и кесица са бонбонама. Ову обућу и топле ствари набавио је Акциони Одбор Зимске помоћи. — Четири стотине деце, која су збринута у градским породичним колонијама и у Дечјем Прихватишту, потпуно су обучена и за

њих су спрењени дарови и бонбоне. Ове године подарено је за 400 деце више него прошле године. Претседник Општине Господин Војин Ђуричић одрешно се је тако 1400 деце у Градском дому.

У 10 и по часова дошао је у Градски дом дечје заштите Претседник Општине г. Војин Ђуричић са својом супругом госпођом Вером Ђуричић. Деца-штићеници Отсека за дечју заштиту, већ обучена и одевена у нова одећа, дочекала су госте у аули Дома добродошлицом. Господина претседника и његову супругу поздравио је г. Слободан Видаковић, шеф Отсека за дечју заштиту. Присутни су били г. г. Д-р Угљеша Давидовић, директор

Штићеници Дома дечје заштите поздрављају претседника Београдске општине г. Војина Ђуричића и г-њу Веру Ђуричић

Мали штићеник Дома дечје заштите по традиционалном српском обичају „везује“ претседника Београдске општине г. Војина Ђуричића

Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић љуби малог штићеника Дома дечје заштите који га је „везао“

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
К

У одељења за Социјално и здравствено старање, Д-р Марија Гајић, референт дечје заштите, Д-р Реља Аранитовић, секретар Акционог Одбора Зимске помоћи, дечји лекари и целокупно особље Отсека за дечју заштиту. Господина Претседника везао је Дра-

Претседник г. Војин Ђуричић поклања школској деци ташне за школу, десно г-ђа Вера Ђуричић

Претседник г. Војин Ђуричић дели штићеницима Дома слаткише

Претседник г. Војин Ђуричић посматра игре које изводе мале штићенице Дома

ги Васић, сироче од 5 година. Деца збринута у породичним колонијама извела су врло леп програм од 15 разних тачака. Поред певања, свирања, ритмичких вежби, било је успешних рецитација. Сва деца примала су дарове, с којима се је Господин Претседник одрешио. Овој свечаности присуствовале су хранитељице, код којих су деца збринута. Господин Претседник упознао се је са сваком појединачно и саслушао је њихове жеље. Господин Претседник доделио је свакој породици у Београду, која има на збрињавању децу коју издржава Градско поглаварство, по један пакет са намирницама за Божићне празнике. Присутно је било и неколико хранитељица и хранитеља, који су већ усинили поверену им децу.

После свршене свечаности у аули Дома дечје заштите, дочекала су г-ђу Веру Ђуричић и г. претседника Војина Ђуричића штићеници Дечјег прихваташтва, сврстани у одељења по спратовима. Свако одељење засебно везало је господина претседника и свакипут морао се је г. претседник одрешити раздрагајој деци са даровима. У одељењу већих девојчица приказан је позоришни комад. Гости су још посетили просторије Дечјег диспансера, где су били спремљени дарови Зимске Помоћи, и почела подела сиромашној деци. Затим су у 12 часова напустили Дом.

Мали штићеници за време извођења забавног програма

Штићеници у Дечјем дому за време игре

Материнско удружење у Београду

Слава Удружења

Материнско удружење прославило је своју славу Св. Ваведeње 4 децембра о. г. у свом дому у улици Краља Милутина 62. Слави је присуствовала и Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга. Високу Гошћу је сачекала на улазу претседница Материнског удружења г-ђа Зорка Влајић, поздравила је и предала Јој букет свежих цвећа. У холу су Високу Гошћу сачекале потпретседница и чланице. Слави је присуствовала и г-ђа Вјера Перовић, супруга Краљевског Намесника г. д-р Перовића, почасна претседница Удружења. Претседника Београдске општине заступао је на овој слави градски већник г. д-р Милош Симовић. Били су присутни и претставници Министарства социјалне политике и народног здравља, Њ. Св. Патријарха, Университета, женских друштава.

Славски колач, по завршеном црквеном обреду, пресекала је Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга са претседницом и чланицама и са малим питомцима Удружења.

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга разгледала је изложбу женских радова и откупила неколико тих радова.

Рад и циљеви Удружења

Материнско удружење основано је на Материце, у децембру, 1904. Почело је рад врло скромним средствима. Чим је изабрана прва управа и примљена правила Удружења Београдска општина му је одредила сталну годишњу помоћ од 2.000 дин. и по 20 дин. месечно за свако дете које Општина упути у Дом. Тај први Дом отворен је 15 јануара 1906 у Студеничкој ул. бр. 34. У њега су примана деца сиромашних и болесних родитеља, када мајке нису у стању да негују и хране своје дете, деца без родитеља и старатеља, а у првом реду незаконито рођена деца, нарочито нахочад. Овде су негована и издржавана до своје 7 године.

Децу у дом упућивали су и приватни и власти из свих крајева предратне Србије.

Како је овај први Дом ускоро постао тесан и неудобан, Управа је изнајмила митрополитову кућу у Ресавској ул. бр. 90 са великом баштом, која је била нарочито погодна за децу. Дом је могао да прими нешто преко 20 деце, али је морао примити већ 1907 г. 42 деце.

Једног дана појавио се изненада у Дому Краљ Петар I, обишао све просторије и од то доба Дом ужива благонаклоност и помоћ целе Краљевске породице. Краљ Петар је неколико пута слао новчане прилоге, а из Двора су стизале често велике количине рубаља и намирница. За Дом се заинтересоваше богате београдске госпође, па и госпође чланова дипломатског кора.

Још 1908 године уступа Београдска општина 5000 кв. м. земљишта на углу улица

Краља Милутина и Војводе Миленка за зидање новог великог Дома Материнског удружења. Изабран је и први одбор за зидање Дома, који је почео са припремама. Али до зидања Дома није дошло услед разних препрека, а после су дошли балкански ратови и светски рат. И за време светског рата, под окупацијом, одржаван је Дом, највише старањем Београдске општине.

После светског рата Управа обнавља рад Материнског удружења са новим еланом. Тешке економске прилике намећу нове и теже задатке овом Удружењу. Све је већи број деце која не могу имати довољну материнску негу и исхрану, нарочито се стално повећава број нахочади. Здравствене прилике деце су врло рђаве. Материнско удружење смешта одраслију децу у склониште Друштва за заштиту деце, а многе даје под своје племенитим људима.

Доносе се нова правила по којима домовску заштиту могу уживати само деца до навршене треће године.

Покреће се поново питање зидања великог и хигијенског дома. Београдска општина поново уступа Материнском удружењу земљиште на углу Краља Милутина и Војводе Миленка улице за зидање Дома (3000 кв. м) и преноси тапију на Удружење. Обилно помогнута од државе, Београдске општине и племенитих добротвора грађана, Управа успева да подигне леп хигијенски Дом. Зидање Дома отпочето је 1925, а завршено 1926 године. Средином те године преселила су се деца из старог у нови Дом. Тада је постепено доведен и стручни персонал у Дом.

Стварањем овог Дома омогућен је плодни рад, са бољом организацијом и већим резултатима. Данас је ова хумана социјална установа тако лепо развијена и организована да служи као узор другим сличним установама.

Краљевски Дом помагао је свесрдно ову установу и после светског рата, а Њ. В. Краљица Марија примила се Високог Покровитељства и чини многа добротинства Дому Материнског удружења.

Министарство социјалне политике и народног здравља и Београдска општина сарађују са Управом овог Удружења и пружају јој стално потпору за остварење племенитих циљева.

Због знатно побољшаних хигијенских прилика и стручног надзора у Дому смањено се знатно mortalитет деце у Дому. Док је 1925 г. mortalитет износио 30%, 1929 год. износио је само 6%, а доцнијих година проценат mortalитета се каткад још смањивао.

Овај мали постотак mortalитета задивљује када се има на уму да се деца која се

www.примају у овај Дом налазе у врло рђавом стању. Једва 10% примљене деце могу се назвати нормалном. Има доста деце оболеле од туберкулозе и од наследног сифилиса.

Дом прима под свој кров првенствено одојчад, у другом реду децу до 3 године. Првенство имају нахочад, затим новорођенчад која су одмах после рођења изгубила мајку, па затим деца болесних мајки. Када мати са дететом на сиси нема ни крова ни издржавања, прима се дете заједно са мајком. Дом тако спасава баш ону децу која би без нарочите неге сигурно пропала.

Нажалост Дом располаже само са 100 дечјих постеља. Зато се Управа труди да свако дете, које се у Дому опорави и оздрави, смести под повољним условима ван Дома, да прими и спасе друго дете. Управа смешта спасену децу у добро ситуиране и племените породице као посвојчад. Пре смештања детета у неку породицу, Управа, преко свог стручног особља, испита прилике под којима ће дете живети.

Због недовољно места у Дому, Управа мора да одбије сваке године приличан број молби за пријем угрожене деце.

У Дому је сада заштићено просечно стално око 90 деце, 25 мајки дојиља са децом. Просечно годишње прође кроз Дом око 365 деце и око 150 мајки. Дом издржава и 20 ученица школе за неговатељице деце, која

се одржава у Дому. Свршене ученице ове школе стекну лепо знање и праксу и све се лако запосле после напуштања школе. Свака ученица проведе у школи по годину дана и добије теоријску и практичну обуку.

Управа је свој Дом ставила на расположење и лекарима, стажерима и студентима медицине ради обуке. Лекари који желе да се усавршавају на Дечјој клиници или у Заводу за здравствену заштиту матера и деце могу провести извесно време и у Дому Материнског удружења. Тако Дом утиче и на образовање наших будућих лекара. А у извесној мери служи као и школа за мајке.

Рад Материнског удружења, од самог његовог оснивања, заснован је на широким правим хришћанским моралним начелима, која су високо изнад конвенционалног морала савременог друштва, каткад и у сукобу са тим конвенционалним моралом. Основни циљ је заштита угроженог детета, без обзира како је оно дошло на свет. Ванбрачна деца су потпуно изједначена са брачном; чак се у извесним случајевима ванбрачној деци пружа првенствено помоћ, кад су нахочад, јер се сматра да су јаче угрожена. Сматра се да дете није криво за грехе својих родитеља и настоји се да се по могућности уклоне потпуно рђаве последице његовог несрећног рођења. Удружење се брине, колико може, да ванбрачна деца никад у животу и не сазнају за своје

Управа Материнског удружења

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Дом Материнског удружења у улици Краља Милутина број 62

порекло. Када их преда добрим људима као посвојчад, Удружење се стара да му ти људи потпуно замене родитеље. Чак је предузело корак код црквених власти да се у крштеницу таквом детету не уписује да је ванбрачно, него да се упишу као родитељи њи-

хови усвојитељи. Али у томе није досад успело. Исто тако је предузело мере да се измени закон о чиновницима у толико што ће се и усвојеној деци признати иста права као и рођеној, тј. право на додатак и на породичну пензију. Ни у том, нажалост, није досад успело.

Претседница Удружења г-ђа Зорка Влајић, која се на овом положају налази непрекидно од 1919 год., води ову установу са много пожртвовања и стручног знања све новим и новим успесима.

У Извршном одбору, који управља Домом преко стручног лекара-управника, налазе се и делегат Министарства социјалне политике и народног здравља и делегат Београдске општине.

Материнско удружење има своје одборе у Доњем Лапцу (Хрватска Бановина) и у Бачком Петровом Селу. Постоје и материнска удружења у Сарајеву и у Србобрану, која раде самостално на истим циљевима.

Б.

Споменик Милану Ракићу

На скверу испред „Српске Круне”, на углу Кнез Михајлове и Париске улице, подигнут је уметнички споменик нашем великом песнику Милану Ракићу. Бисту песникову израдио је г. Тома Росандић.

Ради подизања овог споменика образовано је пре годину дана нарочито друштво, да прикупи прилоге и побрине се за уметничку израду песникове бисте. Ово друштво је наишло на разумевање и леп пријем код грађанства, прикупило је врло брзо потребна средства и израдило и бисту и подножје за њу за непуну годину дана.

Свечано откривање споменика извршено је у недељу 3 децембра 1939 пре подне пред великим скупом грађана. Био је присутан велики број књижевника, претставника националних и културних удружења и песникових поштовалаца.

Претседника Београдске општине заступао је градски већник г. Миливоје Јевремовић.

Ова дирљива културна свечаност отпочела је око 11 часова. Отворио ју је својим говором књижевник

г. Драгиша Васић као претставник Српске краљевске академије наука. Г. Васић је рекао:

„Српски песник Милан Ракић са својих седамдесет песама ушао је у ред наших највећих песника. Његов је значај двострук: он је, по речима Скерлићевим, пружио српској књижевности стихове који су по облику и лепоти међу најсавршенијим у српској поезији. Непосредан, речит и природан он је дао стихове као у мрамору урезане који су „одјекивали звуком племенитог метала”. А затим, он је обновио стару родољубиву поезију и још једном потврдио како и она може да буде књижевна и уметничка. Његово родољубље, истоветно са народним, јесте саставни део његове душе која је била виша од других по осетљивости и нежној осећајности као и по томе што је осећала и допирала до највећих даљина и улазила у највеће дубине људске природе...”

Г. Сима Пандурозић, књижевник, у своме кратком говору нагласио је присну везу између песника Милана Ракића и његовог доба.

— Има скоро четрдесет година — рекао је г. Пандуровић — откако је овим улицама пролазио Милан Ракић. Било је то доба када је мала Србија, потцењивана од иностранства, била свесна свога историског позива, да би, после једне и по деценије, стекла оправдано признање Европе и света. Било је то време када су личне вредности почеле да се јављају на свима пољима јавног живота српског. Ракић је, несумњиво, био једна од тих вредности. Да — рећи ће се можда — али он је био само песник. То је истина. Па ипак, за мене бар, извесно је да то није само мала ствар. Јер, у пркос свему, права поезија јесте и остаје морална и духовна оријентација свога аутора, затим, једнога друштва, народа, и времена. Ракићеве песме биле су пре свега то. Читане са задовољством, памћене, оне су остале урезане у сећању и срцима омладине. Оне су, у беспрекорној форми, звучале племенитим осећањима без којих живот не би имао никаквог смисла. Његов лик, постављен на овој линији којом су дефиловале многе генерације загрејане идеалима, биће опомена на оно о чему је Ракић певао: на нераскидљиве везе века и завичаја...”

У име љубљанског Пенклуба и словенацких књижевника бисти Милана Ракића поклонили се г. д-р Франц Стеле. Он је истакао заслуге Милана Ракића не само за српску поезију но и за општу југословенску.

Претседник Академије наука и уметности г. д-р Александар Белић прво се захвалио у име Друштва „Милан Ракић” и Пен-клуба свима оним који су даровима и прилозима допринели да се подигне овај споменик; а затим је споменик Ракићев предао на

чување Поглаварству града Београда. У име Претседника општине споменик је примио г. Миливоје Јевремовић, градски већник.

Милан Ракић је био човек широке и дубоке културе, са необично развијеним уметничким квалитетима, не само песничким него и музичким, при-

рођене расне отмености, скроман и повучен, озбиљан и тих, али храбар и смео и у приватном и у јавном животу. Није се бојао да прими на себе тешке одговорности ради остварења националних циљева. Широкој публици је познат као фини песник, рафинирани естет. А ближим својим пријатељима и сарадницима познат је и као способан дипломата, смели и вешти национални револуционар и храбри војник. Помагао

Г. Сима Пандуровић говори

Градски већник г. Миливоје Јевремовић прима споменик у име Општине београдске

УНИВЕРЗИТЕТСКА

БИБЛИОТЕКА

је успешно нашу четничку акцију на Југу и као дугогодишњи конзул у српским крајевима Турске, и као шеф конзуларног одељења Министарства иностраних дела у Београду (од 1911 године).

Иако је као дипломатски чиновник на одговорном положају био ослобођен од војне обавезе, Милан Ракић је у првом балканском рату ступио у четнички одред Алимпија Марјановића као прост редов и борио се храбро у битци на Лисици. Одликован је златном медаљом за храброст, тада највишим одликовањем које је могао добити прост војник за личну храброст. Са првим војним одељењима сишао је на

Косово, на Гази Местан, који је опевао онако класичним стиховима.

Милан Ракић спада међу најизразитије претставнике предратне Србије, чија је интелигенција знала да сједини у себи и уметничке инспирације и способности стручних радника и храброст војника.

Београд ће зато са пијететом чувати његов споменик, који ће, поред тога што ће манифестовати признање једном великом песнику и националном раднику, служити и као извор инспирација будућим генерацијама за нова велика дела.

Један поглед на уметност Сташе Беложанског

10 децембра ове године у уметничком павилону „Цвијета Зузорић“, књижевник Драгиша Васић отворио је десету, јубиларну, изложбу познатог београдског сликара и сценографа г. Сташе Беложанског. Отворењу су присуствовали председник београдске општине г. Војин Туричић, управник београдског позоришта г. Милан Предић, амерички посланик г. Артур Блис Лајн, пољски г. Дембицки, румунски министар и професор универзитета г. Васпазијан Пела, командант Београда г. Костић — и читав низ угледних, старијих и млађих, личности из београдског уметничког, књижевног и јавног живота. Тим поводом „Београдске општинске новине“ доносе овај чланак о уметности г. Беложанског, из пера свог сталног сарадника за уметност.

Кад један уметник, у краћем или дужем периоду свог рада, свеједно, успе да приреди десет изложба, онда је то неоспорни доказ да је он, не само веома продуктиван и агилан, него још више, да му је успело да се афирмише и да заинтересује шире кругове уметничке публике. Ексклузиве, то значи да су његова дела приступачна публици и да у њима „има нешто“ што људе привлачи и као гледаоце на изложбе и као купце. Кад не би било тако, уметник заиста не би имао ни воље ни могућности да приређује даљне изложбе и баца паре на њихово организовање.

А будући се у случају Сташе Беложанског ради о тзв. „нашем уметнику“ и о тзв. „нашој публици“, то конкретно значи, да је неоспорно да му је успело, да у својим делима да основне карактеристике специфично наших мотива. И обичан човек, уметнички нешколован, тј. неупућен у тајне теорије уметности, кад стане пред неку слику, рецимо пејсаж, он чисто инстинктивно осети да ли та слика одговара његовим психичким предиспозицијама и оним мутним импресијама које је понео можда још из детињства, рецимо из свог род-

Сташа Беложански: Двориште Манастира Хилендара.

краја; ако одговара, она је лепа, она га привлачи и као гледаоца и као купца; ако не одговара, онда он крај слике пролази незаинтересован, она у њему не изазива никакве емоције, никаква сећања, она није лепа, она га неинтересује и он је неће купити.

Сликар који слика тако да у своја дела не уноси елементе који ће деловати емоционално, не само да је неуметник, јер у своја дела не уноси оно што је најбитнији елемент уметничког дела — емоцију —, него шта више неће ни моћи дуго да слика, јер његово дело

Сташа Беложански: Мотив из земуноског предграђа.

неће наићи ни на који одзив и он ће бити присиљен да га прекине.

Сташа Беложански ради, веома много ради, излаже више но и један наш уметник, познато је да поред моралних успеха на својим изложбама постизава редовно и лепе материјалне успехе, до своје непуне четрдесете године приредио је, ето, десет изложба, што је код нас, ако се не варам, рекорд, — и то су све јаки елементи доказа, да поновим и подвучем, да му је успело да нашим људима да оно за чим они осећају потребу; а то опет, упркос сваком теоретизирању, не може бити ништа друго, до оно што је рекао Драгиша Васић отварајући ову изложбу: „...српски начин гледања на ствари”.

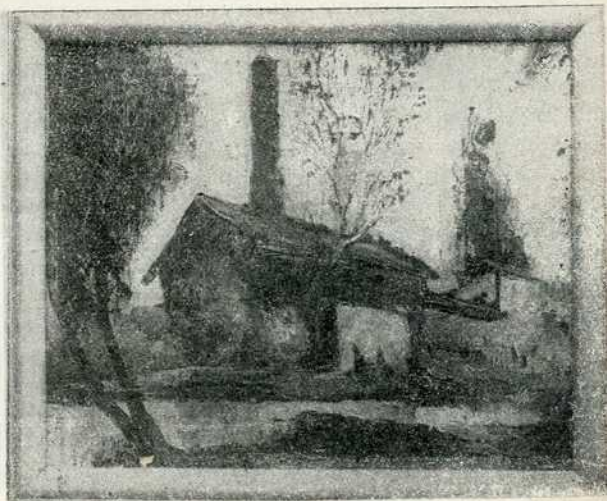
И заиста, ако се сликама Сташе Беложанског приђе без икаквих предубеђења, без намере да се теоретизира и да се микроскопском прецизношћу испитује у којој мери његово дело стоји или не стоји у складу са савременим сликарским стремљењима, заправо савременом уметничком модом, ако се не заступа становиште да је добро само оно што је модерно и у колико је модерно; ако се његовим сликама приђе, топло, непосредно и искрено, осетиће се и видеће се, да су на пр. сликарске лепоте Јужне Србије, сликарски толико обрађиване (сетимо се само изврских радова графичара Љубе Ивановића) — у њему нашле једног од својих најодушевљенијих, најлирскијих, најсрдачнијих, најнеизвештаћенијих и најприснијих сликарских интерпретатора.

Страшћу истинског уметника, оног за којег латинска узречица каже да се рађа рођењем, који осећа боју у свим њеним бескрај-

ним видовима: контрастима, преливима, стапањима, он је, прокрстаривши у неколико наврата на пр. скоро читаву Јужну Србију, дубоко осетио и талентовано дао читав низ слика са снажним личним печатом елегичне и егзотичне мистике јужносрбијанског пејсажа и изумирућих мотива примитивне архитектуре.

Немам намеру да овде опширно говорим о целокупном уметничком делу Сташе Беложанског, које је и многобројно и веома разнолико; за то ће бити прилике, ваљда, једном другом згодом. Желео бих да се само дотакнем, још једног питања. Већ цео низ година тврди се у нашим успутним уметничким критикама, да је Сташа Беложански, под утицајем свог сценографског рада у Народном Позоришту у Београду, запао у декоративност. То је неоспорна истина, и то вероватно увиђа и сам Беложански. Али, није питање у томе, него: да ли је то заиста тако велики негативум слике као уметничког дела, као што се то обично тврди кад је реч о томе.

Потребно је да на ово питање одговоримо без икаквих теоретских предубеђења, без обзира на помодне правце, незамућеном логиком и искреном емоцијом. Пођимо од основних појмова. Шта је то слика? Несумњиво објект који служи украшавању зидова дане просторије. Дакле: декоративни предмет. И као што се књиге: песме, драме, романи итд., не пишу за то да би звани и незвани имали прилике да развијају овакве или онакве теоске критичке конструкције, него за то да врше једну одређену функцију, да делују кроз емоцију на мозак, (а то деловање, опет, треба да буде социјално), тако се исто ни слике не сликају да би звани и незвани имали прилике да доказују да ли су им познати „путеви модерне уметности”, нити да се на том послу вежбају писати; него за то, да слика изврши ону функцију која јој је намењена већ толико и толико милиона година; да буде украс, де-

Сташа Беложански: Предграђе Београда на обали Дунава.

кор. То је једино логика, а све остало су теоретске конструкције.

Питање је, да ли је икад ико купио слику да о њој теоретизира, уместо да је окачи о зид. На ова питања која су овде екстремистички изведена, потребно је одговорити само искрено и поштено, па да тај толико понављани приговор уметничком делу Сташе Беложанског, добије сасвим другу, много блажу форму, него што је до сада имао.

А, нота бене, не треба сметати с ума најизразитији декоративни карактер италијанског ренесансног сликарства. Па рококо; па барок; па бидермајер итд... итд.

Није и не би смело бити питање у томе, колико је неко модерниста и колико није; колико је неко декоративан и колико није, него; колико је таленат и у колико је свако дао свој занат; како и на који начин види ствари око себе и како и на који начин их сликарски објективизира; — коначно: како његове слике делују.

Кад је говор о Сташи Беложанском, онда је прилично јасно, да се већ при доста површном погледу на његово дело мора доћи до закључка да оно одаје једну немирну, устрепталу и искрену уметничку нарав, која се солидно изградила и која још увек тражи саму себе и свој израз.

Колико је он на пр. у цртежу прецизан и јасан то се најлепше може видети на фотографијама његових дела, које све од реда делују као најсолидније простудиране графике, а у колориту, особито у смеђе-жута-цр-

венкастим тоновима, Беложански је управо недостижан. Тако колористички третирана атмосфера, првенствено на његовим мотивима из Свете горе, чини заиста неизбрисив утисак дубоко побожне атмосфере и није чудо да су та дела онолико одушевила баш оне који ту атмосферу најбоље познају; — саме свештенике и наше најбоље познаваоце српске средњовековне уметности и архитектуре, најбоље очуване у манастиру Хилендар, којег је Беложански највише и сликао.

На овој својој, јубиларној, изложби Сташа Беложански је изложио 104 радова из разних периода свог стваралаштва — и на тај начин омогућио ретроспективни преглед целокупног његовог дела. Изживљавајући се, тако рећи искључиво, у пејсажу (поред неколико marina на овој изложби налазе се само једна мртва природа и један интерјер, без и једног портрета) — Сташа Беложански је, дотакавши се разних модернизма изградио један слој скоро сасвим изграђени лични, поетични, стил, са живахним топлем, местимично распеваним колоритом, са јасно маркираним изворима светла, са богатим контрастима и, скоро академски, простудираним цртежима. Из његових слика јасно се види управо виртуозна лапидарност и сигурност уметникове кичице; оне својом ненаметљивошћу и солидношћу одају уметника који ће и даље напредовати и који ће нам приредити још много пријатних изненађења.

Звонимир Кулунџић

Изложба немачке књиге у Музеју Кнеза Павла

Репрезентативна изложба немачке књиге приређена је у Београду, у Музеју Кнеза Павла, од 9—18 децембра 1939, а продужена је још неколико дана због великог интересовања публике. Изложба је врло добро организована. Обухватила је, у главном, уметност (нарочито штампарску уметност), науку и књижевност. Изложено је око 4.000 свезака. Дат је преглед свега онога што је штампано у Немачкој од међународног значаја. Поред књига било је изложено и око 100 репродукција у боји слика чувених немачких сликара из прошлог века. Изложени су и рукописи великих људи, неколико старих рукописа од високе историјске вредности, старе географске карте и стари грбови. Од интереса су и уметнички луксузни повези старих књига.

Изложба је отворена на необично свечан начин у Музеју Кнеза Павла 9 децембра пре подне. Свечаном отворењу су присуствовали: Њ. Кр. Вис. Кнез

Намесник, Краљевски Намесник г. д-р Раденко Станковић, Претседник Сената г. д-р Антон Корошец, Претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић са министрима, претставник Њ. Св. Патријарха, претставници Београдске општине, свих већих научних и књижевних установа, претставници Немачког Рајха, неколико чланова дипломатског кора, директор Музеја Кнеза Павла г. д-р Милан Кашанин и више наших познати: књижевника и јавних радника.

Немачки посланик на нашем Двору г. Виктор фон Херен узео је први реч и захвалио Њ. Кр. Вис. Кнезу Намеснику на присуству и на интересовању за ову изложбу, као и Краљевској влади на предусретљивости и потпори која је указана организаторима изложбе. Каже да ће приређивачи ове изложбе ставити на расположење југословенском Министарству просвете један део научне грађе са ове изложбе ради раздвајања појединим књижицама у Југославији.

Задатак ове изложбе јесте, — рекао је г. фон Херен — да пружи слику умнога рада нове Не-

WWW.UNILIB.RS

мачке, да покаже са колико се пуно љубави и преданости у Немачкој труде да и својну опрему књиге доведу у склад са њеним садржајем.

Наравно овде је дат само општи преглед. Обрађена је нарочита пажња на лепу књижевност, а код научних дела на медицину, технику и пољопривреду.

Г. Фон Херен је на завршетку рекао:

„Али књига је уједно ненадмашан посредник за стварање веза између умног живота појединих народа; она је мост преко кога народ налази пут ка упознавању и схватању другог народа. Радујем се што се дала могућност да се нарочито богато опреми баш оно одељење ове изложбе у коме се приказују умни односи између Немачке и ове земље изражени књигом. Још од времена једног Гетеа и једног Грима, једнога Вука Караџића и једнога Копитара, у првом је реду књига играла одлучујућу улогу у тим односима, па је, после извесних раздобља застоја, и у најновије доба опет дошла до тог некадањег значаја. За доказ тога могу данас да саопштим да је награда Немачке академије за научно доприношење односима међу народима на умном пољу, награда која се ове године први пут додељује, досуђена југословенској држављанки г-ђи Катарини Јовановић, а за њен немачки превод од најлепших дела југословенског песништва, Његошевог „Горског Вијенца“.

Нека ова изложба допринесе томе да сарадња на пољу умног рада између Немачке и Југославије буде све тешња, за добро једне и друге земље и нека својим југословенским одељењем послужи посетиоцима изложбе као доказ да та сарадња на умном пољу почива на старославној традицији“.

Професор г. д-р Херберт Геземан одржао је на српско-хрватском језику лепо предавање о значају, смислу и садржају ове изложбе. Г. Геземан се нарочито задржао на оном делу изложбе који служи узајамном упознавању југословенског и немачког народа.

„Ту је, на пример, — рекао је г. Геземан — чувена збирка грбова старих илирских земаља и породица, посвећена цару Фердинанду IV: кад видите све оне грбове искренуће пред Вашим очима цело витешко доба ускочко, доба мачева и старих пергамената. Или препустите се вођству старих немачких путописаца кроз овај стари, трагични, но ипак Божјом милошћу обасјани Балкан. Нема бољих „калауза“, као што би се онда рекло граничарским језиком, од ових Герлаха, Бузбека, Курипешица... или већ новијег италијанског опата Фортиса. Мислим да није претерано кад додам: и овај опат Фортис, његово путештвије кроз „Морлаклук“ и публикације „Хасанагинице“ ће би било у стању да европском свету покаже лепоту југословенских народних песама, да није Гете узео ово ремек дело народне поезије у своје благословене руке. То није само чисто естетска ствар, то има и важне политичке последице. Доказати светску вредност неке народне културе, значи доказати и политичку вредност тога народа. Од Гетеове „Хасанагинице“ до Ранкеове политичке историје тога истога народа и до Ранкеове одбране политичких захтева тога народа у време Бечког конгреса, то је само један корак.

Ако се ми, Немци и Југословени, данас знамо имамо то да захвалимо темељном раду ових неимара немачко-југословенског разумевања. И ако хоћемо да продужимо и продубимо тај неопходно потребни задатак у корист наших народа, онда ћемо зидати на овој старој гетеовској традицији, онда ћемо данас наставити рад тамо где је Јакоб Грим затворио чувену четврту књигу својих „Малих списа“, посвећену скоро сву југословенским темама. Пред аутографима и књигама Хердера, Гетеа, Грима, Ранкеа, Талфијеве, Рељковића, Доситеја, Водника, Трубара, Копитара, Прерадовића, Јагића, Миклошића, Јиречека и толико других, надаћемо се вољом за даљи труд око упознавања вредности југословенске националне културе и око проширења овог знања у немачком народу и помоћу немачког језика у целом свету.

За доказ да ми и у најновијем времену радимо даље на овом послу, указујем само на пет књига скоро изданих: на историску драму немачког песника Роберта Вега „Ди Немањиден“, коју је издало Берлинско немачко-југословенско друштво „на нови немачки превод „Горског Вијенца“ од Катарине Јовановић са предговором Павла Поповића, на немачки превод приповедака Ива Андрића од нашег изврсног зналаца српско-хрватског језика д-р Шмауса, на ново издање српских народних песама код „Инсел — Ферлага“, и — допустите ми ову нескромност — на моју „Божанију“. Ове су књиге на најбољем путу ка ширим слојевима немачке читалачке публике, а — морате признати — избор је, истина, сасвим случајан и зависан од случајне продукције немачких издавача, но ипак: Немања и стари Срби, Црногорци и Владика Рада, Бошњаци, Ива Андрић, јунаци народне поезије и јунаци светског рата и албанске голготе добро су друштво и примери чојства и за нас Немце“.

Министар просвете г. Божа Максимовић говорио је о значају изложби књига уопште, осврћући се нарочито на значај ове изложбе за међусобно упознавање и духовно зближавање немачког и југословенског народа и за продубљивање добрих суседских односа. Захваљује у име наше државе Немачком Рајху и његовим извршним организаторима ове изложбе.

Њ. Кр. Еис. Кнез Намесник отворио је изложбу и честитао немачком посланику г. фон Херену. Затим је са својом свитом разгледао целу изложбу.

Особито интересовање посетилаца ове изложбе изазивала је дворана у којој су изложена дела која сведоче о присним немачко-југословенским духовним везама у прошлости; у тој дворани се налазила биста Гетеова и слика Вука Караџића, два велика творца ових веза.

Поред писама Вука Караџића, Јакова Грима, Хердера, Копитара и др. ту се налазио и оригинални рукопис Ранкеове „Историје српског устанка“, коју је Ранке писао према Вуковим подацима. Изложена је и карта Србије, коју су заједно цртали Вук и Ранке.

Од особите су вредности ова дела — стари примерци књига, слика, географских карата и рукописа — која је изложила бечка Народна библиотека:

Грб Цара Душана, из збирке Станислава Рупчића која садржи грбове илирских земаља и породица.

Приложена копија је узета са оне копије коју је 1644 године босански племић Марко Скоројевић послао надвојводи Фрањи Фердинаду, најстаријем сину цара Фердинанда Трећег, где је у посети изразио своју жељу да надвојвода војском ослободи ове земље турске власти.

Повез књиге из 1563 године у стилу немачког ренесанса са сликом словеначког црквеног реформатора Приможа Трубара. Прва страна једног примерка превода Аугзбуршког евангелистичког еванђеља од 1530 који је изашао у Тибингену 1562, а преведен с латинског и немачког на словеначко-хрватски.

Повез књиге из 1563 у стилу немачког ренесанса са сликама словеначких црквених реформатора Стјепана конзула Истринина и Антона Далмата.

Јоахн Готфрид Хердер (1744 до 1803): писмо од 5/XI 1798 упућено бечком културном историчару Јозефу Фридриху барону фон Рецеру. Из писма се види како је овај велики немачки писац и мислилац високо ценио тада умрлога југословенског филолога и историчара Ђорђа Даничића, за чију се научну заоставштину Хердер свестрано распитује желећи да је сачува.

Јаков Грим (1785—1863): писмо упућено бечком слависти Бартоломеу Копитару у коме се, између осталог, распитује за југословенске речи „мима“ и „клизмо“.

„Хрват“, колорисани бакорез из дела д-р медицине Б. Хакета, — опис и слике југозападних

и источних Лужичких Срба, Илира и Словена од Јадранског Мора до Понта... са десетогодишњег путовања и четрдесетогодишњег боравка у тим крајевима” (Лајпциг 1801).

„Хрватица“, колорисани бакорез, из истог дела.

Изглед града Шапца, дрворез из немачког првог издања (изишло у Нирнбергу, Антон Кобергер, 1493) познате светске кронике од Хартмана Шедела. Овај инкунабел је цењен нарочито због својих многобројних дрвореза за које су цртеже радили нирнбершки мајстор Михаел Волгемут, учитељ Албрехта Дирера, и Вилхелм Флајденбург.

Изглед Петроварадина, цртеж пером из збирке слика Леополда Франка Розенфелда. То су топографске слике логора и борби царског генерал-фелдмаршала принца Еугена Савојског из његових похода против Турака у годинама 1697, 1698 кроз данашњу Југославију.

Изглед Земуна са Београдом у позадини. То је колорисани бакорез из дела Народне ношње Мађарске, Хрватске, Славоније и Баната — које је цртао и резао Франц Јашке по моделима (Беч 1821 године).

Мапа Србије и Босне, исечак из мапе југоисточне Европе од Левунуса Кулзуса (Нирнберг 1596). Мапа је израђена у величини од 135 сантиметара ширине и 56 сантиметара висине и рађена у баку. Мапа је рађена из тичије перспективе, као што је тада био обичај и садржи грбове дотичних зема-

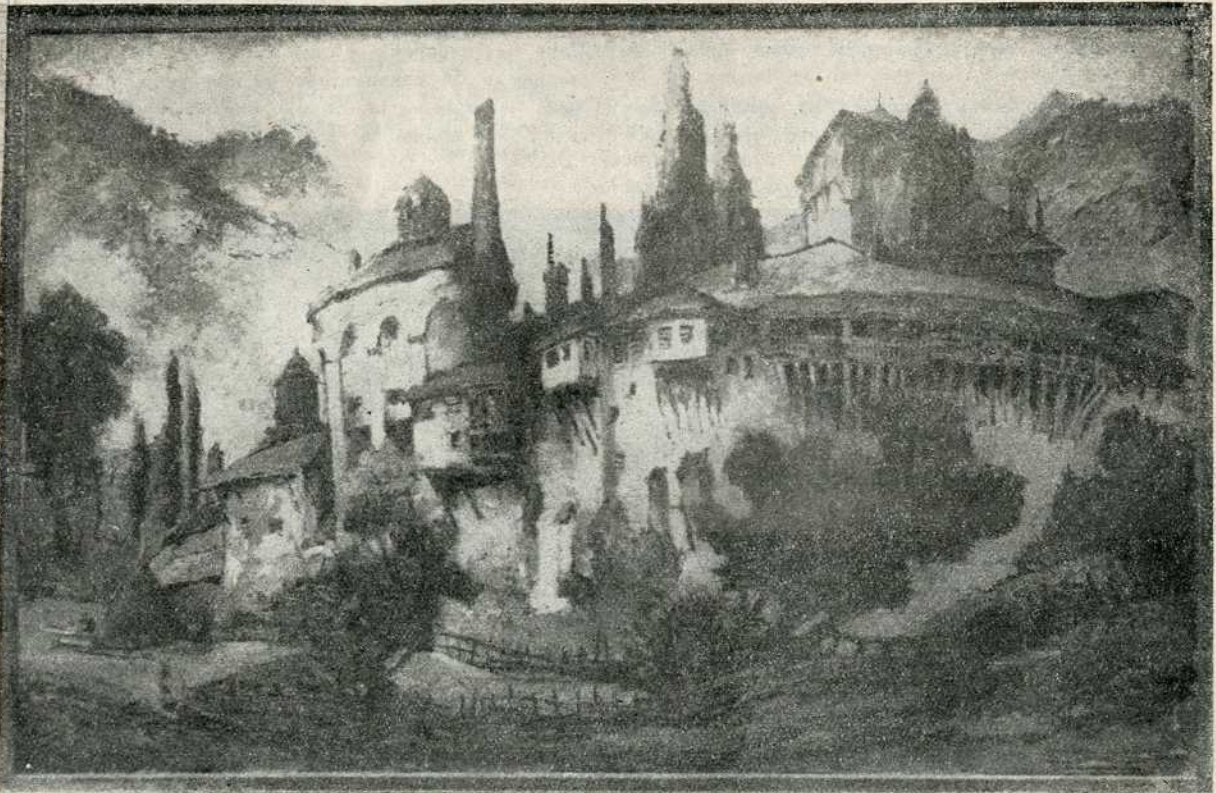
Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле на Изложби немачке књиге

WWW.UPIP.BS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ља и податке о привредним односима и историским догађајима. Мапа је уникат.

Мапа Далмације и Босне, из латинског дела: „Relatio status Ottomanicae domus quae officialium constitutionem serviendiquae condicionem concernit“ од Николе Матије грофа Илијановића. Мапа је израђена у бакуру, дело је посвећено цару Леополду II, а штампао га је г. 1679 бечки дворски штампар Јохан Кристоф Космеровијус. Оно обрађује турску државну управу, нарочито војну.

Од осталих дела из југословенско-немачке дворане привлачила су пажњу: Оригиналан патент-владике (како тамо стоји) Арсенија Чарнојевића о насељавању Срба у Мађарској од 17 новембра 1689; Привилегије за Илирски народ (оригинални тисак) од Леополда I, Јосифа I и Карла VI, и то: од 6. априла 1690 год., 21. августа 1690, 7. августа 1705, 2. августа 1713 и 10. априла 1715; „Част Војводства Крањског“ од Јована Валвасора (Љубљана 1689); познати Фортисов путопис по нашим земљама и др.

Сташа Беложански: Јужна страна Манастира Хилендара
(Са изложбе у Уметничком павиљону „Цвијета Зузорић“)

У
Н
И
В
Е
Р
С
К
И
У
Н
И
В
Е
Р
С
Т
Е
Т
С
К
И
У
Н
И
В
Е
Р
С
Т
Е
Т
С
К
И

Одлуке Државног савета

Продавац трошаринских предмета има право на повраћај наплаћене општинске трошарине кад извози изван општ. реона робу на коју му је била наплаћена та трошарина.

У пресуди Државног савета бр. 19389/38 од 2 марта 1939 год. заузето је напред означено становиште при расправљању следећег случаја: „Ожалбеном пресудом Управног суда у Скопљу поништено је решење Вардарске финансијске дирекције од 17 новембра 1936 год. бр. 54141/V. Овим пак решењем било је поништено решење градског поглаварства у Скопљу од 30 септембра 1936 год. бр. 38646, којим је садашњи жалилац одбијен од тражења да му се врати сума од 20890 дин. плаћена на име општинске трошарине на предмете увезене у трошарински реон Скопља од 1931 до 1936 год., а затим извезене из Скопља. У ожалбеној пресуди Управног суда је наведено да би у овом случају у принципу могло бити места повраћају плаћене трошарине по чл. 53 Правилника о градској трошарини општине града Скопља (одобреног решењем Министра финансија бр. 1748 од 28 марта 1935 год.) у вези са чл. 29 Закона о државној трошарини, али под условом да се претходно испита и утврди да ли је повраћај тражен баш на ону исту робу на коју се је платила трошарина. Како пак овде према становишту Управног суда нису учињени никакви покушаји за утврђивање идентитета увезене и извезене робе, то је Управни суд напредутом пресудом решење Финансијске дирекције поништио по чл. 26 Закона о Државном савету и управним судовима.

У жалби противу пресуде Управног суда заинтересовани је навео да је идентитет робе о којој је реч утврђен од трошаринских органа Градског поглаварства у Скопљу и да су овде испуњени сви услови за повраћај плаћене општинске трошарине, па моли да се пресуда Управног суда поништи.

Државни савет, пошто је проучио жалбу, ожалбено пресуду и остале акте који се на овај предмет односе, нашао је:

Према чл. 53 напред наведеног Правилника о градској трошарини наплаћена градска трошарина враћа се сопственику робе у сваком оном случају када се враћа и државна трошарина. Ову одредбу садржи и чл. 7 Правилника од 9 јула 1930 год. бр. 50603 III за извршење одредаба о бановинској и општинској трошарини. У чл. пак 27 Закона о државној трошарини одређено је да ће се продајцима трошаринских предмета, за које је плаћена трошарина (државна) кад ове извезу у иностранство вратити плаћена трошарина, а према чл. 29 истога закона повраћај о коме је реч може се тражити само у року од шест месеци од дана на царинарници извезене робе. Из ових прописа произлази да се градска трошарина на-

плаћена од продаваца трошаринских предмета приликом увоза у трошарински реон града Скопља има овима вратити, ако исту робу на коју су трошарину платили извезу из трошаринског реона Скопља и ако затраже повраћај те трошарине у року од шест месеци од дана извоза.

Из акта овог предмета се види да је заинтересовани поднео Градском поглаварству у Скопљу писмену претставку (заведену код тог поглаварства 2 јуна 1936 год. под бр. 38646) у којој је изнео да је отворио радњу у Београду, за коју ће преносити робу из његове радње у Скопљу, на коју је робу платио прописану општинску трошарину у Скопљу. Како ће му и у Београду на ову робу бити наплаћена градска трошарина, то је молио да Градско поглаварство у Скопљу пошаље свог органа „ради прегледа те робе“ па да му се трошарина плаћена у Скопљу врати. По овој претставци Град. поглаварство у Скопљу одредило је (под напред наведеним бројем и датумом) да контролор трошарине са два трошаринска органа прегледа робу у питању и изведе обрачун наплаћене општинске трошарине, па да по том под трошаринском контролом заинтересовани извезе робу из трошаринског реона Скопља. Ту је било наређено да одређени органи потраже од молиоца да поднесе све признанице о плаћеној трошарини на означену робу и утврде да ли заиста иста одговара тим доказима. Из поменутог акта бр. 38646 види се да су одређени органи трошаринског отсека Град. поглаварства у Скопљу поднели 26 јуна 1936 год. извештај том отсеку у коме наводе да су према наређењу од 2 јуна 1936 г. изашли на лице места, у радњу фирме, извршили преглед разне робе коју фирма шаље за Београд и „сравнили са трошаринским признацима по којима је на поменутој робу наплаћена трошарина,“ а да је у њиховом присуству роба спакована и спрозедена до извозне станице Хајдар-Баба. Овом извештају приложили су списак прегледане робе из кога се види да је овде у питању износ од 20890 дин. плаћен на име општинске трошарине.

Према томе овде су испуњени сви услови за повраћај спорне градске трошарине наплаћене приликом увоза робе у питању у трошарински реон града Скопља, јер је према изнетом од Градског поглаварства утврђено да је заинтересовани извезао ону исту робу на коју је платио трошарину у Скопљу, а повраћај је тражен пре извоза. Стога не стоји налаз ожалбене пресуде Управног суда да овде није утврђен идентитет увезене и извезене робе, па према томе Управни суд није правилно поступио када је са тог разлога ожалбеном пресудом помен. решење Финансијске дирекције бр. 54141/V поништио као непотпуно по чл. 26 Закона о Државном савету и управним судовима.”

Повраћај градске трошарине наплаћене на трошарински предмет извезен из градског реона мора се захтевати у строгом року од шест месеци после извоза.

Ово становиште је заузето у пресуди Државног савета бр. 27633/38 од 27 септ. 1939 год., при пресуђењу следећег случаја:

„Жалилачка фирма је тражила од Градског поглаварства у Новом Саду повраћај градске трошарине наплаћене на количине житарица, које су по преради биле извезене из реона односне општине. Ово тражење је било одбијено одлуком Поглаварства од 1 јуна 1937 год. бр. 27916/37 са разлога што се узело да је, с обзиром на чл. 65 Закона о државној трошарини, застарело право фирме на повраћај плаћене трошарине, будући да је од момента плаћања трошарине на робу, доцније извезену из општинског реона, на до захтева за повраћај трошарине протекло више од шест месеци. Ову одлуку Поглаварства, по жалби фирме, потврдила је Дунавска финансијска дирекција својим решењем од 10 септембра 1937 год. бр. 213273, истичући и она застарелост фирминог потраживања повраћаја односне плаћене трошарине. Фирма је против Другостепене одлуке управне власти поднела тужбу Управном суду у Београду, који је својом ожалбеном пресудом ту тужбу одбацио нашавши да, с обзиром на чл. 7 Правилника за извршење одредаба о бановинској и општинској трошарини, има места примени чл. 65 Закона о државној трошарини у погледу фирминог потраживања повраћаја наплаћене градске трошарине и да је по том пропису то потраживање застарело и као такво правилно одбијено. Против ове пресуде је фирма изјавила жалбу Државном савету истичући њену незаконитост и тражећи њен поништај, јер налази да се чл. 65 пом. закона не може уопште применити на њено тражење, које се односи на повраћај трошарине правилно наплаћене на робу доцније извезену у прерађеном стању, док односни пропис говори о повраћају погрешно или више наплаћене трошарине, а да ниједан од тих случајева није овде у питању.

Проучивши жалбу, ожалбену пресуду и остала акта спорног предмета, Државни савет је нашао:

У члану 7 Правилника о бановинској и општинској трошарини предвиђено је, да ће се наплаћена бановинска и општинска трошарина вратити сопственику робе у сваком оном случају, када се враћа и државна трошарина. Постоји, дакле, изречан пропис који у погледу повраћаја наплаћене бановинске и општинске трошарине упућује на примену одговарајућих прописа о повраћају државне трошарине, који су садржани у закону о државној трошарини. У чл. 27 овога закона је речено, да произвођачима и продајцима трошаринских предмета за које је плаћена трошарина, кад ове извезу у иностранство, вратиће се плаћена трошарина; а у чл. 29 истог закона је предвиђен рок за ово тражење повраћаја, на име, по том пропису, повраћај плаћене трошарине може се тражити само у року од шест месеци од дана на царинарници извезене робе, а тражење повраћаја трошарине после означеног рока одбациће се. Извоз робе ван бановинског или општинског реона, на коју је била наплаћена бановинска односно општинска трошарина

је са извозом робе у иностранство, на коју је била наплаћена државна трошарина. Зато, а с обзиром на цитирани чл. 7 пом. Правилника о бановинској и општинској трошарини, и последице извоза робе ван бановинског односно општинског реона морају бити истоветне са оним које позлачи извоз робе у иностранство, тј. и за сопственика робе који је платио бановинску или општинску трошарину, па ту робу извезао ван бановине односно општине, настаје право да тражи повраћај оне наплаћене трошарине, као и обавеза да захтев за остварење тога права учини у строгом року од шест месеци рачунајући од дана извоза робе, у каквој је ситуацији и сопственик робе извезене у иностранство, на коју је био платио државну трошарину, (чл. 27 и 29 Закона о државној трошарини и чл. 7 Правилника о бановинској и општинској трошарини).

Према томе, и независно од чл. 65 Закона о државној трошарини, који за повраћај погрешно или више наплаћене трошарине предвиђа строги рок од шест месеци, жалилачка фирма морала је, с обзиром на чл. 27 и 29 Закона о државној трошарини у вези са чл. 7 Правилника о бановинској и општинској трошарини, да учини свој захтев за повраћај односне градске трошарине наплаћене на робу извезену ван градског реона у строгом року од шест месеци, рачунајући од дана када је настао овај основ (извоз робе) на коме је њено право било засновано. Међутим, неспорно је да је она тај рок пропустила а тиме је њено право због застарелости угашено.

Стога је овом пресудом а сходно смислу §§ 591, 604 и 607 Законика о судском поступку у Грађанским парницама у вези са § 58 Закона о пословном реду у Државном савету и управним судовима одбацио жалбу као неумесну, а пресуду управног суда потврдио.”

О томе пресудом у препису известити парничке стране преко Управног суда.

Вино, ракија и др. подлеже наплати бановинске трошарине приликом увоза у атар Општине града Београда, а ако, после тога, буду извезени у други атар, трошарина се неће поново наплаћивати него ће се извршити обрачун између власти првог и другог атара.

Ово становиште је заузето у пресуди Државног савета бр. 16093/38 од 2 октобра 1939 год. којом је расправљен следећи случај:

„Оспореним министровим решењем оснажено је напред наведено решење Краљ. банке управе Дунавске бановине, којим је одређено да тужилац плати бановинску трошарину за 2269 лит. вина извезеног ван трошаринског реона града Београда и у том решењу Министар је нашао да је тужилац дужан да ову трошарину плати према одредбама чл. 3 Уредбе о висини, начину убирања и контроли при наплати бановинске трошарине на вино и ракију, пошто се у конкретном случају има узети да је вино у питању продао непосредно потрошачу.

У тужби противу министровог решења тужилац је навео да је исто решење противно закону, пошто он није дужан да плати бановинску трошарину на

вино у питању ни према чл. 3 напред наведене Уредбе, нити по коме другом пропису. Молио је да се оспорено решење поништи.

Државни савет, пошто је проучио тужбу, оспорено решење, министров одговор на тужбу, одговор Краљ. банске управе Дунавске бановине и остале акте, који се на овај предмет односе, нашао је:

Према чл. 2 Уредбе о висини, начину убирања и контроли при наплати бановинске трошарине на вино и ракију од 23 новембра 1934 године бановинска трошарина код точилаца пића на ситно наплаћиваће се на вино и ракију, када се на суд са ракијом и вином стави славина ради продаје (точења). По чл. 3 исте Уредбе бановинска трошарина на вино и ракију код точилаца пића на велико наплаћиваће се, када вино или ракију продају (отуђе) непосредно потрошачу. У чл. пак 5 поменуте Уредбе одређено је да ће се у местима преко 50.000 становника бановинска трошарина на вино и ракију наплаћивати одмах при уносу у реон дотичног места, а по прописима за наплату општинске трошарине у дотичном месту. Најзад чл. 7 исте Уредбе прописује да произвођачи вина и ракије не плаћају бановинску трошарину, изузев ако су истовремено и точиоци пића на ситно или на велико.

Из чл. 2, 3 и 5 произлази да се трошарина у питању у колико њена наплата није искључена чл. 7 различито наплаћује према томе да ли се она наплаћује у местима испод 50.000 становника или пак у местима преко 50.000 становника. Ако је у питању место испод 50.000 становника, бановинска трошарина на вино и ракију наплаћује се по чл. 2 и 3 пом. Уредбе дакле када се на суд стави славина ради продаје (точења) ако је у питању точилац на ситно, односно, ако је у питању точилац на велико, када пиће прода непосредно потрошачу. Ако је пак у питању место преко 50.000 становника бановинска трошарина на вино и ракију наплаћује се одмах при уносу у реон дотичног места, без обзира да ли је у питању точилац на ситно или на велико и да ли ће се пиће продати непосредно потрошачу. При извршењу пак ове наплате прописи за наплату општинске трошарине у дотичном месту меродавни су у колико регулише саму наплату, а не и у колико предвиђају могућност одлагања плаћања трошарине уносом у трошаринско сместиште, пошто се у том случају бановинска трошарина на вино и ракију не би могла наплатити „одмах при уносу у реон дотичног места,” како то тражи чл. 5 наведене Уредбе. У погледу пак наплате бановинске трошарине на вино и ракију у трошаринском реону Општине града Београда постоје изричито прописи у Уредби о бановинској трошарини града Београда од 21 маја 1930 године. По чл. 2 и 3 те Уредбе пиво, вино, ракија и др. подлеже наплати бановинске трошарине приликом увоза у атар Општине града Београда, а по чл. 5 исте Уредбе при извршењу наплате ове трошарине примењиваће се у погледу саме наплате Уредба о општинској трошарини града Београда. А ово је сагласно и са чл. 21 поменуте Уредбе од 23 новембра 1934 године у коме се предвиђа и регулише случај где је извесна количина вина или ракије са бановинском трошарином плаћеном на територији једне бановине потрошена на територији дру-

ге бановине. Тј. ако се вино или ракија унесе у место преко 50.000 становника и на њих одмах плати бановинска трошарина, па по том изведе и потроши у другој бановини, бановине ће се међусобно обрачунати а трошарина се не сме по други пут наплатити у месту потрошње.

У конкретном случају тужилац је у 1935/36 години извезао ван трошаринског реона града Београда 2269 литара вина. Па како тужилац као точилац пића није ослобођен плаћања бановинске трошарине на вино и ракију (в. чл. 7 поменуте Уредбе од 23 новембра 1934 године), то је с обзиром на напред изложено на означену количину вина било места наплати бановинске трошарине још при уносу у реон града Београда. Па како тада при увозу та трошарина није била одмах наплаћена већ остала под контролом трошаринске општинске власти у приватном сместишту тужиоцем, то је тражење наплате бановинске трошарине на означену количину вина у складу са чл. 5 и 7 цитиране Уредбе од 23 новембра 1934 године, стога је и тужба неумесна.”

Не може бити повраћаја градске трошарине на предмет потрошен у градском реону.

Ово становиште је заузето у пресуди Државног савета бр. 7470 од 9 новембра 1939 год., којом је расправљен овај случај:

„Жалилачка штамарија тражила је од Градског поглаварства у Суботици повраћај трошарине наплаћене јој на увезену ротациону хартију а извезену у виду штампаних новина. Општина је одбила ово тражење позивајући се на чл. 22 своје Уредбе о општин. трошарини који предвиђа повраћај плаћене трошарине само у случају ако по свакој пошиљци износ трошарине прелази 200.— динара, а да је у спорном случају износ трошарине по појединачним пошиљкама увек био испод 200.— дин. И Банска управа као виша власт са истих разлога потврдила је првостепену општ. одлуку а жалбу одбацила. Управни суд у ожалбеној пресуди, поводом тужбе жалилачке фабрике, стао је на то исто становиште, да повраћаја може бити само ако је трошарина по свакој пошиљци износила преко 200.— дин., зато је у том погледу потврдио решење управне власти, али га је делимично поништио само утолико што је управна власт, и поред навода жалилачке фирме о томе, пропустила да утврди да ли су у извесним данима — недељама и празницима — постојале пошиљке са трошарином преко 200.— дин. Жалилачка фабрика подноси жалбу против пресуде истичући њену незаконитост у оном делу где је заузето становиште да може бити повраћаја трошарине само у колико трошарина по свакој пошиљци износи преко 200.— динара.

Пошто је проучио жалбу, ожалбену пресуду и остале акте овог предмета Државни савет је нашао:

По чл. 22 Уредбе о општинској трошарини града Суботице трошаринска роба на коју је плаћена трошарина може се извести из трошаринског реона са правом на повраћај плаћене трошарине, ако по свакој пошиљци износ трошарине прелази 200.— динара. Према овој одредби признаје се право на повраћај плаћене трошарине на ону трошаринску робу

на коју је при увозу у трошарински реон плаћена градска трошарина, па затим та трошаринска роба извезена из трошаринског реона. У спорном случају увезена је ротациона хартија, и на озу робу плаћена је трошарина, а извезене су нозине. Самим пак штампањем новина у Суботици увезена ротациона хартија у трошарински реон града Суботице је и потрошена, па према томе не може се узети да је из градског реона извезена она роба која је увезена, т.ј. ротациона хартија, када она као таква није извезена. Са изложеног није било законског основа да се призна пом. фирми повраћај градске трошарине на увезену ротациону хартију, јер ротациона хартија није извезена већ потрошена у трошаринском реону самог града."

Бановинска и општинска трошарина се наплаћују на исти начин и органи који наплаћују општинску треба да наплате и бановинску трошарину.

Ово становиште заузето је у пресуди Државног савета бр. 25903/38 од 26 октобра 1939 год., којом је расправљен следећи случај:

„Пресудом Градског поглаварства у Бјеловару осуђен је Јаудражић Иван за трошаринску кривицу која би се састојала у томе што је увезао односни трошарински предмет а увоз истог није пријавио у циљу редовне наплате бановинске трошарине. Савска финансиска дирекција као виша власт потврдила је са истих разлога првостепену пресуду а жалбу именованог одбацила. Међутим Управни суд ожалбеном пресудом уважио је тужбу именованог и поништио је решење Финансијске дирекције као противно закону јер је нашао да именовани није извршио трошаринску

кривицу кријумчарења бановинске трошарине на односни трошарински предмет будући да га је увезао у Бјеловар редовним путем — жељезницом, те је град Бјеловар имао могућности да на исту робу наплати и бановинску трошарину као што је наплатио градске даће, а град односно органи који су вршили наплату за његов рачун пропустили су да, поред градских даћа, изврше наплату и бановинске трошарине, због чега је именовани могао да буде у оправданој блудњи да је на односну робу са градским даћама наплаћена и бановинска трошарина. Против ове пресуде поднела је жалбу Државном савету Краљевска банска управа Савске бановине у циљу заштите свог права односно интереса као самоуправне јединице и истичући незаконитост пресуде тражила је њен поништај.

Пошто је проучио жалбу, ожалбену пресуду и остале акте овог предмета, Државни савет је нашао да је жалба неумесна са разлога наведених у ожалбеној пресуди који имају основа у чл. 76 Закона о државној трошарини, по коме — бановинску трошарину наплаћиваће општине без икакве отштете заједно са општинском трошарином и на исти начин, према чему и овде није могла да се прави разлика у начину наплате градске даће и бановинске трошарине, нити може да буде трошаринске кривице по том основу што су општина односно органи који врше наплату за њен рачун пропустили да, како то закон наређује, на исти начин наплате како градске даће тако и бановинску трошарину, јер је странка морала сматрати да је са градском даћом и бановинска трошарина наплаћена, кад тако пом. законски пропис наређује."

Саопштио:

Љубомир Ж. Јевтић,
секретар Државног савета.

Правна хроника у 1939 години *)

Регистар питања расправљених одлукама Државног савета, које су објављене у »Београдским општинским новинама«

* Регистри материје из правне хронике за раније године налазе се у бр. 12 за 1937 и бр. 12 за 1938 годину.

1) Грађевинске ствари

Обавеза власника да сноси део трошкова за израду канализације св. 1—2 стр. 76.

Утицај приватно правних примедба на издавање грађевинске дозволе св. 1—2 стр. 77.

Грађевинска дозвола за приватну грађевину намењену јавној употреби св. 1—2 стр. 78.

Учешће власника у трошковима за постављање водоводне мреже св. 1—2 стр. 79.

Издавање под закуп соба за млађе св. 3 стр. 156.

Пологање особеног канала кроз суседно имање св. 3 стр. 158.

Важност услова за парцелисање земљишта у Београду св. 3 стр. 159.

Проглашење земљишта градилиштем у ширем грађевинском реону св. 3 стр. 159.

Обавеза сопственика гробнице да се стара о одржавању исте св. 4 стр. 214.

Извођење балкона и еркера у улицама широким испод 12 метара св. 6—7 стр. 424.

Грађевинска дозвола за коју су испуњени сви законски услови представља право и мора се дати без икаквих ограничења св. 6—7 стр. 425.

Бесплатно уступање земљишта планом одређеног за јавне потребе св. 6—7 стр. 425.

Забрана улаза у подрум и сутерен са улице св. 6—7 стр. 426.

Минимална висина пословних просторија и просторија у приземљу св. 6—7 стр. 426.

WWW.UNILIB.RS Висина оградног зида према светларнику суседне зграде св. 8 стр. 492.

Однос висине зграде и ширине улице св. 8 стр. 492.

Легитимација за адм. спор у питању грађевинске дозволе св. 8 стр. 493.

Приговори у погледу сопствености земљишта нису сметња за издавање грађевинске дозволе св. 8 стр. 493.

Поправке и дозиђивање морају бити саобразне грађевинским променама под којима се врше св. 8 стр. 494.

За висину изграђивања меродавна је Уредба о извођењу регулационог плана али као перфектан уређајни основ св. 9 стр. 583.

Општина се не може позвати на забрану зидања ако о томе није претходно донела начелну одлуку св. 9 стр. 583.

Подизање привремених грађевина на земљишту намењеном за јавне потребе св. 9 стр. 584.

Закон није предвидео начелну грађевинску дозволу св. 10 стр. 670.

Рушење зграде склоне паду која се не да поправити св. 10 стр. 670.

Парцелација, и кад се не тражи у сврхе градилишта, мора да је саобразна променама грађев. закона св. 10 стр. 671.

Обавеза власника да накнаде општини трошкове за израду тротоара св. 10 стр. 671.

2) Службеничка питања

Право на принадлежности општинског службеника на боловању који је од Уреда примио хранарину св. 3 стр. 157.

Стечена статусна права службеника оних општина које су ушле у састав општине београдске св. 3 стр. 157.

Слободна оцена градског већа у питању унапређења градских службеника св. 4 стр. 215.

Пензија градског службеника увећана на основу бенефицираних година св. 4 стр. 216.

Пензија као повластица за онеспособљење на служби св. 4 стр. 216.

Признање општинском службенику 10 година више за пензију због онеспособљења на служби зависи од слободне оцене градског већа св. 5 стр. 313.

Признање дневничарске службе службеницима Д. Т. и О. св. 5 стр. 313.

Признање 10 година више за пензију онеспособљеном службенику Д. Т. и О. може доћи у обзир само ако је он и без овог испунио услов за пензију св. 5 стр. 313.

Измена принадлежности градских службеника, које су одређене Статутом и без измене самога статута св. 6—7 стр. 423.

Градски службеник не може стећи пензију и може бити отпуштен по слободној оцени претседника св. 10 стр. 673.

Упражњење места општинском службенику због нејављања на дужност св. 10 стр. 674.

Пензионисаном град. службенику не рачуна се за пензију време дневничарске службе св. 11 стр. 742.

Дневничар Д. Т. и О. нема право на награду за дане проведене ван посла св. 11 стр. 742.

3) Самоуправне дажбине

Принадлежности државних службеника и пензионера ослобођене су свих самоуправних приреза св. 6—7 стр. 423.

Наплата општ. трошарине на мањак алкохола при претицању у трошаринском сместишту св. 10 стр. 672.

Не наплаћује се општ. трошарина на трошаринске предмете који се извозе ван општ. тр. реона св. 10 стр. 672.

Продавац трошаринских предмета има право на повраћај наплаћене општинске трошарине кад извози изван општ. реона робу на коју му је била наплаћена та трошарина св. 12 стр. 825.

Повраћај градске трошарине наплаћене на трошарински предмет извезен из градског реона мора се захтевати у строгом року од шест месеци после извоза св. 12 стр. 826.

Вино, ракија и др. подлеже наплати бановинске трошарине приликом увоза у атар Општине града Београда, а ако, после тога, буду извезени у други атар, трошарина се неће понова наплаћивати него ће се извршити обрачун између власти првог и другог атара св. 12 стр. 826.

Не може бити повраћаја градске трошарине на предмет потрошен у градском реону св. 12 стр. 827.

Бановинска и општинска трошарина се наплаћују на исти начин и органи који наплаћују општинску треба да наплате и бановинску трошарину св. 12 стр. 828.

4) Самоуправне ствари

Кворум за пуноважно решавање градског већа св. 1—2 стр. 79.

Овлашћење претседника градске општине да из једног у други отсек премешта градске службенике св. 1—2 стр. 80.

ЈУГОСЛОВЕНСКИ ЧЕЛИК А. Д., Сарајево

ГЕНЕРАЛНА ДИРЕКЦИЈА

Брзојавни наслов: ЧЕЛИК, Сарајево • Чековни рачун код
Поштанске Штедионице бр. 2222 • Текући рачун код Државне
Хипотекарне банке • Телефони: 38-01, 38-02, 38-03 и 38-04

ПРЕДУЗЕЋА:

Рудници гвоздене руде у Љубији и Вареш-Мајдану; Рудници угља у Зеници и Брези; Железаре у Вареш-Мајдану и Зеници.

ПРОИЗВОДИ:

Мрки угља; Гвоздена руда; Сиробо гвожђе и сви полуприродни производи из гвожђа и челика; Бетонско, шипкасто, фасоновано и оброчно гвожђе; Носачи; Ваљана жица; Груби, средњи и фини лимови; Железничке, трамвајске и рудничке шине, везице и плоче; Вучена жица и ексери; Сиенс-Маринов и специјални челик, Електро-челик и легирани челик; Либена трговачка, машинска и канализациона роба; Либене цеви и сав прибор за водоводе; Пумпе, витлови, вагонети и сав остали рударски прибор.

ПРОДАЈА: бетонског, шипкастог, фасонованог и оброчног гвожђа те ваљане жице преко Комерцијалних бироа Југословенских фабрика гвожђа у Загребу, Мартићева улица 14/1 и Београду, Краља Петра 18/1.

Вучене жице и ексера за Србију преко Бироа за продају жице и ексера у Београду, Краља Петра 18/1.

Трговачког либа преко Картелног бироа у Београду.

Све остале робе преко Генералне дирекције Југословенског челика а. д. у Сарајеву, Палата Државне Хипотекарне Банке.

WWW.UNIBELIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

„ЦЕМЕНТ“ А. Д.

БЕОГРАД, БРАЋЕ ЈУГОВИЋА УЛ. 17

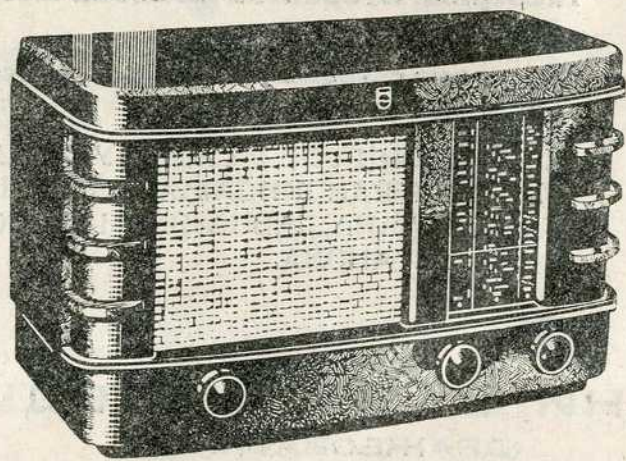

НУДИ И ПРОДАЈЕ:

**Портландцемент и високовредни
портландцемент свих домаћих фабрика**

Da li ste već čuli...

NOVI PHILIPS EVROPA SUPER?

●
Din.
2.950.—
●

**ČUDO OD RADIO APARATA * PRIMA PREKO 90
STANICA * VANREDAN PRIJEM PO DANU I. T. D.**

PHILIPS RADIO

ОПШТИНСКА ШТЕДИОНИЦА И ЗАЛОЖНИ ЗАВОД ГРАДА БЕОГРАДА

У СОПСТВЕНОЈ ЗГРАДИ У БРАНКОВОЈ УЛИЦИ БРОЈ 2

СА СВОЈИМ ФИЛИЈАЛАМА У БЕОГРАДУ Краља Александра улица број 97
У ЗЕМУНУ Краља Александра улица број 8

Прима улоге на штедњу, повољно их укамаћује и исплаћује на захтев улагача; предаје улагачима своје уложнице са интересом од 5%;

За све обавезе штедионице одговара Општина града Београда неограничено и неопозиво својом чистом имовином од Дин. 2,939,715.009.—

и посебним гарантним фондом депонованим у штедионици у износу од Дин. 30,000.000.—

есконтује менице и даје хипотекарне зајмове; даје зајмове на хартије од вредности, драгоцености, као и разне ручне залогe; рукује општинским фондовима и судским депозитима;

Пласман штедионице износи Дин. 142,920.338.—

Резервни и гарантни фондови штедионице износе Дин. 39,615.391.99

Готовина штедионице на дан 31 децембра 1939 год. износила је Дин. 22,674.774,79

ШТЕДИОНИЦА ЈЕ У СМISЛУ УРЕДБЕ О ОПШТИНСКИМ ШТЕДИОНИЦАМА ОД 24 IX 1939 ГОДИНЕ САМОСТАЛНА, ЈАВНА, ПУПИЛАРНО СИГУРНА НОВЧАНА УСТАНОВА.

АУКЦИОНИ ЗАВОД ШТЕДИОНИЦЕ (ДРАЖБОВАОНИЦА)

прима на продају путем јавног надметања све предмете како нове тако и употребљене којима се може трговати.

ШТЕДИОНИЦОМ УПРАВЉА САМОСТАЛНИ УПРАВНИ ОДБОР.

www.unibler.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ТРГОВИНА ГРАЂЕ И ОГРЕВА
БРАЋЕ ЈАНЕЖИЋА

БЕОГРАД — ЧУКАРИЦА

ТРГОВАЧКА 72 — ТЕЛЕФОН 55351

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ СВАКОВРСНЕ
ГРАЂЕ ЗА СТОЛАРЕ, ГРАЂЕВИНАРЕ
И Т. Д., ИМА УВЕК НА СТОВАРИШТУ
ГРЕДА ТЕЛНИХ И СТРУГАНИХ, ДАСАКА
ЧАМОВИХ, БОРОВИХ, ХРАСТОВИХ,
ЛИПОВИХ, ЈАВОРОВИХ, БРЕСТОВИХ,
КАО И СВИХ ОСТАЛИХ ВРСТА
МЕКАНЕ И ТВРДЕ ГРАЂЕ.

СОПСТВЕНА РАДИОНИЦА ЗА ИЗРАДУ
ШИФБОВАНИХ, ФАЛЦОВАНИХ ДАСАКА И Т. Д.

ЦИНКОГРАФИЈА

ЈОВАНА МЕЛИХАРА

ПРЕСЕЛИЛА СЕ ЈЕ У ШАФАРИКОВУ УЛ. БР. 11 ПРЕКО
ОД ПОЛИТИКЕ ИЗ ЦЕТИЊСКЕ УЛИЦЕ — БЕОГРАД
ТЕЛЕФОН БРОЈ 25-819

Израђује:

*све врсте рекламних
таблице у једној и
више боја у свим ме-
талима,*

*као и све врсте кли-
ше-а на цинку, ме-
сињу и бакру у јед-
ној и више боја и
стереотипије.*

Цене солидне, израда првокласна

ГВОЖЂАРСКА РАДЊА

ВЕЉКОВИЋА И СТАНИЋА — БЕОГРАД

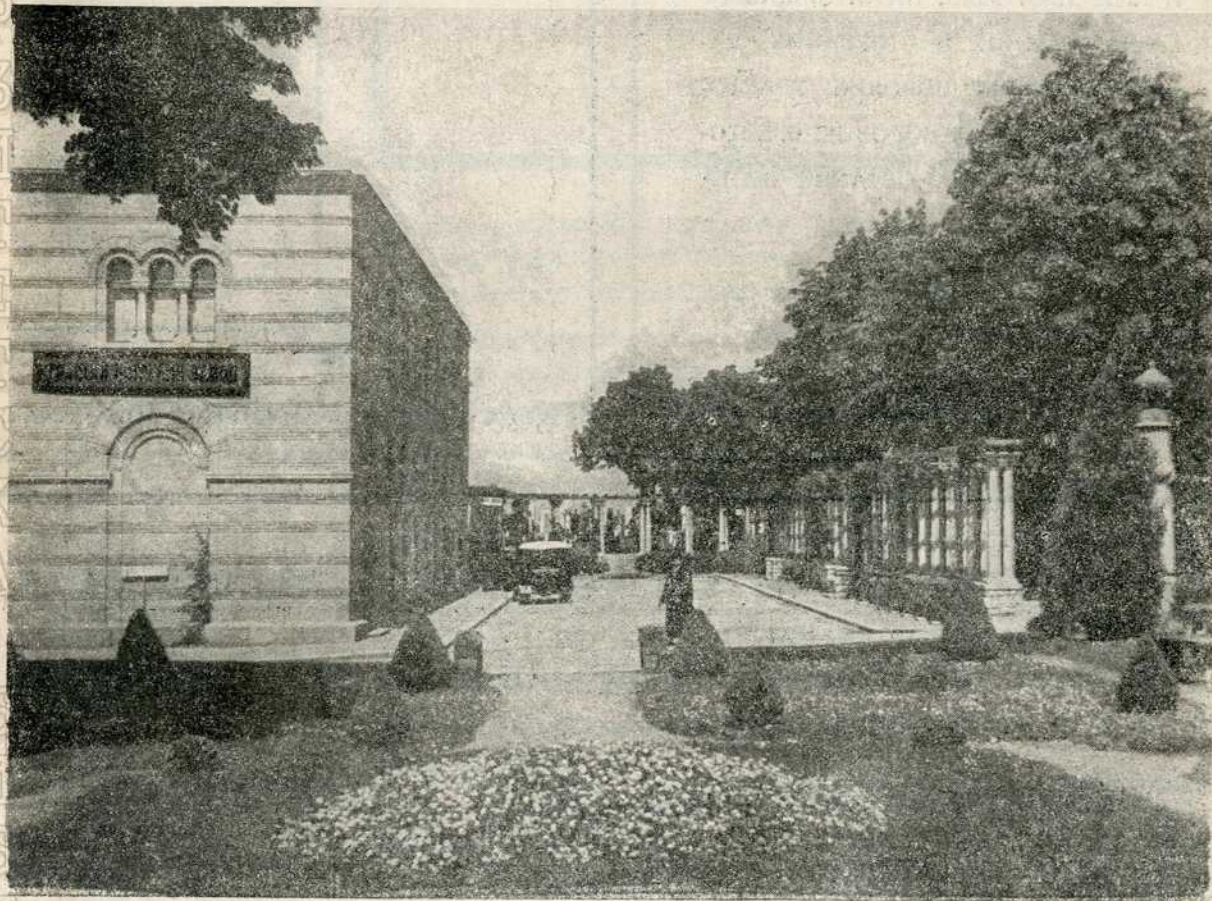
Власник: **ВАСИЛИЈЕ СТАНИЋ**

КРАЉА МИЛУТИНА 28 • ТЕЛ. 20-619

ПРЕПОРУЧУЈЕ: своје добро снабдевено стовариште гвожђарске робе, а нарочито: разноврсног најбољег окова за грађевине и намештај, све врсте алата за занате и пољопривреду од најбољег кованог челика, као и све врсте плехе, гвожђа, ексера и хартије за кров и изолацју, оригинал »Примус« апарата за кување и уз то за кухиње најбоље емаљирано посуђе, прибора за јело од челика који не хрђа, све по наумеренијим ценама уз најбржу услугу.

ГРАДСКИ ПОГРЕБНИ ЗАВОД

Овим се обавештава грађанство да је Општина града Београда у јавном интересу основала погребни завод, који се води под фирмом **»Градски погребни завод«**. Завод се налази на Новом гробљу — Гетеова — Гробљанска улица број 50, — **Телефон 20-407**. Завод је одлично уређен и располаже целокупном погребном спремом, тако да може у свако доба обављати како најлуксузније тако и најскромније погребне.

Завод је отворен дању и ноћу непрекидно. Завод располаже најлуксузнијим погребним моторним и запрежним црним и белим колима, целокупном црном и зеленом декорацијом, као и специјалним транспортним колима за пренос умрлих ван Београда.

Завод води стручно лице.

У случају потреба за сва обавештења и услуге обратити се заводу лично или преко **телефона 20-407**.

Из Градског погребног завода

